

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ О. П. Степанов
« ____ » _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 056 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС»

Тема: «Інноваційна діяльність ТНК в умовах глобальних трансформацій»

Виконавець: Митрофанов Юрій Сергійович,
група МБ-403

(підпис виконавця)

Керівник: д.е.н., професор, професор кафедри
міжнародних економічних відносин і бізнесу
ФМВ НАУ
Степанов Олександр Петрович

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Побоченко Леся Миколаївна

(підпис нормоконтролера)

Київ - 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу
спеціальність 056 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Степанов О.П.
«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ на виконання дипломної роботи Митрофанова Юрія Сергійовича

1. Тема роботи «Інноваційна діяльність ТНК в умовах глобальних трансформацій» затверджена наказом ректора від «29» квітня 2020 р. №542/ст.
2. Термін виконання роботи: з 04 травня 2020 року по 21 червня 2020 року.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання інноваційної діяльності в Україні, статистичні матеріали Міністерства науки та освіти України, Департаменту інноваційної діяльності та трансферу технологій, матеріали й аналітичні звіти міжнародних компаній: Ernst&Young, KPMG, World Investment Report, BCG, щорічні звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світової організації торгівлі (СОТ).
4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні засади дослідження інноваційної діяльності ТНК в умовах глобальних трансформацій, аналіз інноваційної складової транснаціоналізації економічної діяльності в контексті постіндустріального розвитку, перспективи та напрями посилення конкурентних позицій українських компаній на глобальних інноваційних ринках.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 16 таблиць та 25 рисунків.
6. Презентація основних результатів дипломної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 28 слайдів.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми дипломної роботи	23.03.2020	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання дипломної роботи	30.03.2020	Виконано
3.	Розкрити теоретичні засади дослідження інноваційної діяльності ТНК в умовах глобальних трансформацій	04.05.2020 – 10.05.2020	Виконано
4.	Проаналізувати інноваційну складову транснаціоналізації економічної діяльності в контексті постіндустріального розвитку	11.05.2020 – 17.05.2020	Виконано
5.	Визначити перспективи та обґрунтувати напрями посилення конкурентних позицій українських компаній на глобальних інноваційних ринках	18.05.2020 – 24.05.2020	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	25.05.2020 – 27.05.2020	Виконано
7.	Оформити дипломну роботу	28.05.2020	Виконано
8.	Попередній захист дипломної роботи	29.05.2020	Виконано
9.	Передати дипломну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	08.06.2020	Виконано
10.	Передати дипломну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	11.06.2020	Виконано

8. Дата видачі завдання: « 30 » березня 2020 р.

Керівник дипломної роботи

_____ (підпис керівника)

Степанов О.П.

(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання

_____ (підпис випускника)

Митрофанов Ю.С.

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Інноваційна діяльність ТНК в умовах глобальних трансформацій»: 114 сторінок, 16 таблиць, 25 рисунків, 94 літературні джерела.

Перелік ключових слів (словосполучень): ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ІННОВАЦІЇ, ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ, ТНК, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ.

Об'єкт дослідження: процеси інноваційного забезпечення транснаціоналізації світової економіки в умовах глобальних трансформацій.

Предмет дослідження: теоретичні, науково-методичні й організаційно-економічні імперативи трансформації інноваційної діяльності ТНК.

Мета дипломної роботи: дослідження інноваційної діяльності ТНК в умовах глобальних трансформацій.

Методи дослідження: абстрактно-логічний і системно-структурний аналіз, порівняльний аналіз і групування, факторний аналіз, економіко-математичного моделювання, економіко-статистичний, графічний та інші.

Отримані результати та їх новизна: полягає у розкритті деяких питань щодо участі ТНК у світовому створенні інновацій, а також перспективні напрями участі України в процесах транснаціоналізації світової економіки в контексті використання інноваційних важелів в умовах глобальних трансформацій.

Значущість виконаної роботи та висновки: міжнародна діяльність ТНК сприяла створенню розвиненої мережі інвестиційної, науково-технічної, виробничої та торговельної співпраці країн в контексті формування інноваційного вектору розвитку світової економіки в умовах глобальних трансформацій.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали дипломної роботи рекомендується використовувати для застосування при написанні звітів щодо дослідження діяльності ТНК у світовому створенні інновацій та економічної оцінки інноваційного розвитку та конкурентоспроможності економіки України в умовах глобальних трансформацій.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	
1.1. Поняття, сутність та класифікація інновацій.....	10
1.2. Теоретичні концепції світового інноваційного розвитку.....	21
1.3. Особливості сучасних інноваційних стратегій транснаціональних корпорацій.....	28
РОЗДІЛ 2	
АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	40
2.1. Дослідження інноваційної діяльності сучасних транснаціональних корпорацій.....	40
2.2. Оцінка інноваційних позицій ТНК розвинених країн світу.....	54
2.3. Економічний аналіз конкурентоспроможності в контексті основних параметрів інноваційного розвитку.....	67
РОЗДІЛ 3	
ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ НА ГЛОБАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ РИНКАХ.....	81
3.1. Дослідження сучасного стану інноваційної діяльності України...	81
3.2. Перспективи участі України в процесах транснаціоналізації світової економіки в контексті використання інноваційних важелів.....	94
ВИСНОВКИ.....	104
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	107

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується стрімким розвитком транснаціонального сектору в структурі світової економіки, активність міжнародних компаній обумовлює збільшення масштабів глобалізації. Транснаціональні корпорації (ТНК), виступаючи ключовою ланкою у розвитку міжнародних економічних зв'язків і відносин у процесі розширення і поглиблення виробничих зв'язків між компаніями різних країн, здійснюючи різноспрямований вплив на функціонування світового господарства і стан господарюючих суб'єктів і підсистем, займають особливе місце в системі сучасного глобалізованого ринку. Посилення ролі транснаціональних корпорацій у світовій економіці носить глобальний характер. Діяльність ТНК призводить до посилення процесу спеціалізації і кооперування між підприємствами різних країн, взаємозв'язку і взаємозалежності національних економік.

Трансформаційні тенденції у світовій економіці значно вплинули на розвиток інноваційних систем багатьох країн світу. Відбувається переорієнтація інноваційної політики держав у напрямку від формування інноваційної економіки до побудови інноваційного суспільства шляхом координації цілей і завдань інноваційного розвитку державного і приватного секторів, забезпечення взаємодії науки і промисловості.

В умовах посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів визначальним чинником конкурентоспроможності національних держав є рівень їх інновативності. Усі без виключення розвинені країни світу досягли високого рівня економічного розвитку за рахунок виваженої інноваційної політики, державного стимулювання інноваційних процесів та інноваційного механізму, який поєднує розвиток наукової ідеї, прикладну розробку на її основі, використання результату у виробництві та доведення інноваційного продукту до кінцевого споживача.

Таким чином, домінуючими тенденціями розвитку світового господарства на сучасному етапі виступають транснаціоналізація економіки та перетворення інновацій на визначальний чинник міжнародної економічної взаємодії. Внаслідок масштабності діяльності транснаціональних корпорацій як визначальної тенденції XXI ст., їх можна розглядати як ключовий елемент прогресу соціально-економічних відносин на рівні галузі, країни, регіону, світу.

Зростання значення інноваційної складової спричинило активізацію інноваційної діяльності ТНК і зумовлює необхідність формування нових підходів щодо наукового осмислення вказаних процесів в контексті якісно нових проявів транснаціоналізації як важеля безперервного поступального зростання національних економік в умовах глобалізації.

Враховуючи значення інновацій як провідного драйвера світогосподарського розвитку, особливого значення на сучасному етапі набувають питання системного аспекту трансформації транснаціоналізації: міжнародна діяльність ТНК сприяла створенню розвиненої мережі інвестиційної, науково-технічної, виробничої та торговельної співпраці країн в контексті формування інноваційного вектора розвитку світової економіки.

Проблеми забезпечення інноваційного розвитку актуальні для України, оскільки є одним із дієвих і ефективних засобів інтеграції країни в європейський та світовий економічний і технологічний простір. Саме інноваційний розвиток може забезпечити економічне зростання, реалізацію наявного потенціалу вітчизняної фундаментальної науки для посідання гідного місця в міжнародній інтеграції, кооперації й поділу праці в сфері фундаментальної науки, а також підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної економіки на світовому ринку.

В Україні перехід до інноваційної моделі економічного розвитку, що передбачає розбудову економіки знань, проведення технологічної модернізації промисловості, нарощування наукового потенціалу та прискорений розвиток високотехнологічних виробництв, відбувається вкрай повільними темпами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам транснаціоналізації присвячено праці Г. Боуена, Т. Джонса, К. Девіса, А. Керолла, Т. Левітта, Л.

Престона, С. Сакса, М. Фрідмана, К. Хокертса, С. Хоссейні, А. Кредісова, Т. Орехової, О. Плотнікова, О. Рогача, Л. Руденко-Сударевої, С. Якубовського та ін.

Сучасні стратегії і механізми реалізації інноваційної діяльності ТНК досліджували у своїх роботах такі вчені як: В. Аньшин, Дж. Брайт, Дж. Даннінг, Дж. Ендрю, Р. Кан, Дж.М. Кейнс, Дж. Кендалл, Дж. Кларк, Дж. Маркусен, Х. Нотон, А. Пігу, Дж. Рош, Г. Сіркін, Р. Такер, Г. Уоделл, К. Фрімен.

Дослідження проблем інноваційного розвитку в умовах глобалізації присвячені праці зарубіжних вчених: Й. Шумпетера, К. Фрідмена, А. Кляйнкнехта, В. Зомбарта, В. Мітчерліха, та ін.

Найбільш важливими в науковому розумінні є роботи українських вчених: О. Г. Білоруса, Д. Г. Лук'яненка, А.С. Гальчинського, Л.Л.Антонюк, т.в.Кальченка, І.І. Пузанова, О.І.Рогача О.І., А.П.Румянцева, В.Р. Сіденка, С.В. Сіденко, Я.М.Столярчук, О.І. Шниркова, А.С.Філіпенка та ін.

Проте, оскільки процес глобалізації розвивається, виникає необхідність в подальшому дослідженні проблем розвитку інновацій та їх впливу на світове господарство, а також визначення перспективних напрямів участі України в процесах транснаціоналізації світової економіки в контексті використання інноваційних важелів.

Метою дипломної роботи є дослідження інноваційної діяльності ТНК в умовах глобальних трансформацій.

Відповідно до поставленої мети виділяють **основні завдання**:

- розкрити поняття, сутність та класифікацію інновацій;
- розглянути теоретичні концепції світового інноваційного розвитку;
- проаналізувати особливості сучасних інноваційних стратегій транснаціональних корпорацій;
- оцінити інноваційні позиції ТНК розвинених країн світу;
- проаналізувати конкурентоспроможність економіки України в контексті основних параметрів інноваційного середовища;
- дослідити сучасний стан інноваційної діяльності України;

– визначити перспективи участі України в процесах транснаціоналізації світової економіки в контексті використання інноваційних важелів.

Об’єктом дослідження є процеси інноваційного забезпечення транснаціоналізації світової економіки в умовах глобальних трансформацій.

Предметом дослідження є теоретичні, науково-методичні й організаційно-економічні імперативи трансформації інноваційної діяльності ТНК.

Методологія дослідження. Методологічною основою дослідження виступають фундаментальні положення економічної теорії, наукові праці провідних зарубіжних і вітчизняних вчених в області дослідження проблем транснаціоналізації та міжнародної інноваційної діяльності.

Для досягнення поставленої мети дипломної роботи використано діалектичний метод наукового пізнання, а також комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, які забезпечили концептуальну єдність дослідження: метод логічного і історичного аналізу; абстрактно-логічного аналізу; порівняльного аналізу; структурного аналізу; системного аналізу; узагальнення; статистичного аналізу; економіко-математичного аналізу та ін.

Інформаційну базу дослідження становлять офіційні матеріали та публікації міжнародних організацій, зокрема комісій ООН, Всесвітнього економічного форуму, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового банку, а також Закони України, Укази Президента України, постанови Верховної Ради України, нормативні документи Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, інформаційні та аналітичні матеріали національних та зарубіжних інституцій та рейтингових агентств. Фактологічною та статистичною основою слугували відповідні сайти в Internet.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 16 таблиць та 25 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 94 найменування на восьми сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Поняття і сутність та класифікація інновацій

Економічне зростання держав у ХХІ ст. забезпечується провідною роллю науково-технічного прогресу та інтелектуалізацією основних складових виробництва в усіх сферах економіки і головним чином у промисловості. Частка нових або вдосконалених технологій, продукції, обладнання, в які вкладено нові знання, в розвинених країнах становить 70-85 % приросту ВВП [15, с. 16].

Одночасно безпрецедентне зростання впливу науки і нових технологій на соціально-економічний розвиток країн докорінно змінило структуру світової економіки. Ці процеси свідчать про те, що головним чинником економічного зростання в розвинених країнах є не матеріальна, а інтелектуальна складова – знання людини, які трансформуючись у наукові дослідження та виробництво, зумовлюють збільшення продуктивності праці й виступають як чинник економічного зростання [24, с. 26], втілений в інноваціях.

У загальноприйнятому значенні **інновації** – це результати наукових досліджень та розробок, спроможні покращити технічні, економічні, споживчі характеристики наявної продукції, процесів, послуг, або стати основою нових [24, с. 39–40]. Дане трактування свідчить про змістовну близькість (тотожність) понять «нововведення», «інновація», «новація».

Так, Б. Твісс стверджував, що **нововведення** – це процес, у якому ідея або винахід набувають економічного змісту в результаті об'єднання науки, техніки, економіки і управління [39, с. 45].

Ф. Хаберланд розглядав **нововведення** як науково-технічні, технологічні, економічні й організаційні зміни, які виникають у процесі відтворення. Його основними характеристиками є такі: якісна новизна виробів, способів виробництва і

технологій у порівнянні з попередніми, темпи реалізації, динаміка циклу нововведень, економічна ефективність, соціальні наслідки [33, с.18].

Х. Барнет **нововведенням** вважав будь-яку ідею, діяльність чи певний результат, які відрізняються за своїми якісними ознаками від існуючих форм [28, с. 116].

При цьому П. Друкер стверджував, що нововведення не обов'язково мають бути технічними чи речовими, на його думку, соціальні нововведення за силою впливу є набагато більш значущими [17, с. 56].

З точкою зору П. Друкера співзвучна точка зору К. Найта, який вважав, що **нововведення** – це впровадження будь-чого нового відносно організації чи її безпосереднього оточення, особливий випадок процесу змін в організації [24, с. 25].

А. Пригожин у розуміння нововведень вводить людську складову, стверджуючи, що **нововведення**, стаючи дедалі частішими і безперервними, призводять до розвитку наукомістких виробництв, для створення яких важливими є людські ресурси, знання, навички тощо [39, с. 149].

Не всі зміни є нововведеннями, а тільки ті, котрі вносять у середовище нові елементи. Вони можуть бути соціальні, духовні і матеріальні, кожна з яких є новацією, тобто предметом нововведення. Від моменту прийняття до поширення новація набуває нової якості – стає нововведенням (інновацією). Головною рисою нововведення є його вплив на спосіб життя людей, стиль поведінки, світогляд, тобто зміни. Наявність попиту на інновацію свідчить про її конкурентоспроможність, що є результатом інноваційної діяльності. Таким чином, **інновація** – це матеріалізований результат науково-технічної діяльності [13, с. 15].

П. Делон розмежовує поняття «нововведення» і «новація», наголошуючи, що **новація** – це новий вид продукції, метод, технологія, а **нововведення** – це впровадження новації в економічний виробничий цикл [33, с. 20].

Власне термін «інновація» в обіг було введено Й. Шумпетером, який **інновацію** розглядав як нову науково-організаційну комбінацію виробничих чинників, створених за допомогою підприємницьких функцій [24, с. 56].

Так, Й. Шумпетер виділяв п'ять типів інновацій:

- створення нового для певної галузі промисловості методу виробництва, в основу якого не обов'язково покладено наукове відкриття, це може бути новий спосіб комерційного використання нового товару (маркетинг);
- освоєння нового ринку збуту, на якому певна галузь промисловості країни ще не була представлена;
- залучення нового джерела сировини або напівфабрикатів, незалежно від того, чи існувало це джерело раніше, чи його створення тільки передбачалось;
- запровадження нових організаційних та інституціональних форм використання виробленого продукту.

Згідно із загальноприйнятим визначенням, **інновація** – це не просто нововведення, а нова функція виробництва, що означає іншу якість виробництва та управління і розглядається в динаміці як процес [24, с. 62].

Інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності, який дістав втілення у вигляді виведеного на ринок нового чи вдосконаленого продукту, процесу, що використовується у практичній діяльності, або нового підходу до соціальних послуг [41, с. 32].

Найвідоміші тлумачні словники «Collins Cobuild English Language dictionary» та «Oxford University Press» визначають інновацію як нову ідею чи метод, що впроваджено для виготовлення будь-чого, який ґрунтується на нових ідеях та технологіях.

Необхідно відмітити, що незважаючи на значне накопичення емпіричних знань та теоретичних концепцій, ще відсутня узагальнююча теорія з інноватики, існують розбіжності з ряду важливих методологічних питань, тлумачення основних категорій, про що свідчить спеціальна література. Західні дослідники (Санто Б., Хартман В. Д., Твісс Б., Перлакі Г., Менсфілд Е., Фостер Р., Шумпетер Й., Друкер П. та ін.) трактують категорії інноватики залежно від об'єкта та предмета свого дослідження. Наприклад, Ніксон Ф. уважає, що інновація - це сукупність виробничих, технічних і комерційних заходів, які ведуть до появи на ринку нових та вдосконалених промислових процесів і обладнання [39, с.67], (див. Табл. 1.1).

Різні підходи до визначення сутності інновацій

Автор	Визначення поняття інновація
Твісс Б.	процес, у якому винахід або ідея набуває економічного змісту.
Хаберланд Ф.	охоплює науково-технічні, технологічні, економічні й організаційні зміни, які виникають у процесі відтворення. Його основними характеристиками є: якісна новизна виробів, способів виробництва і технологій у порівнянні з попередніми, темпи реалізації, динаміка циклу нововведень, економічна ефективність, соціальні наслідки
Савченко О.	процес створення, поширення й використання засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язувались по-іншому
Санто Б.	це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своїми якостями виробів, технологій та дає прибуток (у разі, коли інновація орієнтована на економічний зиск), її поява на ринку може принести додатковий дохід
Найт К.	впровадження будь-чого нового відносно організації чи її безпосереднього оточення як особливий випадок процесу змін в організації»
Барнет Х.	будь-яка ідея, діяльність чи речовий результат, які відрізняються за своїми якісними ознаками від існуючих форм.
Друкер П.	головною рисою нововведення є його вплив на спосіб життя людей. З цього погляду нововведення не обов'язково мають бути технічними чи речовими, причому соціальні нововведення виявляються більш значущими за силою свого впливу
Паламарчук В.	результат (продукт) творчого пошуку особи або колективу, що відкриває принципово нове в науці й практиці, як результат народження, формування і втілення нових ідей

Примітка. Складено автором за даними Михайлишин Л.І. Транснаціоналізація світової економіки: інноваційний аспект: монографія / Л.І. Михайлишин. – Вінниця: ДонНУ, 2016. – С.67.

Для встановлення значення певного інноваційного продукту, виявлення ступеня його впливу на ефективність виробництва, на зміни в розвитку суспільства, а також для порівняльної якісної та кількісної оцінки нововведень важливе значення має їх класифікація [39, с. 68]. Так, відповідно до класифікації Й. Шумпетера, виділяють такі **типи інновацій**:

- а) виробництво раніше невідомого продукту або продукту, щонає якісно нові властивості;
- б) впровадження нового засобу виробництва, в основу створення якого покладено наукове відкриття або новий підхід до використання продукції;

в) освоєння нового ринку збуту, незважаючи на те, снував цей ринок раніше чи ні;

г) залучення нових джерел сировини та напівфабрикатів, незалежно від того, існували ці джерела раніше чи ні;

д) впровадження нових організаційних форм.

В. Стадник та М. Йохна наводять таку класифікацію інновацій:

1. Класифікація за змістом – дає змогу визначити спрямованість новації і мету, якої буде досягнуто за умов її реалізації. За цією ознакою виокремлюють:

– **продуктові інновації**, які орієнтовані на виробництво і використання нових (покращених) продуктів у сфері виробництва, або у сфері споживання, тобто на створення нової споживчої цінності, що приваблює більшу кількість споживачів;

– **інновації процесу**, тобто нові технології виробництва продукції, організації виробництва і управлінських процесів (дають переваги у витратах, продуктивності, якості);

– **ринкові інновації**, які відкривають нові сфери застосування продукту або надають змогу реалізувати продукцію чи послугу на нових ринках і розширюють межі ринку, на якому працює фірма.

2. Класифікація за ступенем новизни – сприяє визначенню організаційної форми створення і реалізації інновацій, а також джерел фінансування інноваційного процесу. За цією ознакою виділяють такі інновації:

– **базові** (новий спосіб виробництва або раніше невідомий продукт, які започатковують чи дають імпульс розвитку нової галузі). Такі інновації, як правило, створюються спеціалізованими науково-дослідними структурами, потребують великих інвестицій і особливої організаційно-структурної форми управління їх реалізацією – управління інноваційними проектами;

– **покращуючі** (впровадження нових видів виробництва, що реалізують інноваційний потенціал базової інновації; вони дають змогу поширювати і вдосконалювати нові моделі машин і матеріалів, покращувати параметри продукції);

– **псевдоінновації** (інновації, які залучаються фірмами у технологічний процес чи продукт з метою затримання зниження норми прибутку і продовження життєвого циклу товару), [13, с. 15].

За інтенсивністю інноваційних змін інновації поділяють на:

1. **Інновації нульового порядку (регенерування вихідних властивостей)** – цільова зміна, що зберігає і оновлює існуючі функції виробничої системи чи її частини.

2. **Інновації першого порядку (кількісна зміна)** – просте цільове пристосування до кількісних вимог при збереженні функцій виробничої системи чи її частини, наприклад, розширення ринків збуту.

3. **Інновації другого порядку (перегрупування чи організаційні зміни)** – прості організаційні зміни, наприклад, зміна структури відділу.

4. **Інновації третього порядку (адаптаційні зміни)** – зміни, викликані взаємним пристосуванням елементів виробничої системи, наприклад, адаптація допоміжних процесів до змін в основних виробничих процесах у зв'язку з удосконаленням випуску продукції.

5. **Інновації четвертого порядку (новий варіант виробу)** – найпростіша якісна зміна, що перевищує межі простих адаптивних змін, наприклад, оснащення певної моделі автомобіля більш потужним двигуном.

6. **Інновації п'ятого порядку (нове покоління)** – змінюються всі або більшість функціональних властивостей виробничої системи, але базова структурна концепція зберігається.

7. **Інновації шостого порядку (новий вид)** – якісна зміна функціональних властивостей виробничої системи чи її частини; змінюється вихідна концепція, але функціональний принцип залишається, наприклад, стільниковий зв'язок.

8. **Інновації сьомого порядку (новий рід)** – докорінна зміна функціональних властивостей виробничої систем або її частини, що змінює її основний функціональний принцип, наприклад, поява транзисторів, інтегральних схем тощо.

Для визначення перспективних нововведень, спрямованих на подальший розвиток інноваційної діяльності, використовують більш детальну класифікацію, особливість якої полягає в тому, що, залежно від класифікаційного критерію, одні й ті ж нововведення можуть бути віднесені до декількох видів [39, с. 81], (табл. 1.2):

Таблиця 1.2

Класифікація інновацій

Класифікаційна ознака	Вид інновації
За рівнем об'єктивного і суб'єктивного сприйняття	<p>Абсолютна новизна – фіксується за відсутності аналогів даної новації;</p> <p>Відносна новизна – інновацію було застосовано на інших об'єктах, або ж здійснено оновлення одного з елементів виробу системи в ході поточної модернізації;</p> <p>Умовна новизна – виникає внаслідок незвичного сполучення раніше відомих елементів;</p> <p>Суб'єктивна новизна – новизна для певних споживачів, які раніше не були ознайомлені з певним продуктом.</p>
За причинами виникнення	<p>Реактивні – інновації, що забезпечують виживання та конкурентоспроможність фірми на ринку, виникають як реакція на нові перетворення, що здійснюються основними конкурентами;</p> <p>Стратегічні – інновації, впровадження яких має випереджальний характер з метою отримання вирішальних конкурентних переваг у перспективі.</p>
За змістом діяльності	<p>Технологічні – спрямовані на створення та освоєння виробництва нової продукції, технології й матеріалів, модернізацію обладнання, реконструкцію споруд, реалізацію заходів з охорони навколишнього середовища.</p> <p>Виробничі – орієнтовані на розширення виробничих потужностей, диверсифікацію виробничої діяльності, зміну структури виробництва тощо.</p> <p>Економічні – спрямовані на зміну методів і способів планування всіх видів виробничо-господарської діяльності, зниження виробничих витрат, зростання матеріального стимулювання, зацікавленості працівників, раціоналізацію системи обліку.</p> <p>Торгівельні – використання нових методів цінової політики та форм взаємодії з постачальниками й замовниками; надання чи отримання фінансових результатів у формі кредитів, інтернет-магазин тощо.</p> <p>Соціальні – пов'язані з поліпшенням умов і характеру праці, соціального забезпечення, психологічного клімату в колективі та ін.</p> <p>Управлінські – спрямовані на вдосконалення організаційної структури, стилю й методів прийняття рішень, використання нових засобів опрацювання інформації документації</p>
За видом об'єкта інноваційної діяльності	<p>Інновації-продукти.</p> <p>Інновації-процеси ринкові (маркетингові).</p> <p>Інновації – сутність їх в освоєнні нових ринків (сегментів ринку).</p>

Примітка. Складено автором за даними Михайлишин Л.І. Транснаціоналізація світової економіки: інноваційний аспект: монографія / Л.І. Михайлишин. – Вінниця: ДонНУ, 2016. – С.81.

За змістом діяльності інновації класифікують на:

1. **Технологічні** – спрямовані на створення та освоєння виробництва нової продукції, технології й матеріалів, модернізацію обладнання, реконструкцію споруд, реалізацію заходів з охорони навколишнього середовища.
2. **Виробничі** – орієнтовані на розширення виробничих потужностей, диверсифікацію виробничої діяльності, зміну структури виробництва тощо.
3. **Економічні** – спрямовані на зміну методів і способів планування всіх видів виробничо-господарської діяльності, зниження виробничих витрат, зростання матеріального стимулювання, зацікавленості працівників тощо.
4. **Торгівельні** – використання нових методів цінової політики та форм взаємодії з постачальниками й замовниками; надання чи отримання фінансових результатів у формі кредитів, інтернет-магазин тощо.
5. **Соціальні** – пов'язані з поліпшенням умов і характеру праці, соціального забезпечення, психологічного клімату в колективі та ін.
6. **Управлінські** – спрямовані на вдосконалення організаційної структури, стилю й методів прийняття рішень, використання нових засобів опрацювання інформації документаціїю

Інноваційний процес базується на **інноваційній діяльності** людства, яка представляє собою сукупність особливого роду робіт зі створення новації і її розповсюдження у господарській системі.

При цьому діяльність із розповсюдження новації є не менш важливою в інноваційному процесі, ніж її створення.

До інноваційної належить вся діяльність в рамках інноваційного процесу, включаючи маркетингові дослідження ринків збуту і пошук нових споживачів, інформаційне забезпечення можливостей конкурентного середовища і споживчих властивостей продукції конкуруючих фірм, пошук новаторських ідей і рішень, а також партнерів із впровадження і фінансування інноваційного проекту.

До основних **видів інноваційної діяльності** належать: фундаментальні дослідження; прикладні дослідження; дослідно-конструкторські розробки; дослідно-

експериментальні розробки; організаційно-економічна робота; промислове виробництво нових товарів.

На наш погляд, однією з найбільш вдалих є класифікація, запропонована Л. Федуловою [60, с. 30], (табл. 1.3):

Таблиця 1.3

Класифікація інновацій

Класифікаційна ознака	Вид інновації
За ступенем впливу на технологічне і соціальне середовище	<p>Інструментальні – інновації, що здійснюються послідовно і поступово на основі повсякденної роботи з покращення організації виробничих процесів.</p> <p>Радикальні – інновації, що є результатом тривалих і цілеспрямованих науково-технічних робіт у НДІ чи лабораторіях; вони сприяють значним змінам у мікро- та макроекономіці.</p> <p>Нові технологічні системи – глибокі зміни у технологіях, які стосуються кількох сфер економіки і стимулюють появу нових секторів виробництва і споживання (капілярне зварювання, нові технології штампування тощо).</p> <p>Зміна техніко-технологічної парадигми – глибокі зміни в технологіях, ефект від яких суттєво впливає на економіку загалом (атомна енергетика, мікроелектронна революція, інформаційні технології тощо).</p>
За роллю в реалізації цілей організації	<p>Поліпшувальні – проводяться в межах розвитку й удосконалення напрямів діяльності.</p> <p>Стратегічні – створюють нові напрями діяльності або забезпечують успішне функціонування існуючих напрямків на тривалий період.</p>
За сферою діяльності підприємства	<p>Інновації «на вході в підприємство» - цільові, якісні чи кількісні зміни у виборі або використанні матеріалів, сировини, обладнання, інформації, працівників, інших видів ресурсів.</p> <p>Інновації «на виході з підприємства» - зміни в результатах виробничої діяльності (виробах, послугах, технологіях).</p> <p>Інновації структури підприємства – цільові зміни у виробничих, обслуговувальних і допоміжних процесах.</p>
За ступенем впливу на технологічне і соціальне середовище	<p>Інструментальні – інновації, що здійснюються послідовно і поступово на основі повсякденної роботи з покращення організації виробничих процесів.</p> <p>Радикальні – інновації, що є результатом тривалих і цілеспрямованих науково-технічних робіт у НДІ чи лабораторіях; вони сприяють значним змінам у мікро- та макроекономіці.</p> <p>Нові технологічні системи – глибокі зміни у технологіях, які стосуються кількох сфер економіки і стимулюють появу нових секторів виробництва і споживання (капілярне зварювання, нові технології штампування тощо).</p> <p>Зміна техніко-технологічної парадигми – глибокі зміни в технологіях, ефект від яких суттєво впливає на економіку загалом (атомна енергетика, мікроелектронна революція, інформаційні технології тощо).</p>

Примітка. Складено автором за даними Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення / Л. Федулова // Економічна теорія. - 2016. - № 2. - С. 30

Об'єктом інноваційної діяльності є інновації–новостворені або вдосконалені технології, продукти або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що суттєво покращують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Суб'єктами інноваційної діяльності є фізичні і юридичні особи, які проводять інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію інноваційних проектів.

Інноваційна діяльність суб'єкта характеризує його **інноваційну активність**, під якою розуміють інтенсивність нововведень, що реалізуються. Ступінь інноваційної активності визначається розвинутістю і диверсифікованістю суспільних потреб, галузевою структурою економіки; наявністю адекватної для інноваційної діяльності виробничої, наукової, інформаційної та іншої інфраструктури; структурою, якістю і мотивацією робочої сили и т.п. [41, с. 31].

Інноваційний процес – це процес перетворення наукового знання в інновацію, яка задовольняє нові суспільні потреби; послідовний ланцюг ідей, що охоплює всі стадії створення новації та її практичного застосування.

Тобто інноваційний процес охоплює стадії створення новації від ідеї до конкретного продукту, технології або послуги, які б використовуються у господарській практиці; всі етапи життєвого циклу інновації, включаючи її дифузії у нові умови чи місця застосування [24, с. 34].

Перебіг інноваційного процесу багато в чому обумовлений ступенем розвитку **інноваційної інфраструктури** – специфічного комплексу видів діяльності спільно з їх потенціалом, що обслуговує інноваційний процес. Ця діяльність пов'язана, перш за все, з обслуговуванням ринку науково-технічної продукції, яка, перетворюючись на товар, потребує створення спеціальної мережі організацій, що здійснюють комерціалізацію розробок академічної і прикладної науки. Крім того, на стику різних стадій інноваційного процесу зазвичай необхідними є консультативні, інформаційно-посередницькі, організаційні, експертні, інженерні, управлінсько-координаційні, аудиторські, патентні послуги тощо.

Отже, інноваційними продуктами можуть виступати:

- інноваційні програми і проекти;
- нові знання та інтелектуальні продукти;
- виробниче обладнання і процеси;
- інфраструктура виробництва і підприємництва;
- організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру;
- сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки;
- товарна продукція;
- механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

Тобто **інноваційна економіка** – це економіка суспільства, заснованого на знаннях, інноваціях, на позитивному ставленні до нових ідей, нових машин, систем і технологій, на готовності їх практично реалізувати в різних сферах людської діяльності [15, с.18].

Динамічний розвиток країн на сучасному етапі є неможливим без всебічного і безперервного продукування і використання інновацій як каталізаторів загальноекономічного розвитку внаслідок того, що інноваційний чинник перетворився на стратегічний імператив розвитку світової економіки (якщо на початку ХХ ст. внесок науки і технології в економічний розвиток оцінювався на рівні 33 %, то на початку ХХІ ст. – на рівні 70–80 %).

Особливістю постіндустріального етапу створення інновацій є те, що головним джерелом інновацій є наукове середовище (наукові установи, інтелектуальний ресурс), що змістовно впливає на такі традиційні імперативи науково-технічного розвитку.

У підсумку слід зазначити, що базисні складові та імперативи інноваційного розвитку світової економіки відрізняються радикальними і безперервними змінами і вимагають від компаній готовності швидко реагувати на ці зміни. Тільки ті компанії, які швидко і активно втілюють інновації у новій продукції і технології, стають успішними у довгостроковій перспективі.

1.2. Теоретичні концепції світового інноваційного розвитку

Неоднорідність впливу транснаціоналізації на економічні відносини як в глобальному масштабі, так і на рівні конкретних підприємств потребує всебічного аналізу основних теорій, що їх описують, дослідження складу переваг і недоліків цих теорій і визначення конкретних умов щодо можливості їх використання, при формуванні комплексу регуляторних заходів.

Зародження **класичної інноваційної теорії** відноситься до початку ХХ ст., її представниками якої є **Й. Шумпетер, В. Зомбарт та В. Мітчерлінг**, які основне завдання капіталістичного підприємництва бачили у просуванні технічних новинок, тобто інновацій, на ринок. Технічна інновація виступала економічним засобом, який застосовувався підприємцем з метою підвищення прибутку. При цьому вирішальним критерієм у визначенні нововведення розглядалась новизна, проявами якої визначались: виготовлення нового продукту або відомого продукту з новими властивостями;

- впровадження нового методу виробництва;
- освоєння нового ринку збуту продукції;
- отримання нового джерела сировини (напівфабрикатів);
- здійснення реорганізації (організаційна перебудова).

В рамках класичної інноваційної теорії (Й. Шумпетер) було виділено базові і вторинні нововведення. **Базова інновація** створює передумови для формування нових поколінь техніки і технологій [24, с. 35].

Вторинні інновації – це низка більш дрібних нововведень, що виникають на основі (як наслідок) базових. Дана теорія ґрунтується на дослідженні постійних коливань кон'юнктури, які пов'язуються з новизною як вирішальним критерієм у визначенні інновацій:

- а) виготовлення нового або відомого продукту з новими властивостями;
- б) впровадження нового, досі невідомого в даній галузі методу виробництва; освоєння нового ринку збуту;
- в) отримання нового джерела сировини або напівфабрикатів;

г) організаційна перебудова, включаючи створення монополії або її підрив у конкурентів.

Теорія циклічних економічних криз (К. Маркс, А. Гельфанд, Я. ван Гельдерен, С. де Вольф, М. Туган-Барановський) стверджує, що на перебіг економічних процесів суттєво впливають технічні відкриття, в результаті чого вдосконалення засобів праці призводить до нового етапу науково-технічного прогресу і розвитку продуктивних сил. Масове впровадження нового обладнання, призначеного для випуску нової продукції, є основою технічних революцій, які переходять з одних секторів і галузей економіки в інші, змінюючи основи технічного способу виробництва. Однак після цього технічні нововведення стають ординарними, що призводить до уповільнення темпів виробництва і спричиняє тривалі періоди криз та депресій. При цьому інновації розглядаються як явище, що має екзогенну (є наслідком наукової роботи винахідників) та ендогенну (впровадження або відмова від впровадження власниками капіталу інновацій) природу.

Теорія довгих хвиль М. Кондратьєва розглядає великі цикли господарської кон'юнктури в рамках досліджень в галузі кризових явищ в економіці країн. Вченим було проаналізовано значний статистичний матеріал провідних капіталістичних країн (Англії, Франції, Німеччини, США) більше ніж за століття і досліджено велику кількість статистичних показників (динаміка цін, заробітна плата, відсоткова ставка, зовнішньоторговий оборот, виробництво основних видів промислової продукції та ін.). Зокрема, М.Кондратьєв визначив, що фазі піднесення в рамках економічного циклу передували значні зміни в технічній складовій виробництва, що зумовило освоєння нових ринків збуту. Вирішальну роль при цьому відіграють науково-технічні винаходи, інновації [41, с. 29].

В рамках даної теорії обґрунтовано, що фази розробки нововведень (інновацій) мають тенденцію до прискорення, що знайшло підтвердження на протязі останніх 250-ти років, що особливо відчутно на сучасному етапі світогосподарського розвитку, коли спостерігається зменшення часового розриву між винаходом та його втіленням у виробництво. Світовий досвід підтверджує, що

тривалий розвиток виробництва в довгостроковому періоді залежить не стільки від ресурсних можливостей, скільки від інноваційного характеру виробництва в конкретному середовищі.

Теорія економічного (інноваційного) розвитку (Й. Шумпетер) називала причиною довгих хвиль концентрацію важливих нововведень в окремих галузях, внаслідок чого кожне базове нововведення спричиняє вторинні нововведення, які удосконалюють вже існуючі продукти, формуючи вторинну хвилю.

Й. Шумпетер висловив припущення, що нововведення виникають в економічній системі не рівномірно, а у вигляді майже сукупності базових нововведень (новацій), які визначають технологічний устрій економіки протягом тривалого часу. Принциповим положенням теорії економічного розвитку є твердження, що подальший розвиток – це не продовження попереднього, а новий виток, породжений іншими умовами і іншими людьми (носіями якісно нового інтелектуального ресурсу).

Концепція технологічних устроїв продовжує міркування теорії довгих хвиль, досліджуючи міжгалузеві технологічні ланцюги поєднаних виробництв – технологічні устрої, які виникають внаслідок розвитку процесів кооперації та спеціалізації та виступають стабільним елементом відтворювальної структури економіки. Послідовна зміна технологічних устроїв, центральним елементом яких виступають технології певного рівня (базові технології), призводить до довготривалих коливань економічної кон'юнктури [39, с. 85].

Концепція технічного детермінізму, автором якої є Дж. Гелбрейт, розглядає процеси трансформації господарської організації під впливом прогресу науки і техніки як самостійні цілі, які детермінують хід економічного розвитку та змінюють характер поведінки економічних суб'єктів, насамперед – великих корпорацій. Індустріальна сфера в рамках даної концепції представлена як передова сфера економіки, що змінила відсталу ринкову економіку, сформовану переважно з малих за розміром фірм, метою якої є планове зростання виробництва за умов контролю над цінами.

З концепцією технологічного детермінізму пов'язана **теорія конвергенції**. Розглядаючи зближення економічних систем та оцінюючи можливості транснаціональних корпорацій, Дж. Гелбрейт визнає, що корпорації значно більше уваги приділяють безпосереднім вигодам, ніж довгостроковим макроекономічним інтересам, що зумовлює важливість соціального контролю над економікою.

Відповідно ринкові механізми, оскільки вони не можуть достатньо ефективно здійснювати регулюючі функції у сучасній економіці, вимагають керованого розвитку, тобто приватний сектор стає об'єктом державної політики, в результаті чого відбувається поступова трансформація капіталізму в якісно новий суспільний устрій.

Теорія індустріально-технократичного суспільства (Д. Белл) стверджує, що основна проблема індустріального суспільства – підпорядкування економічних функцій політичним вимогам. Провідну роль у переході до наступного – постіндустріального етапу відіграють наука та науковці, технологія прийняття інтелектуальних рішень. В свою чергу, розвиток науки вимагає значних коштів, перш за все, на отримання та обробку інформації, а також на координацію діяльності людей, зайнятих питаннями планування та регулювання наукової діяльності. Фактично відбувається перебудова механізму управління суспільством на основі меритократії – влади осіб, які мають найбільший вплив на етапі постіндустріального суспільства, до ознак якого відносять: нововведення та фундаментальні знання; контроль над новою технологією та доступ до неї тощо. Стратегічну роль у даному процесі відіграє наука [24, с. 38].

Концепція гармонійної економіки (Ф. Перру), описуючи тенденції світового економічного розвитку, наголошує на об'єктивному характері нерівноправності між різними суб'єктами ринку в умовах ринкових відносин, що зумовлено відмінностями у розмірах виробництва і капіталу, відмінностями у рівні поінформованості партнерів щодо ринкової ситуації, їх різною галузевою приналежністю. Важливим висновком теорії стало твердження, що хоча держава не повинна усуватись від регулювання економічних процесів, її втручання має бути

виключно опосередкованим, спрямованим на підтримку розвитку «полосів зростання».

Концепція економічної інтеграції (Г.-К. Мюрдаль) вказує на загрозу нерівномірності економічного розвитку на різних континентах, внаслідок чого може виникнути загроза порушення збалансованості світових ринків. Відповідно, для забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку країн необхідним є, по-перше, розроблення програм і планів, що ґрунтуються на економічному прогнозуванні, визначенні місця і ролі країни у загальносвітовому розвитку; по-друге, активізація міжнародної **економічної інтеграції**, що сприяє поширенню нових технологій, залученню до науково-технічного прогресу менш розвинутих країн, формуванню людських ресурсів нової якості, розширює можливості створення і використання нововведень.

Своєрідною реакцією на еволюцію індустріального суспільства і становлення постіндустріального суспільства стала **теорія інтелектуальної технології (Д. Белл, Р. Хейлброне)**, яка стверджувала, що відмінною рисою постіндустріального етапу розвитку соціально-економічної системи стає не стільки високий рівень техніки, скільки розповсюдження і широке використання знань. Тобто відбувається висунання на перший план інтелектуальної складової технологічного і загальносуспільного розвитку – все більшого значення набувають знання, які забезпечують прийняття рішень на основі інтелектуальних технологій. Відповідно, найважливішими елементами соціально- економічної структури суспільства стають університети та дослідницькі центри, що продукують інновації.

Теорія інноваційної економіки і підприємницького суспільства (теорія інноваційного підприємництва **П. Друкера**) ґрунтується на теорії довгих хвиль і розглядає розвиток підприємництва як напрям економічної діяльності, пов'язаний з новаторським ризиковим підходом – розвиток за моделлю США (синдром Силіконової долини). США орієнтуються на піонерний тип інноваційного процесу, спрямований на досягнення світового лідерства в інноваціях (що базується на високій віддачі інвестицій в інноваційну сферу), [39, с. 87].

Загалом становлення теорій інноваційного розвитку відноситься до кінця ХІХ – початку ХХ ст., коли відбулось визнання провідної ролі науково-технічного прогресу у забезпеченні економічного розвитку суспільства. Цей процес був нестільки тривалим, скільки змістовно насиченим. На сучасному етапі відбулось усвідомлення провідної ролі знань у забезпеченні економічного розвитку, перш за все, в діяльності господарюючих суб'єктів.

З точки зору теорії управління, **інновації** є адаптивною реакцією системи на зміну умов зовнішнього середовища та засобом підвищення ефективності використання внутрішніх резервів.

Інновації у поєднанні з професійним менеджментом у сучасній світовій економіці стають основою підвищення конкурентоспроможності за рахунок підвищення якості управління технологічними, економічними, соціальними процесами. У промислово розвинутих країнах, за різними оцінками, від 75 % до 100 % приросту промислового виробництва забезпечується за рахунок використання інновацій [24, с. 39].

На основі вищевикладеного можна зробити висновок щодо зміни **парадигми економічного розвитку**: перехід від технологічної парадигми до техніко-економічної і техніко-соціо-економічної парадигми, – які відображають зміст і спрямованість інноваційних перетворень світогосподарського розвитку.

Згідно **технологічної парадигми**, причиною циклічного розвитку є зміна поколінь техніки в процесі відтворення останньої та інфраструктури, яка обслуговує даний технологічний устрій.

Відповідно до **техніко-економічної парадигми**, зміна технологій відбувається не внаслідок фізичного зношення, а внаслідок того, що тривале використання певної технології та її поширення у відповідній сфері діяльності знижує норму прибутку підприємців. В межах нової технології з'являються покращуючі інновації, які дають змогу далі нарощувати прибуток, однак можливості будь-якого нового напрямку у техніці вичерпуються, що зумовлює необхідність спрямування коштів на пошук принципово нових технологічних та організаційних рішень.

Відповідно до **техніко-соціо-економічної парадигми**, ключовим фактором економічного розвитку виступає людський капітал, який трансформується у нові знання. Величина людського капіталу залежить від соціальної політики держави, від підтримки нею розвитку освіти і науки тощо. Важливим висновком технікосоціоекономічної парадигми є визнання ролі соціальних інститутів у процесі забезпечення технологічних змін [17, С. 56–59].

Незважаючи на широкі дослідження проблеми інноваційного розвитку у світовому масштабі, всеохоплюючої теорії поки що не створено. Одна з основних причин – це прагматичні, позитивістські настанови дослідників, які істинними знаннями визнають лише конкретні емпіричні дослідження і відкидають цінність філософських узагальнень. Зокрема, роботи американських учених в основному орієнтовані на прикладні знання, на вирішення окремих практичних питань фірм.

У сучасних умовах виникла теорія інноваційного підприємства, яка ґрунтується на теорії довгих хвиль та розглядає розвиток транснаціональних корпорацій за американським підходом.

Незважаючи на увагу, що приділяється зарубіжними науковцями різноманітним аспектам інноваційної сфери, вона потребує подальших досліджень. Як зазначає один з відомих американських фахівців Е. Тоффлер, «ні одна з проблем, з якими стикається американський бізнес, не є більш важливою і менш вивченою, ніж проблема нововведень». Необхідність вивчення закономірностей інноваційного розвитку тим більше важлива тепер, коли людська цивілізація вступила у новий етап свого розвитку — інформаційне суспільство, основу життєдіяльності якого складають процеси виробництва, розповсюдження і використання інформації. При цьому мова йде не про інформацію взагалі, а перш за все інформацію, яка втілена в знання законів розвитку природи і суспільства, принципів їх практичного використання.

Отже, інноваційний процес в економічному й організаційному розумінні поділяється, як уже зазначалось, на окремі етапи, стадії, фази, які розрізняються між собою цільовим призначенням, специфікою управління, фінансуванням, кінцевим результатом діяльності.

1.3. Особливості сучасних інноваційних стратегій транснаціональних корпорацій

Сучасний світ характерний диференціацією норм, цінностей, життєвих стилів і культури і зростаючою різноманітністю товарів і послуг, відповідним цим змінам. Глобальна економіка протягом останніх десятиліть зазнала фундаментальних змін. Ці зміни, насамперед, пов'язані із діяльністю транснаціональних корпорацій (ТНК), що сприяла швидкій трансформації міжнародних економічних процесів. В результаті, основним видом міжнародної економічної діяльності стала діяльність ТНК, для яких міжнародна діяльність має більше значення ніж внутрішні операції материнської компанії.

На міжнародній арені ТНК нині виступають: торговцями; інвесторами; стимуляторами міжнародної трудової міграції та розповсюджувачами сучасних технологій. Саме вони є ядром глобальної інноваційної діяльності та драйверами НТП, які й задають темп та напрям розвитку глобальних ринків. Адже інноваційні стратегії компаній значною мірою обумовлюють конкурентоспроможність ТНК у боротьбі за глобальні ринки. ТНК заснують дослідницькі центри в багатьох країнах, де для цього є кваліфіковані кадри та інші необхідні умови. При цьому, ТНК можуть суттєво змінювати чи поєднувати різні стратегії розвитку від локальних до глобальних, створюючи геостратегічні альянси чи регіональні виробничі мережі.

В умовах прискореного розвитку інформаційного суспільства однією із ключових функціональних конкурентних стратегій ТНК є стратегія використання найважливішого нематеріального активу – інновацій. Сьогодні на глобальному ринку інновацій ТНК функціонують у динамічному, агресивному і багатоаспектному конкурентному середовищі.

Ефективне використання інноваційного чинника стало одним з основних конкурентних переваг ТНК у XXI столітті. ТНК мають можливість використовувати таке перспективне інноваційне джерело, як науково-технічний і кадровий потенціал своїх закордонних філій, стимулюючи інноваційні процеси у філіях ТНК у країнах –

реципієнтах інвестицій, створюючи стратегічні альянси, закордонні «інкубатори знань» і одночасно із цим – глобальні інноваційні мережі.

Загальновідомо, що інноваційний процес набуває свого розвитку в результаті здійснення інноваційної діяльності [33, с. 18]. Проте інноваційна діяльність є специфічною економічною категорією, яка відрізняється від інноваційного процесу. Якщо інноваційний процес – зміна етапів і фаз життєвого циклу інновацій, то інноваційна діяльність є рушійною силою цих змін. Класики інноватики, до яких треба віднести: Й. Шумпетера, Г. Менша, К. Фрімена, А. Кляйнкнехта – особливо підкреслювали роль інноваційної діяльності корпорацій у активізації інноваційних процесів.

Огляд і аналіз поглядів науковців, які займаються проблемами комерціалізації високотехнологічної продукції, а також вивчення публічних матеріалів всесвітньо відомих інноваційних структур і корпорацій дозволяють виокремити три основні моделі інноваційних систем, як на рівні підприємств так і на рівні країн: **американську, європейську та азійську**. Не зважаючи на гео економічну просторову розбіжність всі ці моделі інноваційного розвитку мають ідентичні аспекти формування, а відтак і спільні ключові характеристики.

По-перше, в Америці, Європі та Азії ТНК використовують нові підходи та механізми трансферу технологій:

- продаж ліцензій на початкових етапах життєвого циклу товарів, з метою встигнути окупити частину витрат на НДДКР;
- встановлення монополюно високих цін на запатентовану продукцію й обмеження випуску високотехнологічної продукції покупцями ліцензій;
- укладання угод між ТНК для одержання ексклюзивного права на блоки патентів на найбільш важливі винаходи;
- використання патентів для контролю за розвитком техніки або для гальмування цього розвитку;
- позбавлення дочірніх компаній ТНК самостійності у виборі техніки і технології, загальна ліцензійна політика в рамках ТНК;

– передача ТНК ліцензій на некомерційних умовах своїм філіям і дочірнім компаніям, що забезпечує останнім привілейоване становище на ринку, сприяє підвищенню конкурентоздатності високотехнологічної продукції [41, с.28].

По-друге, усі без винятку ТНК стимулюють створення в своїй структурі дрібних венчурних підприємств, які існують за рахунок внутрішніх венчурних фондів. Практика венчурної організації вперше з'явилася в США в середині 70-х років. У даний час спостерігається друга хвиля «венчурного буму». Компанія General Electric, наприклад, має 30 венчурних підприємств, що діють у різних стратегічних зонах господарювання [44, с.122]. Їхній капітал становить більше 100 млн. дол. США. Фірма Херох створила венчурне відділення Херох Technology Ventures із статутним капіталом 30 млн. дол США, куди можуть звертатися групи інженерів або інших функціональних службовців для отримання підтримки своїх незалежних інноваційних проектів із створення і освоєння виробництва високотехнологічної продукції.

По-третє, місце географічного розташування наукових центрів і венчурних підприємств залежить від фінансового адміністративних переваг регіонів, а також від рівня кваліфікації кадрів у цьому регіоні. Численними є також факти створення іноземних венчурних компаній у США. Перша причина це значно ширші можливості щодо: фінансування бізнес-процесів, пов'язаних із створенням і комерціалізацією високотехнологічної продукції, а також у рівні оподаткування венчурних підприємств.

По-четверте, переважна більшість венчурних підприємств зосереджена в технопарках, технополісах, бізнес-інкубаторах та інших інноваційних структурах. За даними організації промислового розвитку ООН (UNIDO), в світі працює понад 15000 технопарків. У США їх налічується більше 160, у Японії – близько 50, Китаї – понад 50, Великій Британії – 46, у Франції – понад 50, а у Швеції та Фінляндії – відповідно 16 і 17. Понад 100 наукових і технологічних парків функціонують у країнах Центральної та Східної Європи, більше 50 – у Росії. В Україні – 16, з них 8 діючих [67].

Індустріальні парки виправдали себе як в найбільших країнах світу, таких як Китай та США, так і невеликих країнах, таких як Сінгапур, чи навіть Македонія. Незважаючи на більш ніж столітню історію, індустріальні парки, як інструмент економічного розвитку далеко не вичерпали свої можливості. Вони стали фактором прискорення економічного розвитку Західної Європи, Китаю, Японії та США.

Сьогодні в штаті Невада в (США) створюється найбільший у світі індустріальний парк Tahoe Reno Industrial Center площею 43000 га. У ньому розміститься найбільший у світі завод з виробництва літій-іонних акумуляторів з інвестиціями у 5 млрд. дол. США, дата-центр Super NAP Tahoe Reno з інвестиціями 3 млрд. дол. США, завод японського виробника Panasonic з інвестиціями 2 млрд. дол. США та сотні інших сучасних виробництв. Виробнику акумуляторів Tesla Motor запропоновано «податкову знижку в 1,2 млрд.дол. США строком на 20 років). Це дозволяє Tesla перші 10 років працювати практично без сплати податків [67].

Технологічні парки на сьогодні розглядаються в якості основного чинника створення та розвитку інноваційної економіки. На сьогодні найбільша кількість функціонуючих технопарків спостерігається у розвинених економіках (рис. 1.1.):

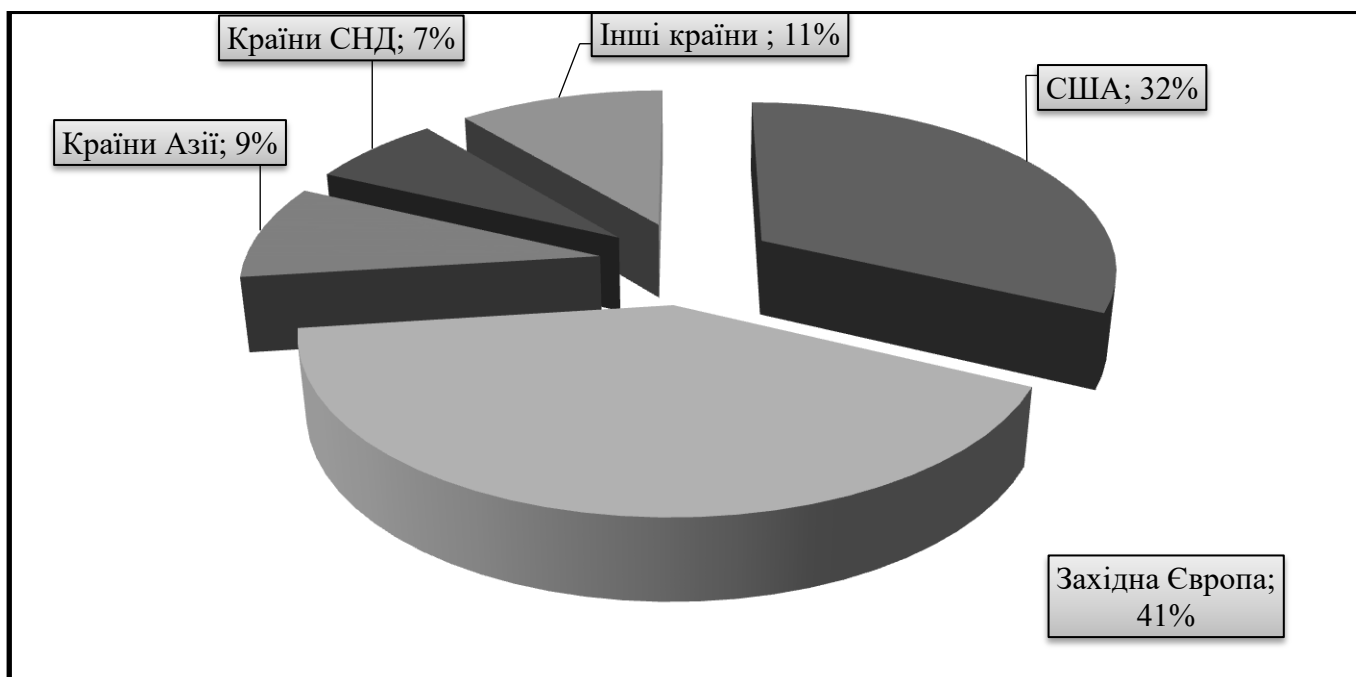


Рис. 1.1. Територіальний розподіл світових технопарків в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними організації промислового розвитку ООН (UNIDO).

За даними Євразійської економічної комісії (ЄЕК), 48% світових наукових і технологічних парків розташовані безпосередньо на території університету, ще 28% віддалені від нього не більше ніж на 5 км і тільки 11% знаходяться на відстані від 5 до 20 км від вузу. 88% технопарків у світі мають один або декілька бізнес-інкубаторів, а в 58% технопарків існують освітні програми.

В Україні поняття «технопарк» з'явилося в 1996 році. Тодішній президент - Леонід Кучма - підписав розпорядження про створення трьох таких структур. У 1999 році Верховна Рада прийняла закон, який регулює їх діяльність. Так, «технопарк» отримав закріплене за собою законне визначення. Це - «юридична особа або їх об'єднання, головною метою якого є діяльність щодо виконання інвестиційних та інноваційних проектів, виробничого впровадження наукоємних розробок і високих технологій».

Головна мета технопарку - створення сприятливих умов для реалізації інноваційних проектів, а також залучення в країну інвестицій і нових технологій.

Технопарки створювалися для підтримки технологічних наукових розробок, які можна було профінансувати і просувати на ринку. Вони замислювалися як центри, що виводять нашу науку і виробництво на шлях нової наукомісткої економіки України. На сьогодні в Україні функціонує 16 технопарків.

Таким чином, функціональна визначеність та доміантна функція технопаркових структур заключається у науково-виробничій інтеграції потенціалу реального сектору економіки, академічної та галузевої науки, вищої освіти, державних, регіональних та місцевих органів управління та влади в контексті індустріалізації економічного розвитку. Серед елементів інноваційної інфраструктури технопарки, як її головні інноваційні центри, активізують економічний розвиток на основі забезпечення високими технологіями з одночасним вирішенням соціальних завдань. Функціонування технопарків перетворює периферійні області зі слабкою економікою в високорозвинені, забезпечені високими технологіями в різних сферах з одночасним вирішенням завдань створення додаткових робочих місць, розвитку інноваційної інфраструктури,

створення успішних компаній малого та середнього бізнесу, збільшення доходів бюджету [67].

По-п'яте, комерціалізація високотехнологічної продукції розпочинається тоді, коли враховано регіональні особливості попиту на новий продукт і забезпечено всі умови для швидкої окупності інвестицій.

Незважаючи на те, що для більшості ТНК світу тенденція до інтернаціоналізації їх інноваційної діяльності є загальною, конкретні стратегії, що використовуються японськими, американськими і європейськими фірмами істотно відрізняються між собою. Це можна пояснити не лише економічними міркуваннями, але й пріоритетами економічної політики конкретної країни базування материнської ТНК.

Так, європейські ТНК, користуючись вигодами існування Євросоюзу, розміщують свої НДДКР-лабораторії в тій країні Європи, де сконцентровані висококваліфіковані кадри. Наприклад, компанія АВВ, що виникла в результаті злиття Asea (Швеція) і Brown Boveri (Швейцарія), створила новий енергетичний дослідницький центр, але не в Швеції або Швейцарії, а в Німеччині, де можна було знайти відповідних висококваліфікованих фахівців [56, с. 986].

Японські корпорації зазвичай виявляються більш закритими і консервативними, що відповідає зовнішньоекономічній стратегії країни. Вони віддають перевагу зосередженню дослідницької діяльності в центрах, що знаходяться на території Японії, використовуючи зарубіжні НДДКР-лабораторії лише на кінцевих стадіях комерціалізації нововведень для адаптації вже готового продукту або технології до місцевих стандартів, для його доопрацювання з урахуванням особливостей місцевого ринку і т.д.

Американські корпорації при розміщенні своїх дослідницьких підрозділів діють найбільш прагматично, розміщуючи їх на території США. В США на сьогодні існують сприятливі умови для інноваційної діяльності: ліберальне законодавство, пільгове оподаткування НДДКР, великі обсяги венчурного капіталу, відлагоджені механізми комерціалізації нововведень і висококваліфіковані кадри зі всього світу. Проте, на початку ХХІ ст. тут з'явилась нова тенденція.

Так, деякі американські ТНК почали створювати свої дослідницькі підрозділи в Європі і окремих країнах Азії, керуючись прагматичними мотивами об'єднання розробки, виробництва і реалізації товарів в одному місці. Подібні регіональні відмінності обумовлюють існування декількох шляхів інтернаціоналізації інноваційної діяльності ТНК шляхом створення закордонних НДДКР-лабораторій.

Японські ТНК зазвичай використовують схему, що складається з п'яти послідовних стадій.

До першої стадії належить підготовка технології, що пов'язана з інтернаціоналізацією товару, тобто, підготовкою його для імпорту на зовнішній ринок. При цьому фірма зосереджується на науково-технічній інформації про товар і можливості його реалізації в т.ч. й в Японії. Часто для цього відкриваються окремі офіси в Сполучених Штатах і Європі, які займаються тільки моніторингом технологій. В процесі укомплектування персоналу цих офісів японські компанії спираються на своїх співвітчизників.

Друга стадія включає створення організаційної системи для підтримки передачі технології на виробничі потужності за кордоном. Більшість компаній при цьому створюють спеціальний департамент технології, стандартного японського зразка, в якому кожна головна фабрика підтримується відділом технології або лабораторією, яка сприяє процесові розвитку технології і зростанню удосконалення продукту. У деяких компаніях ці департаменти займаються незначними модифікаціями товару, щоб задовольнити місцеві ринки, хоча виробництво нових виробів залишається сконцентрованим у Японії [56, с. 987].

На третій стадії у багатьох японських компаніях закордонна лабораторія, не зважаючи на те, що називається центром НДДКР, здійснює лише незначні дослідження. Основна її діяльність полягає у виконанні широкого діапазону завдань: технічної кооперації з постачальниками, підтримки передачі технології у виробництво, і перехресного ліцензування.

На четвертій стадії, закордонні науково-дослідні лабораторії зосереджуються на розвитку нових виробів (в основному для місцевого ринку). Тобто, нарешті,

починається реальна робота, спрямована на створення нового знання, що формально визначається як інтернаціоналізація інноваційної діяльності компанії.

П'ята стадія, до якої дійшли у своєму розвитку лише окремі найбільші корпорації, розширює стратегічне завдання закордонних дослідницьких центрів. На цьому етапі сфера їх діяльності охоплює і фундаментальні дослідження – лабораторія починає брати участь у прогресивному транснаціональному розподілі інноваційної діяльності в межах компанії.

Американські і європейські корпорації використовують більш прості схеми створення зарубіжних науково-дослідних підрозділів.

На першому етапі (I етап) створюється Департамент Передачі Технології, у межах якого здійснюється передача продукції, що підлягає подальшому вдосконаленню, і виробничих технологій від материнської фірми до виробничої філії.

Другий етап (II етап) характеризується створенням Місцевого Департаменту Технології, тобто закордонної лабораторії, яка займається створенням інноваційних продуктів тільки для місцевого ринку і тільки у рамках профільного напрямку діяльності материнської компанії.

На третьому етапі (III етап) закордонна лабораторія отримує статус Глобального Департаменту Технології, відповідальної за розвиток нових продуктів для світових ринків. Межі діяльності закордонного центру НДДКР знову ж таки визначаються головною компанією, яка замовляє своїм лабораторіям пріоритетні напрями досліджень і забезпечує їх необхідними для цих досліджень теоретичними розробками [50, с. 198].

В міру накопичення необхідного потенціалу знань, висококваліфікованих кадрів і в разі успішного функціонування на попередніх етапах, четвертим етапом розвитку закордонної лабораторії є створення на її базі Загального Департаменту Технології. Тепер закордонна лабораторія одержує певну самостійність і може сама обирати пріоритетні напрями прикладних розробок і здійснювати необхідні фундаментальні дослідження для створення інноваційних продуктів і технологій, які використовуються материнською компанією для продажу на світових ринках.

Слід зазначити, що між схемою виробництва інноваційного продукту ТНК Японії та ТНК США, ЄС є принципові розбіжності (рис. 1.2.):

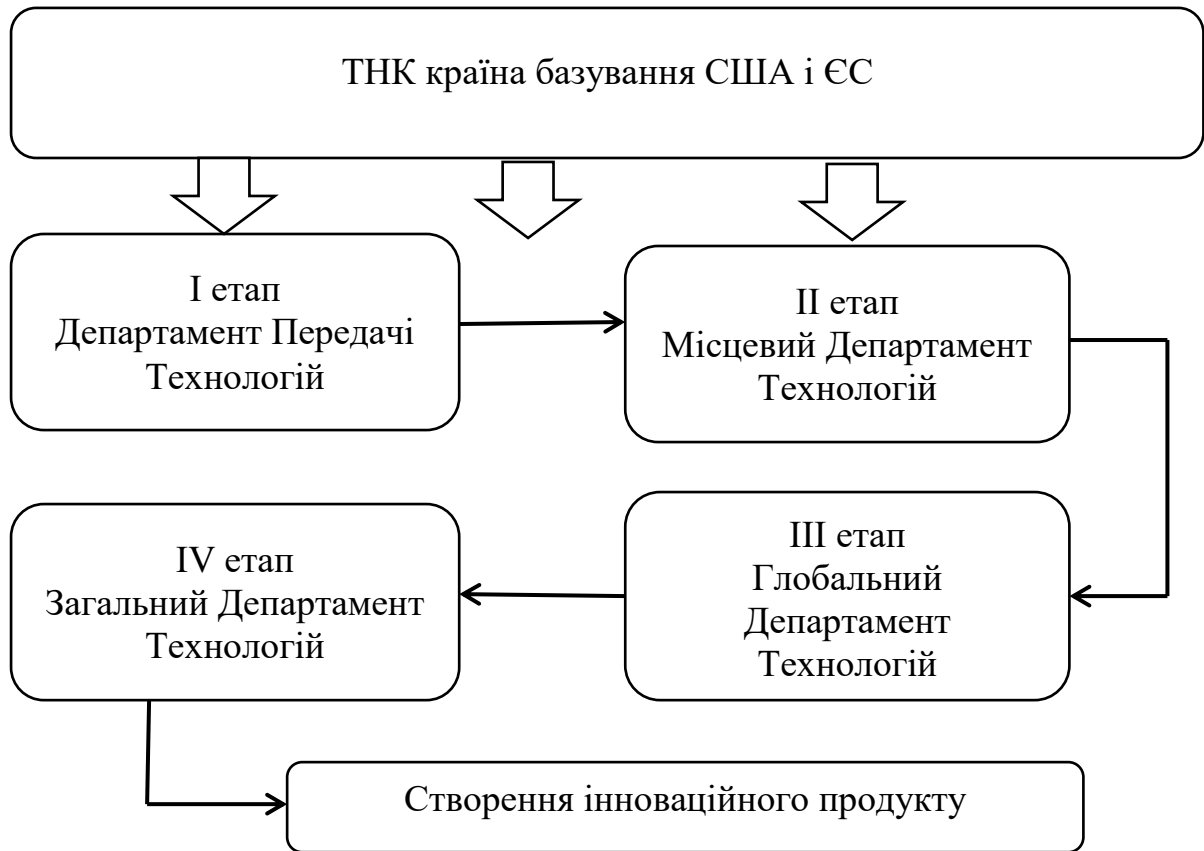


Рис. 1.2. Схема створення інноваційного продукту ТНК, що базуються в США та країнах ЄС.

Примітка. Побудовано автором за даними Турський І.В., Сус М.М. Особливості сучасних інноваційних стратегій транснаціональних корпорацій / І.В. Турський , М.М.Сус // «Молодий вчений». – 2016. - № 12.1 (40). – С. 988.

Таким чином, для ТНК Японії на відміну від ТНК США та ЄС характерна поступова інтеграція в країну розміщення закордонної лабораторії НДДКР з метою поступової підготовки до виробництва з подальшим виготовленням продукції в приймаючій країні. Причому, будь-яка з попередніх стадій є лише підготовкою майбутнього виробництва. Тоді як для ТНК США та ЄС характерна поступова трансформація лабораторій НДДКР від повністю залежної (щодо материнської компанії) до відносно самостійної лабораторії, яка від материнської залежить лише в частині замовлень інноваційного продукту.

Вище виділені характерні відмінності американської, європейської та азіатської моделей розвитку інноваційної діяльності свідчать про унікальні конкурентні переваги ТНК, тому доцільно виділити і окремі відмінності між ними. Передусім йдеться про сучасну тенденцію азійських країн, зокрема Індії, Китаю, Кореї пропонувати ринкам високотехнологічні продукти за дуже низькою ціною. У технопарках цих країн створюються високотехнологічні продукти з низьким рівнем собівартості [56, с.988].

Унікальними є також можливості американських компаній щодо розробки і комерціалізації високотехнологічної продукції. На сьогодні жодна країна світу не здатна інвестувати у інноваційний розвиток стільки коштів, скільки вкладають у інновації США. При цьому слід врахувати, що для більшості ТНК США є країною базування. Цей фактор дуже суттєво впливає на конкурентоспроможність американських товарів на світовому ринку, на розвиток інноваційної інфраструктури, на характер міжнародного науково-технічного співробітництва.

У сфері інноваційної діяльності часто використовують такий термін як «бізнес-ангел» – приватний інвестор, що вкладає кошти у інноваційні проекти, так звані стартапи на етапі створення підприємства в обмін на частку в капіталі та на умовах окупності здійснених інвестицій. Бізнес-ангели, як правило, вкладають свої власні кошти, на відміну від венчурних фондів і банків, які управляють фінансовими ресурсами третіх осіб [56, с. 989]. Фахівці стверджують, що більшість «бізнес-ангелів» громадяни США. Саме вони здійснюють пошук у світі нових інноваційних розробок і стають їх власниками або співвласниками на початкових фазах їхньої комерціалізації. Часто отримані права на високотехнологічний продукт вони перепродують венчурним банкам і фондам або ТНК.

Поєднання глобального підходу з задоволенням локальних інтересів (управлінські технології) визначає модель вибору ТНК місць розміщення та альтернативних шляхів технологічного розвитку, методи планування і фінансування міжнародних НДДКР, а також підходи до управління персоналом у міжнародному середовищі.

Пройшовши складну еволюцію розвитку, провідні транснаціональні корпорації як ключові суб'єкти міжнародного бізнесу стали рушійною силою науково-технологічного прогресу завдяки системному впровадженню інновацій у виробничу, фінансову та маркетингову діяльність, насамперед у високотехнологічних галузях. Найбільшої динаміки інноваційні процеси ТНК набули в останні 30 років завдяки, з одного боку, формуванню інноваційних стратегічних альянсів, а, з іншого – інтернаціоналізації фінансового забезпечення НДДКР та трансферу технологій.

Новітні інформаційно-комунікаційні технології сприяють інтеграції сучасних знань, науки і виробництва двома взаємопов'язаними шляхами:

а) інтернальним, для якого притаманна більш висока ступінь взаємодії науково-технологічних та інших підрозділів компанії у міжнародному інноваційному процесі;

б) екстернальним, який включає інноваційні зв'язки підрозділів ТНК з місцевими підприємствами та організаціями, що у кінцевому підсумку призводить до становлення феномену «техноглобалізму».

Таким чином, інноваційна сфера все більше привертає увагу транснаціональних корпорацій, оскільки саме в ній закладаються найбільш істотні конкурентні переваги, які надають довгостроковий вплив на ринки і країни світу. Розроблені в практиці міжнародного бізнесу стратегії інноваційної діяльності дозволяють сформуванню технологічну політику ТНК у відповідності до ринкової позиції і задач розвитку БНК. Власне, технологічна політика БНК визначається значною кількістю чинників, а її реалізація пов'язана з взаємодією учасників, що мають різні, часом протилежні інтереси, і саме тому важливими для ТНК є управлінські технології, що дозволяють поєднувати глобальний підхід із задоволенням локальних інтересів. Саме цій меті служать моделі вибору місць розміщення і альтернативних шляхів технологічного розвитку, методи планування та фінансування міжнародних НДДКР.

Висновки до розділу 1

Динамічний розвиток країн на сучасному етапі є неможливим без всебічного і безперервного продукування і використання інновацій як каталізаторів загальноекономічного розвитку внаслідок того, що інноваційний чинник перетворився на стратегічний імператив розвитку світової економіки (якщо на початку ХХ ст. внесок науки і технології в економічний розвиток оцінювався на рівні 33 %, то на початку ХХІ ст. – на рівні 70–80 %).

В результаті аналізу теоретичних засад інноваційного розвитку світової економіки (класична економічна теорія, теорія циклічних економічних криз, теорія довгих хвиль, теорія економічного розвитку, концепція технологічних устроїв, концепція технічного детермінізму, теорія конвергенції, теорія індустріально-технократичного суспільства, концепція гармонійної економіки, концепція економічної інтеграції, теорія інтелектуальної технології, теорія інноваційної економіки і підприємницького суспільства та ін.) та базисних складових даного процесу (технологічна парадигма, техніко-економічна парадигма, техніко-соціо-економічна парадигма) зазначимо, що найважливішою економічною метою передових компаній і країн є підтримання здатності національної економіки до інноваційного розвитку (на сучасному етапі в розвинених країнах переважна частина ресурсів, у т.ч. в рамках ТНК, спрямована на нарощування і передавання знань, а не традиційного капіталу).

Транснаціональні корпорації є головним суб'єктом глобального потоку інвестицій в інновації, так як володіють потужною можливістю акумулювання фінансових ресурсів для впровадження інновацій. Дослідження процесів фінансування інновацій в провідних корпораціях Японії, США та країнах ЄС дало змогу проаналізувати їх інноваційні стратегії та визначити необхідність застосування окремого фінансового механізму, який залежить як від стадії продукту, так і від оточуючого середовища (інвестиційного клімату приймаючої країни). Виявлено, що злагоджена та узгоджена взаємодія інвестиційної політики ТНК та національних урядів дасть максимальний ефект впровадження інновацій.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Дослідження інноваційної діяльності сучасних транснаціональних корпорацій

Домінуючими сучасними тенденціями розвитку світового господарства виступають транснаціоналізація економіки та перетворення інновацій на визначальний чинник міжнародної економічної взаємодії. Внаслідок масштабності діяльності ТНК як визначальної тенденції ХХІ ст., їх можна розглядати як ключовий елемент прогресу соціально-економічних відносин на рівні галузі, країни, регіону, світу. Зростання значення інноваційної складової спричинило активізацію інноваційної діяльності ТНК і зумовлює необхідність формування нових підходів щодо наукового осмислення вказаних процесів в контексті якісно нових проявів транснаціоналізації як важеля безперервного поступального зростання національних економік в умовах глобалізації [40, с.29].

В умовах прискореного розвитку «нової економіки» і сучасного етапу інформаційного суспільства однією із ключових функціональних конкурентних стратегій ТНК є стратегія використання найважливішого нематеріального активу – інновацій. Ефективне використання інноваційного чинника стає одним з основних конкурентних переваг ТНК у ХХІ столітті.

ТНК мають можливість використовувати таке перспективне інноваційне джерело, як науково-технічний і кадровий потенціал своїх закордонних філій, стимулюючи інноваційні процеси у філіях ТНК у країнах-реципієнтах інвестицій, створюючи стратегічні альянси, закордонні «інкубатори знань» і одночасно із цим – глобальні інноваційні мережі.

Наразі на глобальному ринку інновацій існують три основні суб'єкти, що здійснюють фінансування НДДКР: держави, ТНК і венчурні компанії. ТНК мають

істотні переваги на глобальному ринку нововведень, оскільки, по-перше, у порівнянні з державними структурами для ТНК доступ до фінансових ресурсів набагато простіший, і, по-друге, для ТНК НДДКР є важливою, проте не головною і не єдиною сферою діяльності, тому фінансові ризики для ТНК значно нижчі, ніж для венчурних фондів. У результаті частка ТНК на глобальному ринку інновацій у окремі роки складала: у 1990-х рр. – 23 % від загальносвітового рівня, у 2001 – 28-30%, у 2012 р. – наблизилася до 40-50 % від загальносвітового рівня [41, с.30].

За оцінками закордонних спеціалістів, на сьогодні близько 75–80% загальносвітового обсягу НДДКР здійснюється саме в рамках ТНК, а на 700 найбільших компаній припадає близько половини всього обсягу комерційного використання винаходів у світі. Сьогодні ТНК контролюють приблизно 80% всіх наявних у світі патентів, ліцензій і ноу-хау [92].

Частка ТНК у світовому виробництві інновацій значно перевищує їх частку в фінансуванні НДДКР і наближається за різними оцінками до 40-50% від загальносвітового виробництва.

Виходячи на глобальний ринок інновацій, ТНК здійснюють інтеграцію інноваційної діяльності у рамках усієї структури головної корпорації, при цьому філії ТНК спеціалізуються на тих інноваціях, де вони найбільш конкурентоспроможні, при цьому активно відбувається процес інтернаціоналізації інноваційної діяльності через створення міжнародних стратегічних альянсів.

Бачення сучасних глобалізаційних перетворень у контексті новітніх тенденцій інноваційної динаміки ставить питання щодо модифікації сучасної глобалізаційно-інноваційної моделі світового економічного розвитку. Дослідники ведуть мову про «новий світовий порядок в інноваційній сфері». Цей «новий порядок» обумовлений зростанням ролі країн Азії, в першу чергу – Китаю та Індії, як центрів, до яких спрямовуються корпоративні витрати на НДДКР.

За щорічним прогнозом аналітичного центру Global R&D funding forecast 2020 (Глобальний прогноз фінансування наукових досліджень 2020) глобальні інвестиції в дослідження та розробки (R&D) збільшилися в 2019 році на 4,4% до 2,371 трильйонів доларів США за паритетом купівельної спроможності (ПКС) для 115

країн, що мають значні інвестиції в наукові дослідження та розробки (більше 20 мільйонів доларів США). Темпи приросту науково-дослідних розробок у 2019 році більші у порівнянні з 4,1%, що спостерігалися в 2018 році, внаслідок очікуваного зростання світової економіки [89].

Глобальний прогноз фінансування ТНК НДДКР (Global R&D funding forecast) - це щорічний звіт, який містить ексклюзивні результати досліджень та аналізу попереднього, поточного та наступного років. У ньому є інформація про стан науково-дослідної та дослідницької діяльності в 115 країнах, а також резюме основних галузей промисловості, наукових досліджень, глобальних технологічних регіонів та детальні плани витрат державних установ. Також, це поєднання промислових, державних та академічних інвестицій країн, які найбільше витрачають на НДДКР. Інвестиції, зроблені цими країнами, значною мірою впливають на вартість та зростання валового внутрішнього продукту (ВВП).

Відповідно до цього річного дослідження, глобальна тенденція витрат на НДДКР продовжує зростати у всьому світі, відображаючи приріст близько 82 млрд. дол. США у секторі інформації та технологій. Як і в попередні роки, зростання світових інвестицій в НДДКР в 2019 році відбувається за рахунок витрат в азієських країнах, зокрема в Китаї, що перевищує 532 млрд. дол. США витрат та становить 22,5 % в глобальних інвестиціях [89].

США в 2019 році збільшили свої витрати на НДДКР на 30,8 млрд. дол. США, і деякі наслідки цієї посиленої активності відображені в занепокоєнні щодо пошуку та утримання професійних кадрів. У той час як витрати США на НДДКР продовжують збільшуватися щорічно, його загальна частка глобальних інвестицій в НДДКР продовжує скорочуватися, оскільки інші країни збільшують свої витрати на дослідження та розробки.

Частка США в загальній сумі глобальних інвестицій десять років тому становила 34%, а частка Китаю - 12,5%. А сьогодні частка США становить близько 25,2 %, а частка Китаю – більше 22,5%. Незважаючи на те, що починаючи з порівняно невеликих інвестицій 20 років тому, Китай продовжує робити значні інвестиції і цей розрив продовжує зменшуватися [89], (табл. 2.1):

Динаміка глобальних витрат ТНК на НДДКР за регіонами та країнами
в 2018-2019рр. та прогноз на 2020 рік, (%)

Країна/регіон світу	2018	2019	2020
Північна Америка (12 країн)	26,8	27,2	27
Південна Америка (10 країн)	2,3	2,2	2,2
Азія (24 країни)	43,5	43,9	44,3
Європа (34 країни)	21,3	20,8	20,5
Росія / СНД (5 країн)	2,8	2,7	2,7
Близький Схід (13 країн)	2,5	2,4	2,4
Африка (18 країн)	0,9	0,9	0,9
Всього (116 країн)	100	100	100
Сполучені Штати	24,7	25,2	25
Китай	21,8	22,5	23,2
Японія	8,3	8	7,8
Німеччина	5,5	5,4	5,3
Індія	3,9	4	4
Південна Корея	3,9	3,8	3,8
Всього (6 країн)	68,2	68,9	69,1

Примітка. Складено автором за даними Global R&D funding forecast 2020.

Порівняльний аналіз динаміки показників інноваційного розвитку країн та регіонів висвітлює співвідношення сил у світовому інноваційному просторі. За щорічним звітом аналітичного центру R&D Funding Forecast (США) сукупні світові витрати на НДДКР, які включають витрати корпорацій, урядів, дослідницьких організацій та університетів тощо в 2019 році склали 2,371 трлн. дол. США (за ПКС), порівняно з 2,289 трлн. дол. США в 2018 році та 2,103 трлн. дол. США у 2017 році. За прогнозними даними в 2020 році глобальні інвестиції в дослідження та розробки (R&D) збільшаться на 2,6% в порівнянні з 2019 роком до 2,434 трильйонів доларів США [89].

За даними звіту інвестиції в науково-дослідні роботи розподіляються по всьому світу, але азійські країни продовжують зростати на ринку, в основному завдяки зростаючим інвестиціям Китаю. У той час як американські організації продовжують лідирувати в глобальних витратах, вже більше 50 років поспіль. Китай все більше наближається до того, щоб стати провідним світовим інвестором у

НДДКР, і прогнозується, що перевищить загальні витрати США не пізніше 2025 року, якщо продовжуватимуться поточні тенденції.

Зараз Азія є найбільшим регіоном для інвестування в НДДКР з близько 44% світової частки в НДДКР. Азія щороку набуває близько 0,5 % у загальній частці в НДДКР, і з такими темпами до 2030 року частка може становити більше половини всіх інвестицій в НДДКР.

Частка країн Азії (Китай, Японія, Індія, Південна Корея) в 2019 році є найбільшою (43,9%). В той час як частка Північної Америки (27,2%), в т.ч. США, та Європи (20,8%) у глобальних витратах на НДДКР відчутно скорочується. Низькою залишається частка витрат на НДДКР у світовому обсязі країн СНД (2,7%), Південної Америки (2,2%), Близького Сходу (2,4%), Африки (0,9%), [89], (рис. 2.1.):

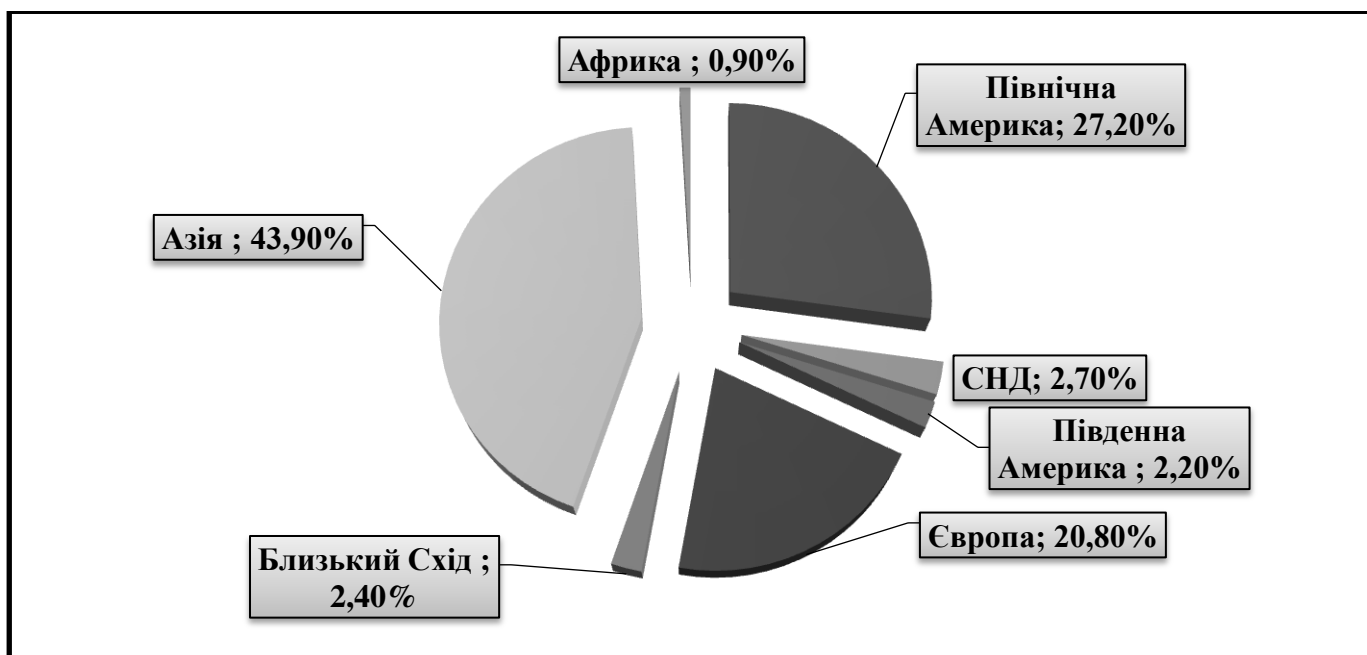


Рис. 2.1. Регіональна структура глобальних витрат ТНК на НДДКР в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Global R&D funding forecast 2020.

За прогнозом R&D Funding Forecast, країни Азії які швидко розвиваються, відіграватимуть роль інноваційного двигуна протягом найближчих років, а в 2020 році їх частка становитиме 44,3% [89].

Країни третього світу, у тому числі багато в Південній Америці та Африці, продовжують відставати в своїх науково-дослідних інвестиціях, і економічне зростання внаслідок цього слабшає. Усього країни Південної Америки та Африки разом несуть лише 3,1% від загальної кількості витрат на НДДКР, хоча на них припадає понад 20% світового населення.

Шість країн, що найбільше витрачають на НДДКР (США, Китай, Японія, Німеччина, Індія та Південна Корея) відповідають за майже 70% усіх глобальних інвестицій в НДДКР. У 2019 році США та Китай інвестували майже половину (47,7%) всіх світових коштів на НДДКР. А уряд США (зі своїм фінансуванням на НДДКР у 596,6 млрд. дол. США) інвестує більше коштів на НДДКР, ніж усі інші окремі країни, крім Китаю та Японії [89].

Найбільші витрати на НДДКР за країнами світу в 2019 році у підприємств США (25,2%), Китаю (22,5%) та Японії (8%). До п'ятірки лідерів також входять Німеччина (5,4%), Індія та Південна Корея з частками 4 % та 3,8 % відповідно. Витрати на НДДКР Росії також становлять близько 3%, що є вагомим показником, [89], (рис. 2.2.):

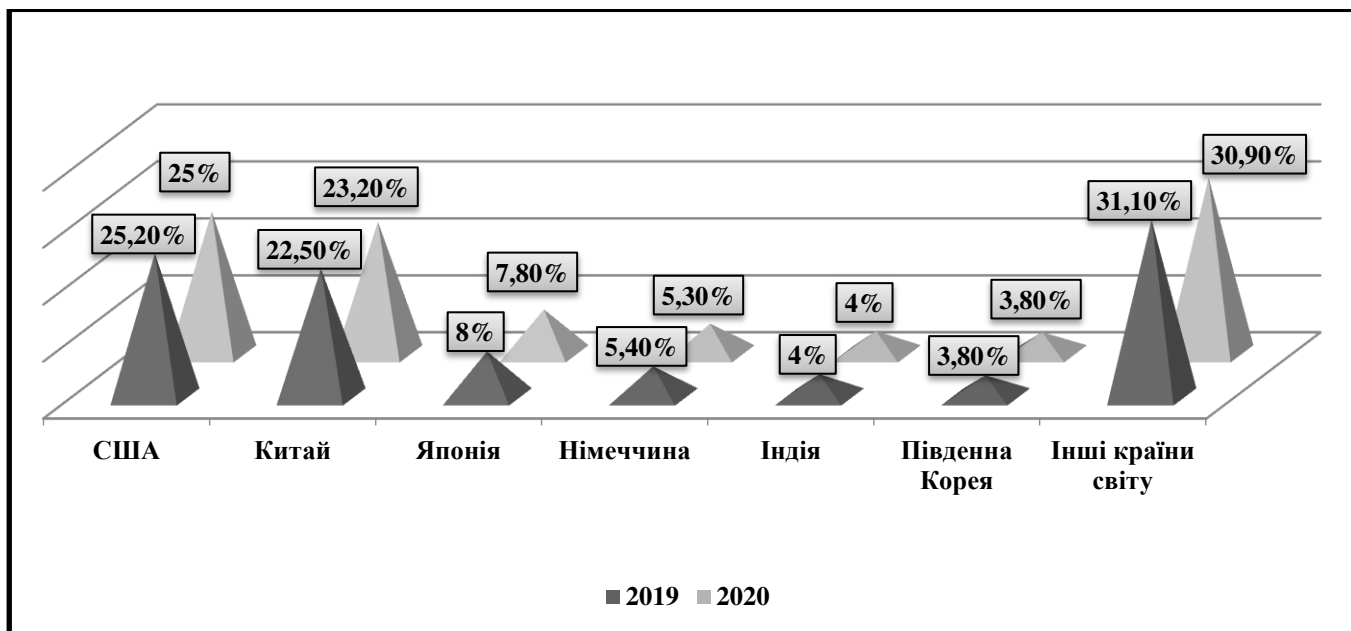


Рис. 2.2. Витрати ТНК на НДДКР за країнами світу в 2019 році та прогноз на 2020 рік, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Global R&D funding forecast 2020.

Топ-10 рейтингів за останні 10 років суттєво не змінилися. Деякі країни трохи перемістилися на один номер рейтингу, але країни зберегли свою відносну позицію. Наприклад, Індія повільно просунулася в рейтингу і займає 5 місце в 2020 році, поки вона займає 8 місце в нашому Прогнозі фінансування НДДКР на 2014 рік. Китай піднявся з №3 у нашому Глобальному прогнозі фінансування науково-дослідних розробок на 2010 рік до №2 у нашому прогнозі фінансування НДДКР на 2011 рік, перевершивши Японію приблизно на 9 мільярдів доларів у фінансуванні НДДКР. У той час як Китай протягом останніх 15 років збільшує свою науково-дослідну діяльність на майже 10% щорічно, Японія збільшує інвестиції в НДДКР менше ніж на 2% щорічно. (Деякі роки насправді не мали зростання.) Два представники Фінляндія з високим співвідношенням дослідників/ населення понад 7000 та Ізраїль із високим рівнем науково-дослідної роботи у відсотках до ВВП 4,0 - історично послідовні та не змінилися за останні п'ять років.

Варто зазначити, що світові лідери щодо витрат на НДДКР залишилися здебільшого такими ж за останні десять років, хоча порядок ранжування змінився. У 2009 році країнами витрат на НДДКР (за порядком) були США, Японія, Китай, Німеччина та Франція. У 2019 році є Сполучені Штати, Китай, Японія, Німеччина та Індія. Вкладені суми у цих перших фінальних країнах у 2009 та 2019 роках становило 786 млрд. дол. США та 1,544 трлн. дол. США відповідно.

За прогнозними даними найбільші витрати на НДДКР за країнами світу в 2020 році в США становитимуть 25%, Китаї - 23,2%, Японії – 7,8%, Німеччина - 5,3%, Індія – 4% та Південної Кореї - 3,8 % [89].

Важливе значення для розвитку інноваційної діяльності ТНК та характеристики національної інноваційної системи (НІС) у економіках країн відіграє частка витрат на НДДКР у ВВП.

Передові країни демонструють високі показники інноваційної діяльності, що є результатом ефективного фінансування НДДКР. Питома вага витрат на науково-дослідні розробки в державах-лідерах сягає 2-3%, а інколи 3-4% ВВП і зростає протягом двох десятиліть стрибкоподібно (щорічні розміри за останні роки перевищують 5 млрд. євро), [87]. Належне фінансування НДДКР є підґрунтям

винайдення креативних знань, які відтворюються та втілюються у інноваційних рішеннях.

Відсоток промислових підприємств, що проводять НДДКР, створюючи власні внутрішні підрозділи, у загальній кількості інноваційних підприємств у розвинених країнах є доволі високим. Фінляндія у цьому відношенні є європейським лідером, володіючи близько 80% таких компаній, для порівняння – у Польщі таких фірм лише 30%. Фінські підприємства не шкодують фінансових витрат на інноваційну діяльність, вкладаючи у середньому понад 2 млн. євро.

Серед топ-10 країн-лідерів щодо частки витрат на НДДКР до ВВП країн світу в 2019 році найбільша в Південній Кореї (4,35% до ВВП країни), Ізраїль (4,04%), Японія (3,5%), Фінляндія (3,5%), Швеція (3,28%), Данія (3,0%), та Австрія (2,98%), Швейцарія (2,97%), Німеччина та США по 2,84%. За прогностичними даними частки витрат на НДДКР до ВВП країн світу в 2020 році не зміняться [89], (рис. 2.3.):

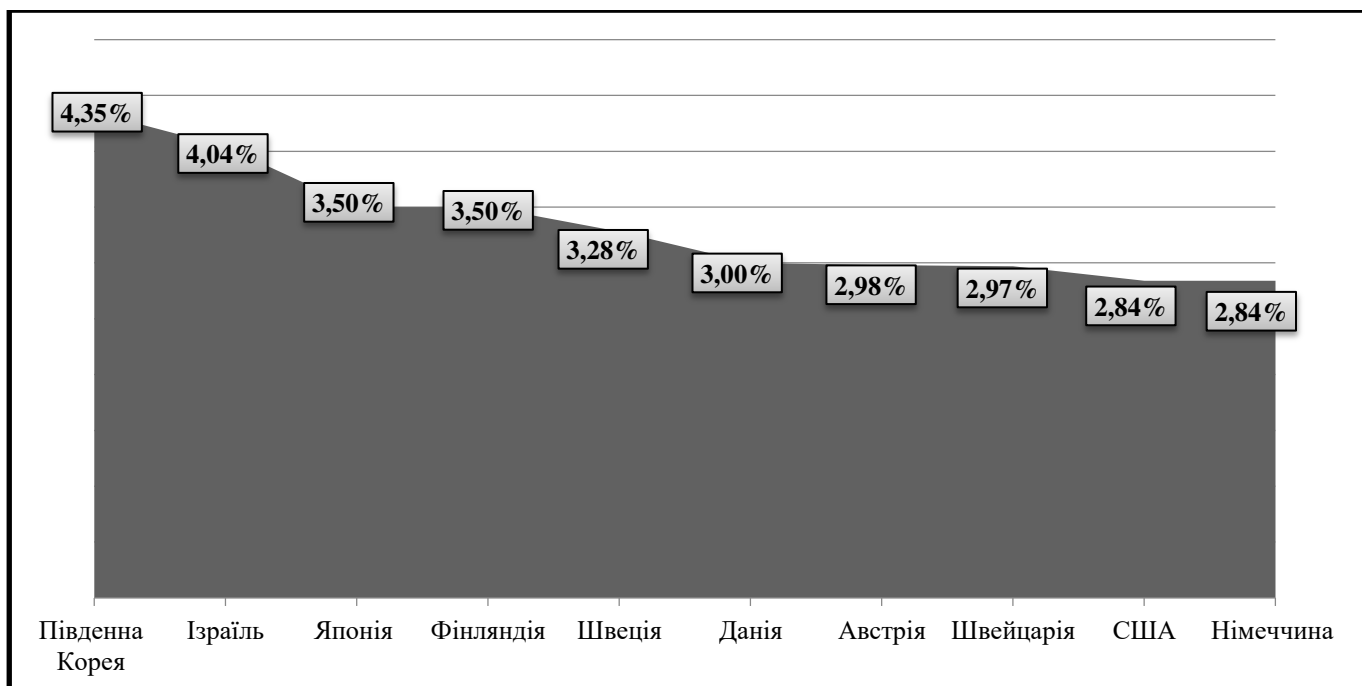


Рис. 2.3. Частка витрат ТНК на НДДКР до ВВП країн світу в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Global R&D funding forecast 2020.

Слід зазначити, що інвестиції в НДДКР - це функція як ВВП, так і співвідношення інвестицій в НДДКР як функції ВВП. Леякі країни можуть мати

менший ВВП, ніж інші країни, але все-таки витрачають більше на НДДКР, оскільки вони витрачають більший відсоток свого ВВП на інвестиції в НДДКР. Це те, що піднімало рейтинг Індії протягом багатьох років, тобто вона мала порівняно великий ВВП близько 10 трлн. дол. США, але його частка НДДКР у відсотках від ВВП постійно становила менше 1,0%. Нещодавні дослідження та розробки у відсотках від ВВП лише незначно зросли, але загальний ВВП зріс до понад 11 трлн дол. США. Тому його чисті інвестиції в НДДКР зросли майже до 100 мільярдів доларів і підвищили світовий рейтинг.

Щодо типів НДДКР, то історично (ще до Другої світової війни) вони були розподілені на три розділи - основні дослідження, прикладні дослідження та розробки. Четвертий аспект - "Прикладна розробка", який стосується конкретних зусиль, докладених до виведення продукції на ринок, почали обговорюватися відносно недавно.

За даними Global R&D funding forecast 2020 щодо прогнозованої частки витрат на дослідження та розробки компаніями світу в 2020 році, то найбільше планується витратити на заробітну плату (21%), матеріали (17%) та капітальні витрати (18%), накладні витрати (14%), а також по 15 % прогнозується витратити на аутсорсинг та поставки та витратні матеріали [92], (рис. 2.4.):

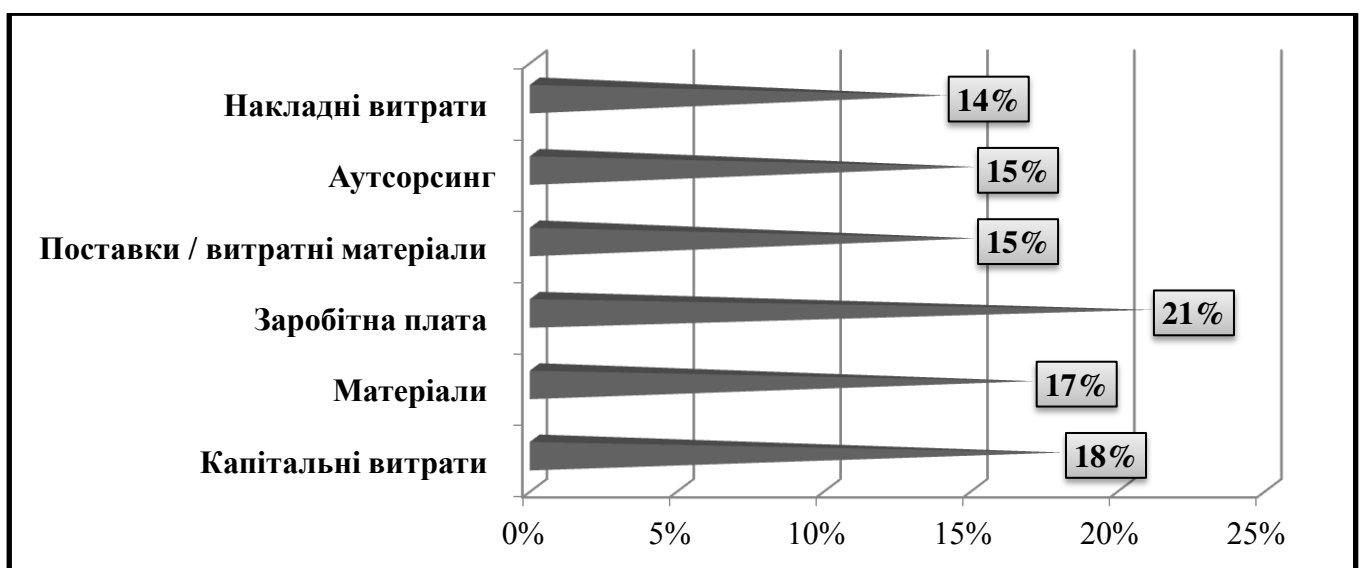


Рис. 2.4. Прогноз розподілу досліджень та розробок ТНК у 2020 році, (%).

Примітка. Складено автором за даними Global R&D funding forecast 2020.

Щодо галузевого розподілу 20 найбільших компаній в 2019 році за витратами на НДДКР, то найбільше компаній займаються фармацевтикою (32%), програмним забезпеченням та автомобілебудуванням по 24 % відповідно, виробництвом технологічного обладнання - 12% компаній та по 4% підприємств роздрібною торгівлею та капітальними товарами [93], (рис. 2.5.):

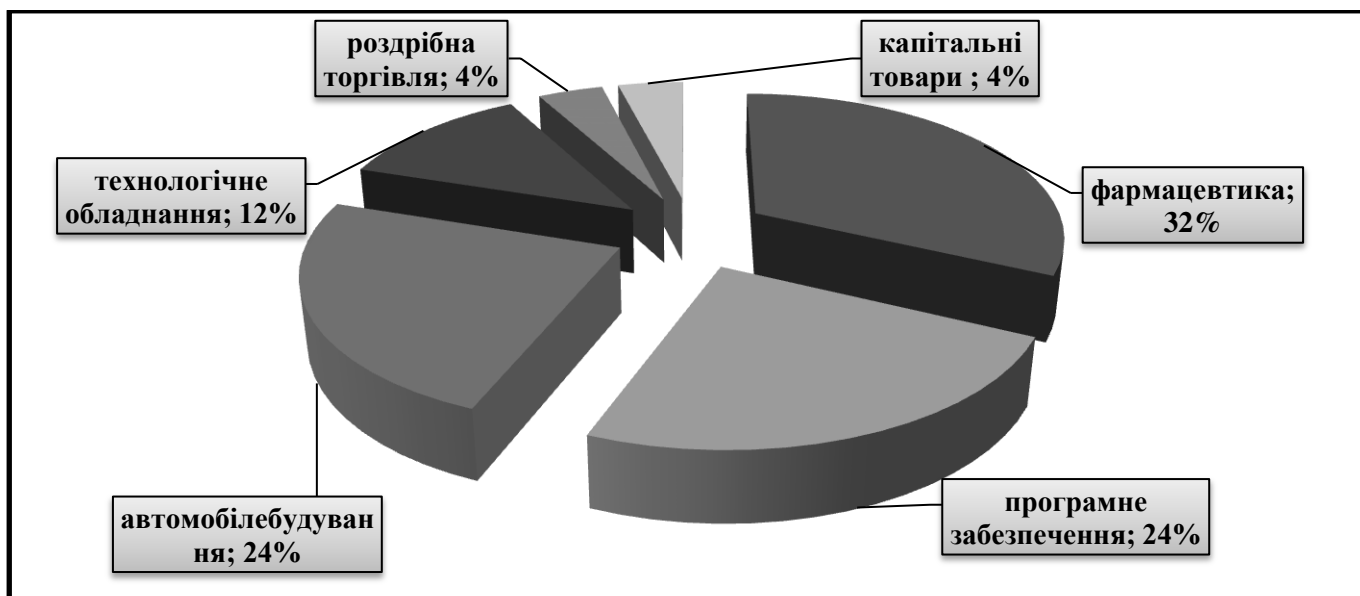


Рис. 2.5. Галузевий розподіл ТНК за найбільшими витратами на НДДКР в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними рейтингу Global Innovation 1000 - 2020.

Аналітики відзначають збільшення витрат на дослідження і розробки у всіх регіонах і майже у всіх галузях. Глобальні інновації 1000 компаній колективно складають близько 40% світових витрат на НДДКР з усіх джерел, включаючи корпоративні та державні джерела [86].

Технологічні умови для досліджень та розробок швидко змінюються. Провідні галузі промисловості та технології (S&T), ті, хто найбільше витрачають на НДДКР, змінилися протягом останніх десяти років, і особливо протягом останніх п'яти років. Це не означає, що раніше провідні організації зменшили свої інвестиції - вони цього не зробили. Проте, інші організації збільшили свої дослідження та розробки та отримували доходи швидше.

За даними компанії PricewaterhouseCoopers (PwC), рейтингу Global Innovation 1000 – 2019, до якого входять 1000 найбільших компаній світу, що беруть участь у дослідженнях і розробках, витрати на науково-дослідні роботи у світі, зросли на 11,4% у 2019 році до 782 млрд. дол. США [74].

В таблиці 2.2 представлено перелік 20 найбільших корпоративних дослідників, які витратили 214,5 млрд. дол. США на дослідження та розробки в 2019 році в світі [86]:

Таблиця 2.2

Топ–20 корпорацій-лідерів за витратами на НДДКР серед 2500 ТНК за доходами та інтенсивністю досліджень та розробок в 2019 році

Місце	Назва компанії	Витрати на НДДКР, млн. Євро	Оп. прибутки млн. Євро	Інтенсивність досліджень та розробок, % від доходу
1.	ALPHABET	18270,7	27416,6	15,3
2.	SAMSUNG ELECTRONICS	14831,3	46096,1	7,8
3.	MICROSOFT	14738,9	37496,1	13,4
4.	VOLKSWAGEN	13640,0	13982,0	5,8
5.	HUAWEI INVESTEMENT & HOLDING CO	12739,6	9339,9	13,9
6.	APPLE	12433,2	61919,6	5,4
7.	INTEL	11827,9	20300,4	19,1
8.	ROCHE	9797,9	13099,1	19,4
9.	JOHNSON & JOHNSON	9410,5	16675,1	13,2
10.	DAIMLER	9041,0	10873,0	5,4
11.	FACEBOOK	8972,0	21758,1	18,4
12.	MERCK US	8455,9	9743,2	22,9
13.	TOYOTA MOTOR	8264,7	19444,7	3,5
14.	NOVARTIS	7998,2	7134,5	17,2
15.	FORD MOTOR	7161,6	2797,4	5,1
16.	BMW	6890,0	8975,0	7,1
17.	PFIZER	6816,6	11829,7	14,5
18.	GENERAL MOTORS	6812,2	3882,1	5,3
19.	HONDA MOTOR	6580,1	5723,9	5,3
20.	ROBERT BOSCH	6189,0	27416,6	15,3

Примітка. Складено автором за даними рейтингу Global Innovation 1000 - 2019.

В 2019 році лідером щодо витрат на НДДКР стала американська компанія Alphabet, яка витратила 18,27 млрд. дол. США. Другу та третю сходинки посіли південно-корейська компанія Samsung Electronics та американська Microsoft, з

витратами в 14,8 та 14,7 млрд. дол. США відповідно. Також, до п'ятірки лідерів увійшли німецький Volkswagen та китайський Huawei Investment & Holding Co, з витратами в 13,6 та 12,7 млрд. дол. США відповідно [93], (див. Табл. 1.2).

П'ять корпорацій – інноваційних лідерів зберігають свої місця у верхній частині рейтингу протягом останніх років. Усі компанії зосереджені в п'яти секторах економіки – автомобільна промисловість (6 компаній), комп'ютери та електроніка (5 компаній), програмне забезпечення та інтернет (3 компанії), охорона здоров'я (5 компаній) та капітальні товари (1 компанія), [93].

Для того, щоб бути включеними до рейтингу Global Innovation 1000, компанії повинні були зробити свої витрати на дослідження та розробки публічними. Дочірні компанії, які були більше, ніж на 50 відсотків у власності однієї з основних компаній, були виключені, якщо їх фінансові результати були включені до фінансової звітності материнської компанії.

Цікавими є дані щодо частки витрат на НДДКР від доходу компанії. Цей показник є найнижчим у Apple і становить 5,4% порівняно з середнім значенням 12,5% для інших компаній. Беручи до уваги те, що Apple в 2018 році була визнана найбільш інноваційною компанією в світі, експерти вважають її найбільш ефективним інноватором [86].

Видання Fast Company опублікувало щорічний рейтинг 50-ти найбільш інноваційних компаній світу (World's 50 Most Innovative Companies). У топ-3 увійшла тільки одна американська компанія, а Apple втратила в списку 16 позицій.

Найбільш інноваційною компанією 2019 року стала китайська технологічна фірма Meituan Dianping, яка «прискорює процедуру бронювання та доставки їжі, проживання в готелі та квитків у кіно». У 2018 році ця платформа дозволила здійснити транзакції на суму 33,8 млрд. дол. США для більш ніж 350 мільйонів чоловік у 2800 містах.

На другому місці розташувався південноазійський сервіс таксі Grab, на третьому - Національна баскетбольна асоціація (NBA). Четверте місце займає Walt Disney Company, котра у кінці цього року готує до запуску стрімінговий сервіс Disney+. Власне, саме за роботу над цим відеосервісом вона і заслужила своє місце.

Замикає п'ятірку Stitch Fix - сервіс для шопінгу за підпискою, що використовує технології штучного інтелекту для індивідуального підбору одягу і аксесуарів.

Варто зазначити, що цього року в списку не так багато ІТ-компаній, немає ані Google, ані Microsoft, ані Amazon, хоча на 10-му місці розташувався популярний сервіс для стрімінгу проходження ігор Twitch, що належить компанії Джеффа Безоса. До речі, Apple обігнали також розробник електронних платежів Square, продуктова технологічна компанія Oatly, розробник ПЗ для роздрібних продажів Shopify і Alibaba Group.

Журнал Fast Company повідомив, що в процесі створення рейтингу більше трьох десятків редакторів, репортерів та авторів опитали тисячі компаній, щоб виявити найбільш помітні інновації року і простежити їх вплив на бізнес, галузі і культуру в цілому [58], (табл. 2.3):

Таблиця 2.3

Найбільш інноваційні ТНК світу в 2019 році

Компанія	Країна	Галузь
Meituan Dianping	КНР	Технології
Grab	Малайзія	Сервіс таксі та логістичні послуги
NBA	США	Національна баскетбольна асоціація
Walt Disney Company	США	Індустрія розваг
Stitch Fix	США	Сервіс для шопінгу за підпискою
Sweetgreen	США	Мережа ресторанів і сервіс доставки їжі від фермерів
Apeel Sciences	США	Їстівні покриття для фруктів і овочів, які допомагають їм довше зберігатися свіжими
Square	США	Розробник електронних платежів
Oatly	Швеція	Продуктова технологічна компанія
Twitch	США	Стрімінговий відеосервіс від Amazon

Примітка. Складено автором за даними видання Fast Company.

На 13 місце рейтингу потрапила компанія-розробник VPN-сервісу HotSpot Shield. Alibaba посіла 15 сходинку, Apple - 17 місце, Mozilla - 49 позицію.

Конкурентний тиск на внутрішніх та зовнішніх ринках обумовлює прагнення ТНК до скорочення операційних витрат та підвищення ефективності шляхом аутсорсингу бізнес-процесів, передавання НДДКР на умовах контракту зарубіжним підрядникам, які можуть використати переваги спеціалізації або низьких витрат, а

також перенесення витратних стадій інноваційного процесу до країн з розвинутою інноваційною інфраструктурою та/або висококваліфікованою дешевою робочою силою (т. зв. «офшорні НДДКР»), [58].

Транснаціональні компанії створюють науково-дослідницькі центри в країнах з економіками, що динамічно розвиваються, і переносять туди все більше своїх інноваційних функцій. За результатами проведеного ЮНКТАД дослідження, транснаціональні компанії здійснюють у середньому 28% витрат на НДДКР за межами своїх країн. Європейські компанії витрачають близько 41%, американські – 24%, японські – 15% своїх інноваційних бюджетів за кордоном.

Більше половини (57%) досліджуваних компаній мають науково-дослідні та конструкторські підрозділи в Китаї, Індії або Сінгапурі. Країни Азії визнані керівниками найбільших ТНК країн «тріади» як найпривабливіші для розміщення підрозділів НДДКР у таких галузях, як автомобільна, ІТ бладнання та програмне забезпечення, фармацевтика, біотехнології, електроніка, хімія [62].

З числа розвинених країн найбільш привабливими для розгортання НДДКР визнані США, Великобританія (фармацевтична галузь, електроніка); Франція, Японія (фармацевтична галузь), а також Канада, Німеччина, Італія та інші країни з розвинутими ринками, якісним людським капіталом та високоефективними НІС.

Інноваційна політика країн, які розвиваються, має ґрунтуватись на активізації власних НДДКР, розвитку інфраструктури та інформаційно-комунікаційних технологій, зростанні людського капіталу, одночасно з створенням умов для розміщення дослідницько-конструкторських центрів провідних ТНК, контрольованим залученням іноземних корпоративних інвестицій у НДДКР, з метою ефективного включення до глобальної інноваційної системи.

Таким чином, проведений теоретичний аналіз дослідження процесу інвестування в інновації ТНК дозволив дійти до висновку, що інновації для ТНК – це є реалізація новаторських ідей, які лежать в основі прогресу і спрямовані на отримання прибутку корпораціями. Рушійною силою глобалізаційних процесів виступають ТНК, які відіграють важливу роль у світових НДДКР та поширенні інновацій. ТНК займають домінуючу позицію не тільки у виробництві та експорті,

але й в торгівлі патентами і ліцензіями, зосереджуючи основну частину науково-технічних досягнень і передового виробничого досвіду.

Порівняльний аналіз динаміки показників інноваційного розвитку країн та регіонів висвітлює співвідношення сил у світовому інноваційному просторі. Частка країн Азії в 2019 році є найбільшою (43,9%) і продовжує зростати, у т.ч. завдяки Китаю. В той час як частка країн Північної Америки (27,2%), в т.ч. США, та Європи (20,31%) у глобальних витратах на НДДКР відчутно скорочується.

Важливе значення для розвитку інноваційної діяльності та характеристики національної інноваційної системи у економіках країн відіграє частка витрат на НДДКР у ВВП. Світовими лідерами щодо частки витрат на НДДКР до ВВП країн світу в 2019 році є Південна Корея, Ізраїль, Японія, Фінляндія та Швеція.

2.2. Оцінка інноваційних позицій ТНК розвинених країн світу

Досвід розвинених країн світу свідчить, що запорукою економічного зростання як окремого підприємства, так і економіки країни в цілому, є розвиток та стимулювання інноваційної діяльності. Безперервний інноваційний процес є умовою забезпечення високої конкурентоспроможності як окремих компаній, так і національних господарств. Зростання витрат країн на дослідження та розробки пов'язано з прагненням досягти конкурентних переваг на світовому ринку шляхом використання різноманітних інструментів стимулювання інноваційної активності.

В умовах прискореного розвитку «нової економіки» і сучасного етапу інформаційного суспільства однією із ключових функціональних конкурентних стратегій ТНК є стратегія використання найважливішого нематеріального активу – інновацій. Ефективне використання інноваційного чинника стає одним з основних конкурентних переваг ТНК у XXI столітті.

ТНК мають можливість використовувати таке перспективне інноваційне джерело, як науково-технічний і кадровий потенціал своїх закордонних філій, стимулюючи інноваційні процеси у філіях ТНК у країнах-реципієнтах інвестицій,

створюючи стратегічні альянси, закордонні «інкубатори знань» і одночасно із цим – глобальні інноваційні мережі.

Сьогодні на глобальному ринку інновацій ТНК функціонують у динамічному, агресивному і багатоаспектному конкурентному середовищі, а їх дії характеризуються наступними ознаками.

По-перше, ТНК та їх стратегічний менеджмент зосереджують свої зусилля одночасно на всіх конкурентних параметрах: витрати виробництва, якість продукції, строки поставок, створення «ноу-хау», ринкові бар'єри, стабілізація фінансового становища.

По-друге, ТНК здійснюють глобальні інноваційні стратегії багатоаспектно, на різних рівнях: у сфері ресурсів, на ринках товарів і послуг, у складі об'єднаних компаній і т.п.

По-третє, позиції конкурентів ТНК динамічно змінюються, ситуації на глобальних ринках стають малопрогнозованими, строки прогнозів різко скорочуються; до основних сфер інноваційних розробок сьогодні належать: біотехнології, наноматеріали, освіта, соціологія, медицина, комп'ютерні технології.

По-четверте, посилюється агресивна експансія ринкових конкурентів на глобальному ринку інновацій, порушуються правові умови і, як наслідок, змінюються акценти конкуренції, здійснюється політика злиттів і поглинань, а також агресивна політика цін.

За даними звіту Європейської комісії «The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard» (Прогрес індустріальних досліджень та розробок в ЄС), який досліджує 2500 компаній, які вкладають найбільші суми в дослідження і розробки (НДДКР) в світі в 2018-2019рр. Ці компанії базуються в 44 країнах, кожна інвестувала понад 30 млн. Євро в дослідження і розробки на загальну суму 823,4 млрд. Євро. Це складає приблизно 90 % світових НДДКР, що фінансуються бізнесом [93].

До складу 2500 компаній, які вкладають найбільші суми в дослідження і розробки в світі входять 551 компанія з країн ЄС, що становить 25,3% від загальної кількості фірм, 769 американських компанії або 38 %, 318 японських компаній або

13%, 507 китайських компанії або 12% і 355 ТНК з решти країн світу (RoW) або 12% від загальносвітового показника [93], (рис. 2.6.):

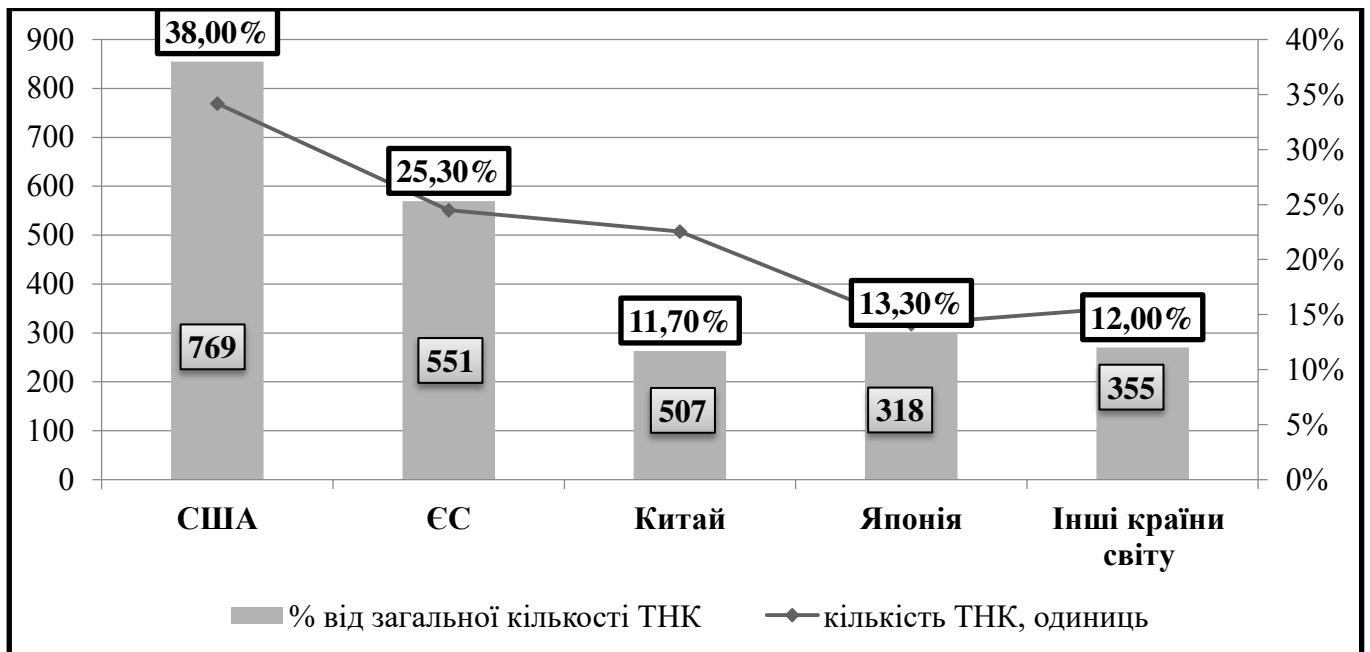


Рис. 2.6. Територіальна структура 2500 компаній, які вкладають найбільші суми в дослідження і розробки (НДДКР) в світі в 2019 році, (одиниць; %).

Примітка. Побудовано автором за даними The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard.

Разом, 2500 компаній, збільшили інвестиції в загальний обсяг досліджень та розробок (НДДКР) в 2019 році на 5,8% порівняно з попереднім роком, що супроводжується значним зростанням шостий рік поспіль. Зростання було спричинено сектором послуг ІКТ (на 11,7%), [93].

Група країн ЄС збільшила свої інвестиції в дослідження і розробки (НДДКР) на 7 %, що більше, ніж середній світовий показник, та трохи менше, ніж США (7,2%), але набагато більше, ніж у Японії (-3 %). Китай збільшив обсяги інвестицій в дослідження та розробки (НДДКР) на 18,8%, але його загальний обсяг інвестицій в дослідження та розробки залишається невеликим порівняно з розмірами його економіки [93], (див. Рис. 2.7.).

У 2018-2019 роках компанії значно збільшили свої інвестиції та прибутки в галузі НДДКР, демонструючи значне скорочення інвестицій в основний капітал,

стагнацію зростання доходів та незначне збільшення кількості працівників, тобто вони збільшили свої продажі на 0,1% порівняно з попереднім роком, операційні прибутки на 8,7%, кількість працівників на 1,7%, але капітальні витрати зменшились на 6,2%. Загальна інтенсивність досліджень та розробок склала 4,1% продажів, інтенсивність капіталовкладень - 6,7% та рентабельність - 9,5%.

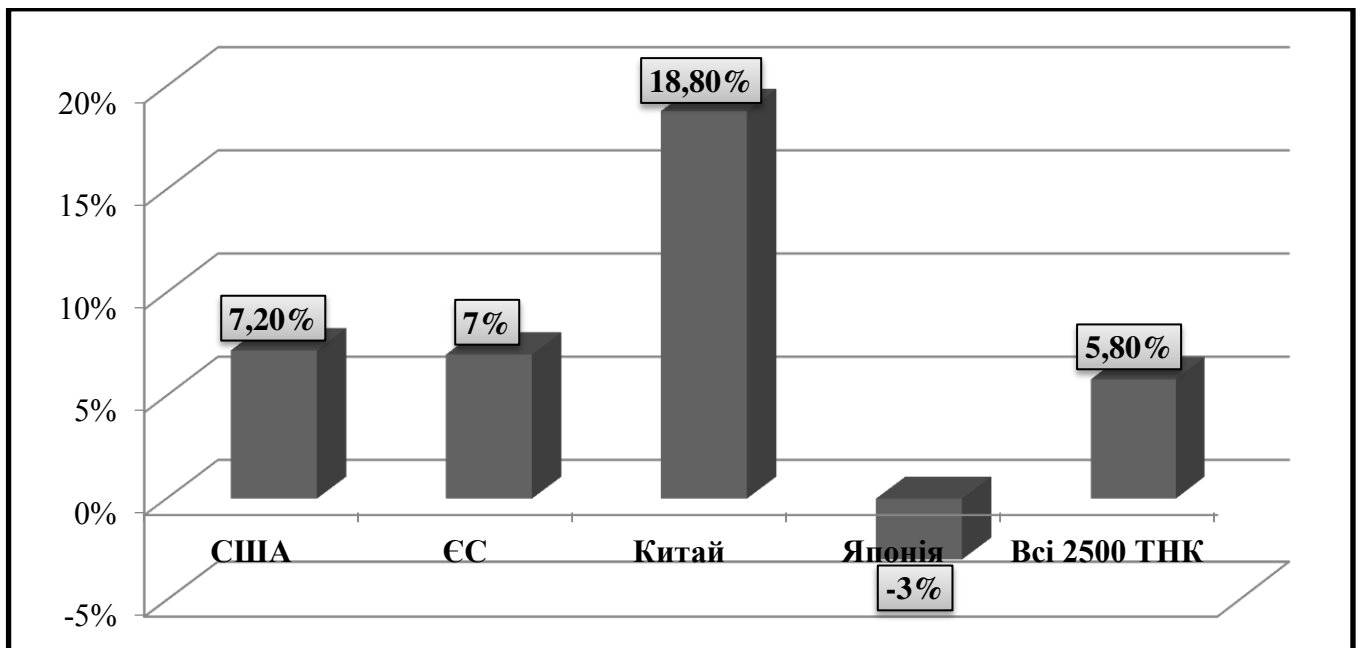


Рис. 2.7. Темпи зростання інвестицій в інноваційну діяльність ТНК у світі в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard.

Основна зміна за останні кілька років зростаюча частка НДДКР Китаю. Однак цього можна очікувати, оскільки Китай все ще має лише 88% науково-дослідної роботи Японії, тоді як його ВВП майже втричі перевищує показник Японії.

До складу таблиці 2019 року входять компанії з штаб-квартирами в 44 країнах, з яких 18 членів держав ЄС. Вибірка включає компанії, що базуються в ЄС (551), США (769), Китаї (507), Японії (318), Тайвань (89), Південна Корея (70), Швейцарія (58), Індія (32), Канада (28), Ізраїль (22) та ще 17 країн. Зауважимо, що лише на 5 країн ЄС припадає 72% компаній ЄС та на 5 країн, що не входять в ЄС на країни припадає 90% компаній, які не є членами ЄС [93], (табл. 2.4):

Розподіл 2500 компаній-інвесторів
в інноваційну діяльність ТНК по країнах світу в 2019 році

Країна	Кількість компаній, одиниць	Країна	Кількість компаній, одиниць
ЄС		Не ЄС	
Німеччина	130	США	769
Великобританія	127	Китай	507
Франція	68	Японія	318
Нідерланди	39	Тайвань	89
Швеція	33	Південня Корея	70
Данія	30	Швейцарія	58
Ірландія	27	Індія	32
Італія	26	Канада	28
Фінляндія	17	Ізраїль	22
Австрія	17	Австралія	12
Іспанія	14	Норвегія	10
Бельгія	12	Бразилія	6
Люксембург	4	Сінгапур	6
Греція	2	Туреччина	5
Португалія	2	Нова Зеландія	3
Угорщина	1	Саудівська Аравія	3
Словенія	1	Південн Африка	2
Польща	1	Інші 9 країн	9
Разом країни ЄС	551	Разом країни не ЄС	1949

Примітка. Складено автором за даними The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard.

Інвестиції компаній у дослідження та дослідження компаній ЄС в 2019 році зростали. НДДКР в основному зосереджені в країнах-членах та країнах світу. На топ-3, топ-5 та 10 кращих країн припадає відповідно 63%, 77% та 92% загальних інвестицій в НДДКР в 2019 році [93].

Інвестиції в промислові дослідження та розробки у всьому світі зросли з 752,1 млрд. Євро у 2018 році до 823,4 млрд. Євро в 2019 році, тобто збільшення на 8,9% [93]. Варто зазначити, що з них інвестиції у НДДКР компаній ЄС зросли в 2019 році з 196,9 млрд. Євро у 2018 році до 208,3 млрд. Євро, тобто збільшення на 4,7%. 551 компанія ЄС в 2019 році інвестувала в НДДКР 208,3 млрд. Євро, з них Німеччина 82,9 млрд. Євро, що становить 39% від загальної суми вкладених коштів країнами Європейського Союзу. Далі йде, Франція з 30,9 млрд. Євро, Великобританія з 29,3

млрд. Євро, Нідерланди – 19,1 млрд. Євро та завершує п'ятірку лідерів Швеція з 9,6 млрд. Євро [93], (рис. 2.8.):

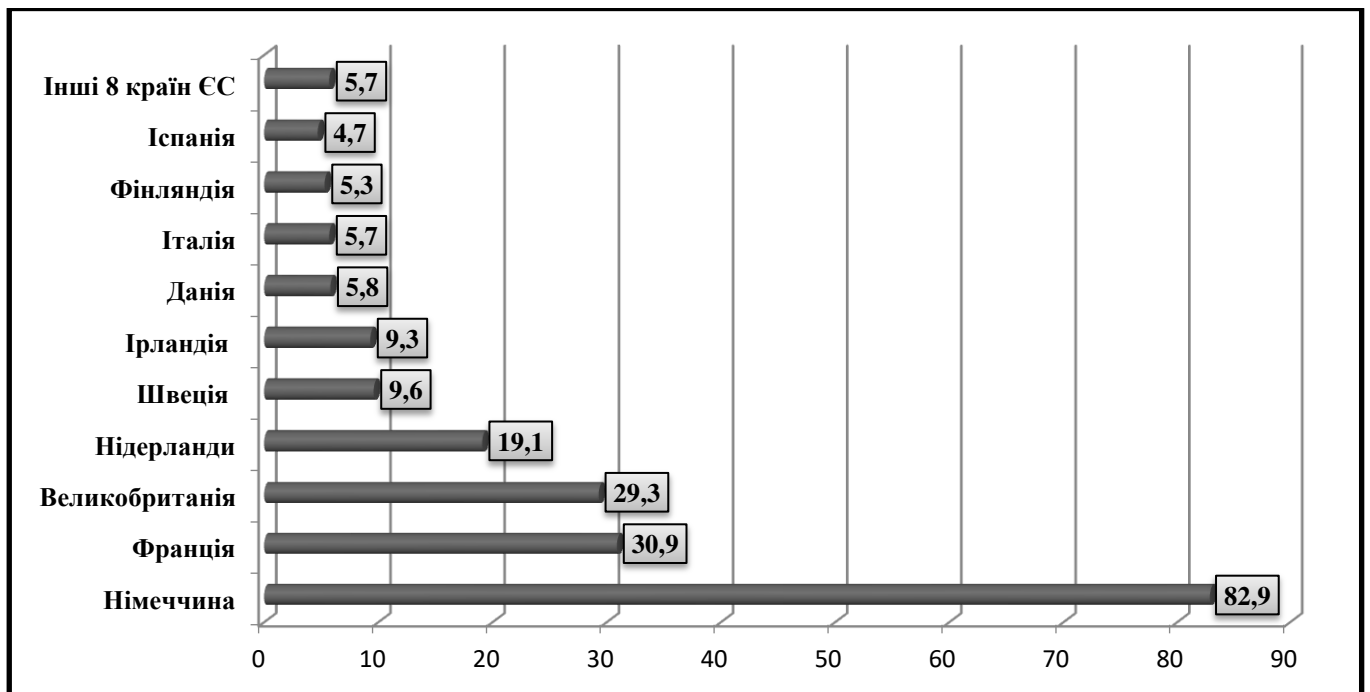


Рис. 2.8. Інвестиції ТНК у НДДКР компаній ЄС в 2019 році, (млрд. Євро).

Примітка. Побудовано автором за даними The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard.

Варто зазначити, що значна кількість провідних індустріальних науково-дослідних та дослідницьких гравців заснована в ЄС.

Значна кількість провідних інвесторів в НДДКР, що входять до складу держав-членів ЄС розташована в Німеччині, Великобританії та Франції. Майже дві третини цих компаній знаходяться в трьох найбільших державах-членах: Німеччина – 130 або 23,6%, Великобританія - 127 або 23% та Франція – 68 або 12,3% від загального обсягу інвестицій в НДДКР в ЄС.

Варто зазначити, що на Топ-10 країн ЄС інвесторів в інноваційну діяльність ТНК з 2500 провідних інвесторів у 2019 році приходиться 97,3% загальної суми інвестицій в НДДКР в ЄС [89], (рис. 2.9.):

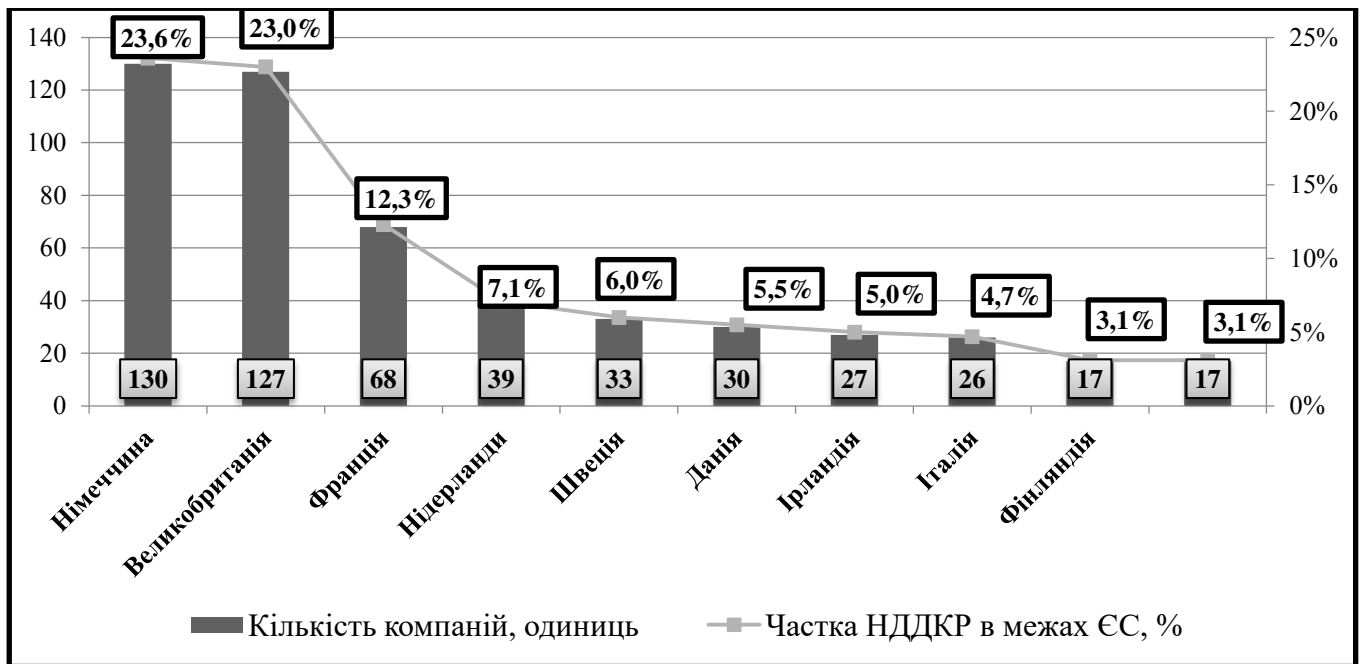


Рис. 2.9. Кількість та частка Топ-10 країн ЄС інвесторів в інноваційну діяльність ТНК з 2500 провідних інвесторів у 2019 році, (одиниць; %).

Примітка. Побудовано автором за даними The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard.

Загальний рівень інвестування в інноваційну діяльність ТНК ЄС, в значній мірі базується на інвестиціях німецьких компаній, на які припадає відповідно 23,6%. У 130 німецьких корпорацій з 2500 ТНК інвестування в НДДКР збільшилося на 6,7%, а чистий обсяг продажів на 1,1%. Ці результати в значній мірі відображають продуктивність німецьких компаній в автомобілебудуванні (7,1% у сфері НДДКР та 3,6% у чистих продажах). Компанії з цього сектору, який демонструє найвищий ріст НДДКР, був Daimler, ZF, Continental і Robert Bosch. Також, німецькі компанії показали хорошу продуктивність в інших секторах: SAP (послуги ІКТ) та Bayer (галузь охорони здоров'я), (див. Табл. 2.5).

В 2019 році лідером щодо витрат на НДДКР стала американська компанія Alphabet, яка витратила 18,27 млрд. дол. США. Другу та третю сходинки посіли південно-корейська компанія Samsung Electronics та американська Microsoft, з витратами в 14,8 та 14,7 млрд. дол. США відповідно. Також, до п'ятірки лідерів ввійшли німецький Volkswagen та китайський Huawei Investment & Holding Co, з витратами в 13,6 та 12,7 млрд. дол. США відповідно [93], (див. Табл. 1.2). Іншими

компаніями у першій десятці є американські Apple та Intel, Roche з Швейцарії, американська компанія Johnson & Johnson та німецький Daimler. Серед 50 провідних інвесторів в галузі НДДКР є 16 компаній ЄС, що більше, ніж минулого року, та 30 компаній серед 100 найвизначніших компаній.

Німецькі компанії демонструють найбільший приріст продажів, у той час як Велика Британія демонструє найвищий приріст НДДКР (і найбільшу прибутковість), [93], (табл. 2.5):

Таблиця 2.5

Основні показники найбільших 2500 компаній ЄС інвесторів ТНК
в інноваційну діяльність в 2019 році

Країна	Кількість компаній, одиниць	НДДКР в 2019 році, млрд. євро	Частка НДДКР в межах ЄС, %	Чистий продаж за рік, %	Зростання росту наукових досліджень за рік, %
Німеччина	130	76,3	23,6	6,7	1,1
Великобританія	127	31	23	9,2	-1,5
Франція	68	26	12,3	3,4	-3,6
Нідерланди	39	18,5	7,1	3,2	3,1
Швеція	33	9,9	6	5,4	0,8
Данія	30	9,5	5,5	-1,2	-4,1
Ірландія	27	6,4	5	63,8	7,8
Італія	26	5,9	5	4	-9,6
Фінляндія	17	4,8	3,1	3,5	-2,7
Австрія	17	4,7	3,1	7,5	4,7

Примітка. Складено автором за даними The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard.

Компанії, що базуються у Великобританії, збільшили обсяги досліджень та розробок в 2019 році на 9,2%, але демонстрували скромне зростання чистих продажів (0,6%). Найбільший внесок у зростання НДДКР було досягнуто в галузях охорони здоров'я (найбільший внесок від Shire і GlaxoSmithKline), інших галузей (Lloyds Banking, Kemble Water Holdings), аерокосмічної та оборонної промисловості (Rolls-Royce) та послуг ICT (BT, Atlassian Corporation).

Компанії, що базуються у Франції, збільшили обсяги досліджень та розробок в 2019 році на 3,4%, а продажі скоротились на 3,6%. Серед цих компаній найбільший внесок у зростання НДДКР припав на автомобільний сектор (Renault, Valeo),

послуги ІКТ (Ubisoft Entertainment, Dassault) та інші галузі (Alstom, Vivendi, Technicolor, L'Oreal), [93].

ТНК намагаються розподіляти сфери впливу між собою. Галузева спеціалізація досить часто збігається зі спеціалізацією країни. ТНК США займають провідні позиції на світовому ринку високих технологій, фармацевтики і програмного забезпечення. Японські промислові корпорації посідають передові позиції в металургії, електроніці та електротехніці. Компанії ЄС досягнули лідерства у хімічній та харчовій промисловості, а також у автомобільній галузі.

ЄС вклав найбільше інвестицій в НДДКР у 2019 році в автомобільну промисловість 64,6 млрд. Євро, що становить 31% від загальної суми інвестицій. Другою галуззю щодо інвестування країнами ЄС стала охорона здоров'я, з часткою 21,8% або 45,3 млрд. Євро, а третьою - інформаційно-телекомунікаційні технології (ІКТ) з часткою 12,9% від загальної суми інвестицій або 26,8 млрд. Євро в НДДКР ЄС. Так, частка послуг ІКТ становить 7,1% або 14,7 млрд. Євро, промислових підприємств 5,8% або 12,1 млрд. Євро, аерокосмічної та оборонної промисловості 4,5% або 9,3 млрд. Євро, хімічної промисловості 2,5% або 5,2 млрд. Євро та інші галузі 14,4% [89], (рис. 2.10.):

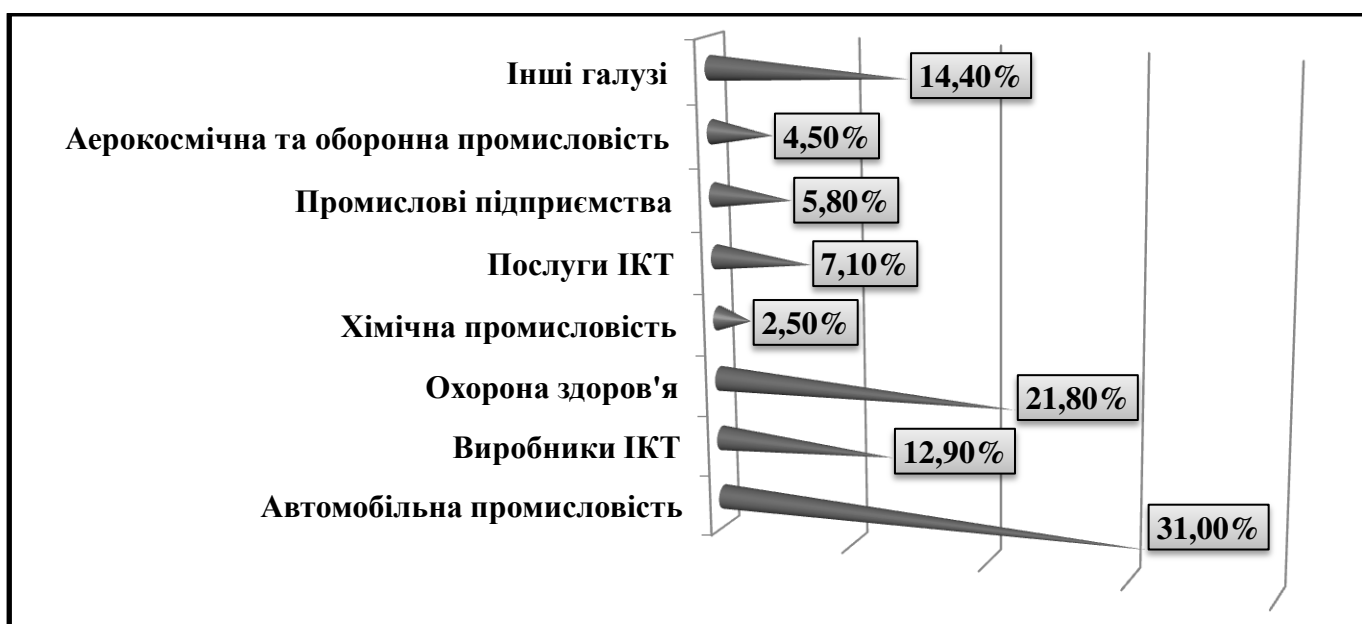


Рис. 2.10. Галузева структура інвестицій ТНК країн ЄС в НДДКР в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard.

Серед держав-членів ЄС найбільші показники зростання НДДКР в 2019 році у Німеччині та Великобританії (7% та 9% відповідно), тоді як компанії, що базуються у Франції та Нідерландах, збільшили обсяги досліджень та розробок на рівні, нижчому за середній (3,3%). У вибірці ЄС зростання НДДКР призвело до збільшення обсягів таких компаній, як NOKIA (96%), NXP (90%), SAP (13%), SHIRE (56%), ZF (40%), RENAULT (20%), DAIMLER (15%), CONTINENTAL (15%), GLAXOSMITHKLINE (12,9%) та ROBERT BOSCH (7,4%), [93].

Зростання НДДКР в 2019 році країн, що не є членами ЄС, також очолюють ІКТ та галузі охорони здоров'я. Найбільший внесок у зростання обсягів досліджень і розробок компаній, що не є членами ЄС, був зроблений виробниками ІКТ з часткою 23,3%, галуззю охорони здоров'я з часткою 20,7% та автомобільною галуззю промисловості з часткою 17,2%, але з негативним внеском хімічної, аерокосмічної та оборонної промисловостей. У групі, що не входить до складу ЄС, провідні компанії, що демонструють високий рівень зростання НДДКР, отримали HUAWEI (29%), APPLE (25%), GILEAD (55%), BROADCOM (155%), BOEING (42%), FACEBOOK (23%), MICROSOFT (9%), [93], (рис. 2.11.):

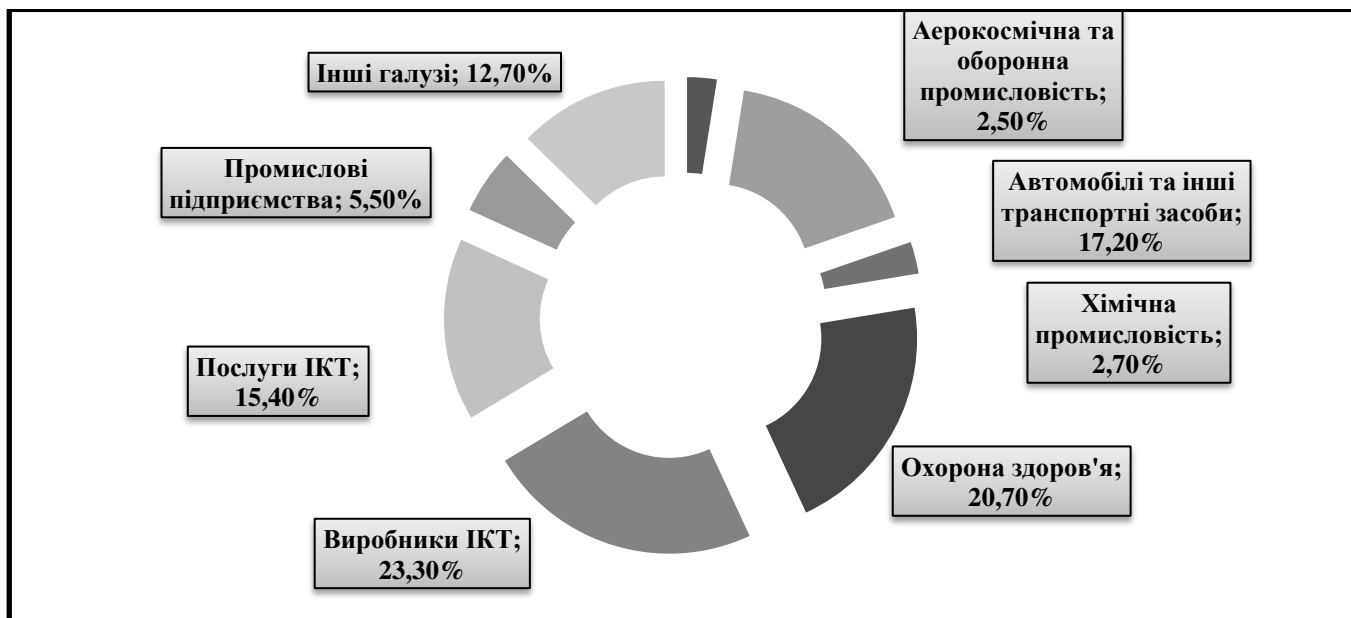


Рис. 2.11. Галузева структура 2500 провідних інвесторів ТНК світу в НДДКР в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard.

В Японії в 2019 році найбільш привабливою галуззю для інвестування в НДДКР є автомобільна промисловість з часткою 30%, на другому місці інформаційно-телекомунікаційні технології (ІКТ) з часткою 24,3% та 12% становить охорона здоров'я. З іншого боку, США в 2019 році мають інвестицій в НДДКР лише 8,1% в автомобілебудуванні, але 49,2% - у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІКТ) та 26,5% у сфері охорони здоров'я.

Китай має деяку подібність з США щодо інвестицій в НДДКР в 2019 році. 12,5% - у автомобільній промисловості та 44,1% - у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІКТ), але в охороні здоров'я - лише 3%.

Головний внесок у глобальний ріст НДДКР був досягнутий ІКТ, галуззю охорони здоров'я та автомобілебудуванням в період 2007-2019рр., що також суттєво збільшило чистий обсяг продажів. Скорочення відбулося в хімічній та аерокосмічній і оборонній галузях промисловості [93], (рис. 2.12.):

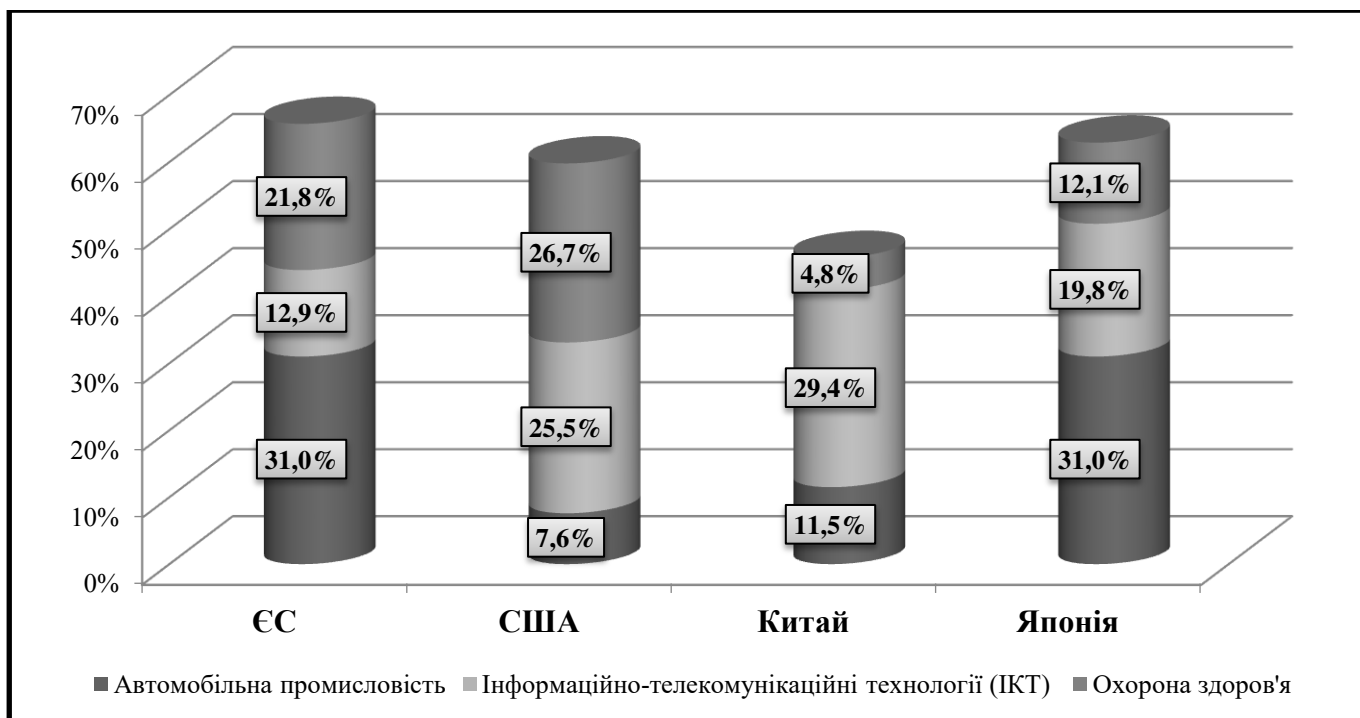


Рис. 2.12. Галузевий розподіл інвестицій ТНК в НДДКР розвинених країн світу в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard.

Дослідження та розробки 2500 компаній інвесторів в інноваційну діяльність та економічні результати значно відрізнялися по галузях в країнах ЄС та інших країнах світу, тобто не ЄС [93], (табл. 2.6):

Таблиця 2.6

Галузевий розподіл 2500 компаній інвесторів
в інноваційну діяльність по країнах світу в 2019 році

Галузь	Кількість компаній, одиниць		
	ЄС	Не ЄС	Всього
Аерокосмічна та оборонна промисловість	16 (32,0%)	34 (68,0%)	50
Автомобілі та інші транспортні засоби	46 (24,9%)	139 (75,1%)	185
Хімічна промисловість	21 (16,3%)	108 (83,7%)	129
Охорона здоров'я	110 (21,4%)	405 (78,6%)	515
Виробники ІКТ	63 (13,2%)	414 (86,8%)	477
Послуги ІКТ	49 (15,3%)	271 (84,7%)	320
Промислові підприємства	82 (27,8%)	213 (72,2%)	295
Інші галузі	164 (31,0%)	365 (69,0%)	529
Всього	551 (22,0%)	1949 (78,0%)	2500

Примітка. Цифри в дужках показують відсоткове співвідношення загального числа компаній у кожному секторі для ЄС та інших країн.

Примітка. Складено автором за даними The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard.

Виходячи на глобальний ринок інновацій, ТНК здійснюють інтеграцію інноваційної діяльності у рамках усієї структури головної корпорації, при цьому філії ТНК спеціалізуються на тих інноваціях, де вони найбільш конкурентоспроможні, при цьому активно відбувається процес інтернаціоналізації інноваційної діяльності через створення міжнародних стратегічних альянсів.

Для більшості ТНК тенденція до інтернаціоналізації їх інноваційної діяльності є загальною, однак конкретні стратегії, які застосовують японські, американські і європейські корпорації значно різняться, що найчастіше пояснюється не стільки економічними міркуваннями, скільки пріоритетами економічної політики країни базування материнської ТНК. Так, європейські ТНК, користуючись вигодами ЄС, досить часто розміщують свої НДДКР-лабораторії у тих країнах Європи, де сконцентровані висококваліфіковані кадри. Наприклад, компанія «ABB», що виникла у результаті злиття «Asea» (Швеція) і «Brown-Boveri» (Швейцарія)

створила новий енергетичний дослідний центр, але не у Швеції або Швейцарії, а у Німеччині, де працюють висококваліфіковані фахівці відповідних спеціальностей.

ТНК, що базуються в ЄС показують щорічні темпи зростання інвестицій в інноваційну діяльність, що обумовлено змішаною динамікою середньо- і високотехнологічних галузей. Аналіз бази даних історії та рахунків протягом 10-річного періоду 2007-2017 рр. Показує, що частка ЄС у світових науково-дослідних роботах залишається майже постійною на рівні 25,3%, коли США ростуть до 38%, Японія знижується до 13,3%, але Китай (11,7%) та решта світу (12%) піднімаються.

В Європі активізується діяльність у галузі багатосторонньої науково-технічної співпраці. Більшість країн світу активно беруть участь у європейських спільних проектах. Останньою і найбільшою рамковою програмою ЄС із наукових досліджень та інновацій стала програма «Горизонт 2020», реалізація якої почалась у січні 2014 року. Загальний бюджет цієї рамкової програми складає 80 млрд євро на період 2014–2020 рр.

Таким чином, інвестиції в промислові дослідження та розробки у всьому світі зросли з 752,1 млрд. Євро у 2018 році до 823,4 млрд. Євро в 2019 році. До складу 2500 компаній, які вкладають найбільші суми в дослідження і розробки в світі в 2019 році входять 551 компанія з країн ЄС, що становить 25,3% від загальної кількості фірм, 769 американських компанії або 38 %, 318 японських компаній або 13%, 507 китайських компанії або 12% і 355 ТНК з решти країн світу (RoW) або 12% від загальносвітового показника. 2500 компаній збільшили загальний обсяг досліджень і розробок в 2019 році на 8,9% від 2018 року та це дев'ятий рік поспіль значного зростання.

Варто зазначити, що інвестиції в НДДКР 551 ТНК ЄС продовжують зростати значними темпами і в 2019 році збільшилися на 4,7% в порівнянні з 2018 роком. Європейські транснаціональні корпорації займають друге місце з інвестування, що доводить їх значну конкурентоспроможність серед інших країн. Отже, ТНК ЄС з кожним роком набирають обертів та збільшують інвестиції в інновації, показуючи тим самим позитивну динаміку.

2.3. Економічний аналіз конкурентоспроможності в контексті основних параметрів інноваційного розвитку

У світовій практиці для виявлення чинників підвищення конкурентоспроможності економіки країни використовують різні показники оцінювання рівня інноваційного розвитку національної економіки, зокрема індикатори оцінки індексу людського розвитку, вимірювання знань, науковотехнічного прогресу, ефективності інноваційної діяльності підприємств та інноваційної політики держави. Міжнародні організації створюють системи оцінювання конкурентоспроможності й інноваційного розвитку завдяки показникам, які відображають рівень інноваційного потенціалу країни.

Дослідження загальних напрямів конкурентоспроможності окремих країн дає змогу виявити певні спільні тенденції в їхньому розвитку, а виокремлення гранично загальних, доволі універсальних чинників конкурентоспроможності повинно зменшити небезпеку та наслідки від застосування неадекватної моделі економічного, інноваційного розвитку. Способи та методи вимірювання інноваційного розвитку країни й обчислення інтегрального показника в різних міжнародних організаціях відрізняється за комплексом вхідних параметрів і кількістю залежно від їх особливостей, основних цілей, завдань. Незважаючи на це, розроблені способи та методи дослідження конкурентоспроможності економіки країни здебільшого схожі між собою, оскільки їх об'єднує однотипність принципів математичних розрахунків.

Варто констатувати, що Україна за рівнем конкурентоспроможності перебуває на середніх позиціях (в окремих випадках і на останніх) відносно країн-лідерів у розвитку інновацій. Доволі сильними позиціями національної економіки, з огляду усіх аспектів інноваційної діяльності є наявність освітньої та наукової інфраструктури, населення з вищою освітою, кваліфікованих кадрів і ринку праці, порівняно середня патентна активність та інтенсивність НДДКР і технологічні можливості промислових підприємств.

Рейтинг України в системі окремих показників оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті основних параметрів інноваційного середовища представлений в таблиці 2.7:

Таблиця 2.7

Рейтинг України в системі показників оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті основних параметрів інноваційного середовища

Показник	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) ВЕФ	73 (147)	84 (148)	76 (144)	79 (140)	85 (138)	81 (137)	83 (140)
Індекс «інновації та розвиненість» індексу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ	71	93	92	72	52	61	58
Індекс технологічної готовності індексу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ	81	94	85	86	85	81	77
Глобальний індекс інновацій (GII), розроблений групою INSEAD	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	63 (141)	71 (142)	63 (143)	65 (141)	56 (128)	50 (127)	43 (126)
Глобальний інноваційний індекс (Bloomberg's Global Innovation Index, GII)	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	23 (50)	42 (50)	33 (50)	41 (50)	42 (50)	46 (50)	53 (60)
Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index)	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	78 (186)	83 (187)	81 (188)	81 (188)	84 (188)	88 (189)	90 (189)
Рейтинг країн за легкістю ведення бізнесу (Doing business) Світового банку	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
	137 (189)	112 (189)	96 (189)	83 (190)	80 (190)	76 (190)	71 (190)
Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (Global Talent Competitiveness Index)	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	67 (119)	72 (118)	66 (119)	66 (119)	69 (118)	61 (119)	63 (125)
Рейтинг патентної активності країн світу (World Intellectual Property Indicators)	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	23 (103)	21 (100)	21 (100)	19 (103)	18 (105)	6 (62)	27 (176)

Примітка. Складено автором за даними Global Competitiveness Index 2012-2019, Global Innovation Index 2012-2018, Bloomberg Innovation Index 2013-2019, Human Development Index 2012-2019, Global Talent Competitiveness Index 2013-2019, Doing business 2012-2019, World Intellectual Property Indicators 2012-2018.

В 2018 році Всесвітній економічний форум змінив методологію розрахунку щорічного Глобального рейтингу конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index 4.0). Нова методологія охоплює 140 країн, конкурентоспроможність яких оцінюється за 98 індикаторами, які згруповані в 12 основних компонентів – так званих драйверів продуктивності, що формують конкурентоспроможність країни.

Зміни у методології покликані максимально відстежити динаміку світової економіки в умовах Четвертої індустріальної революції та сконцентрувати увагу на нових факторах конкурентоспроможності, пов'язаних із швидким поширенням цифрових технологій, які раніше не були в пріоритеті політичних рішень урядів. Йдеться про генерування ідей, підприємницьку культуру, інновації, відкритість та адаптивність. Тож новий Глобальний індекс конкурентоспроможності 4.0 має, як і минулоріч, 12 компонентів, однак самі компоненти були реорганізовані та отримали нові назви [81].

Україна ніколи не займала лідируючих позицій у даному рейтингу, що є спонукальним фактором подальшого розвитку. Десятка країн-лідерів, які займають найвищі місця та позиція України за індексом глобальної конкурентоспроможності в динаміці 2014-2019рр. представлена в таблиці 2.8:

Таблиця 2.8

Рейтинг країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності в 2014-2019рр.

№	2014-2015 144 країни	№	2015-2016 140 країн	№	2016-2017 138 країн	№	2017-2018 135 країн	№	2018-2019 140 країн
1.	Швейцарія	1.	Швейцарія	1.	Швейцарія	1.	Швейцарія	1.	США
2.	США	2.	Сінгапур	2.	Сінгапур	2.	США	2.	Сінгапур
3.	Сінгапур	3.	США	3.	США	3.	Сінгапур	3.	Німеччина
4.	Нідерланди	4.	Німеччина	4.	Німеччина	4.	Нідерланди	4.	Швейцарія
5.	Німеччина	5.	Нідерланди	5.	Нідерланди	5.	Німеччина	5.	Японія
6.	Гонконг	6.	Японія	6.	Японія	6.	Гонконг	6.	Нідерланди
7.	Швеція	7.	Гонконг	7.	Гонконг	7.	Швеція	7.	Гонконг
8.	Великобританія	8.	Фінляндія	8.	Фінляндія	8.	Великобританія	8.	Великобританія
9.	Японія	9.	Швеція	9.	Швеція	9.	Японія	9.	Швеція
10.	Фінляндія	10.	Великобританія	10.	Великобританія	10.	Фінляндія	10.	Данія
76	Україна	79	Україна	85	Україна	89	Україна	83	Україна

Примітка. Складено автором за даними The Global Competitiveness Report 2014-2019.

До десятки найконкурентоспроможніших в 2018/2019рр. увійшли: США, Сінгапур, Німеччина, Швейцарія, Японія, Нідерланди, Гонконг, Великобританія, Швеція і Данія [81].

За новою методологією Україна посіла 83 місце з 140 країн. Значення показника для розглянутої економіки. Значення показника оціються від 0 до 100. Формально місце України в рейтингу покращилось на 6 позицій. «Однак зміна методології не дозволяє напряду співставити позицію України з минулорічним рейтингом. Задля можливості порівняння динаміки показників, розробники рейтингу також розраховували позиції країн на основі даних попереднього періоду. Тож можна відслідкувати річні зміни у «новому» індикаторі та компонентах, що формують загальний рейтинг країни у 2018 році.

Тож за новою методологією у порівнянні з попереднім роком позиції України погіршилися в 11 компонентах, і тільки в одному («Динаміка бізнесу») зафіксовано позитивну динаміку (рис. 2.13.):

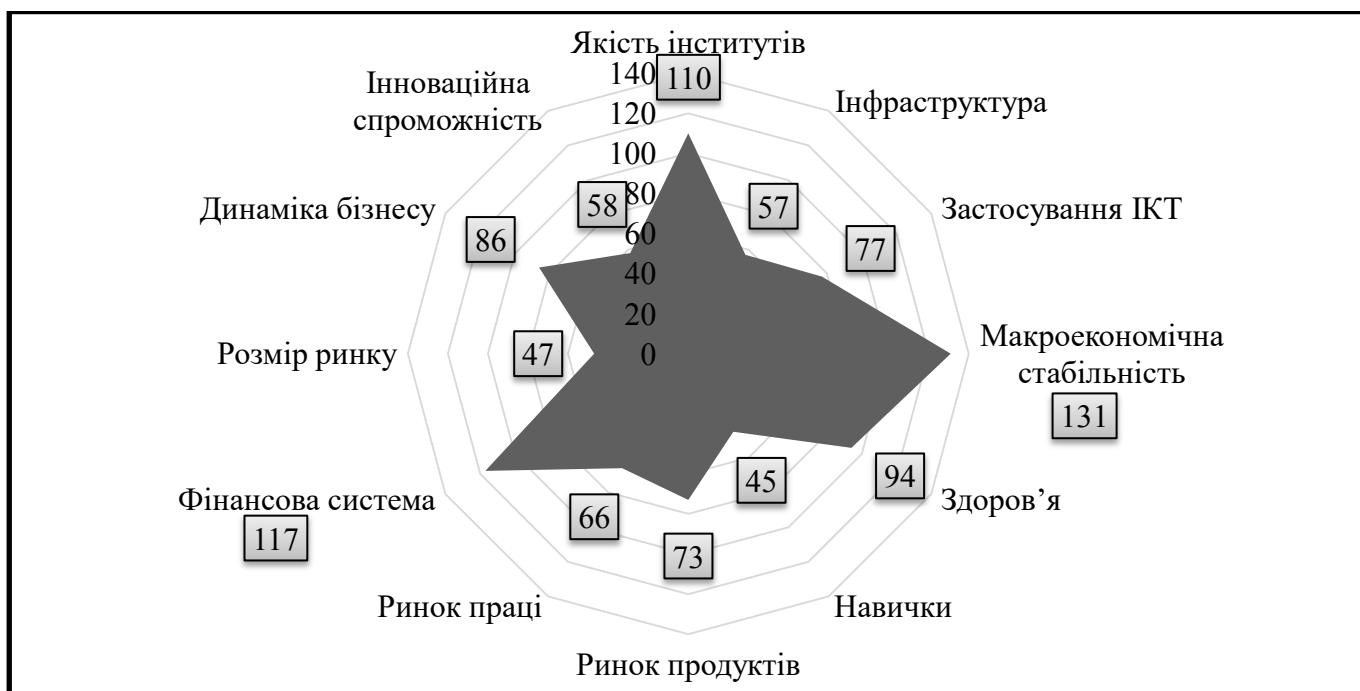


Рис. 2.13. Позиції України за Global Competitiveness Index 4.0 в 2018-2019рр., (місце).

Примітка. Побудовано автором за даними The Global Competitiveness Report -2019.

Найбільше балів Україна отримала за такими компонентами як «Навички» (45-те місце), «Розмір ринку» (47-ме місце), «Інфраструктура» (57-ме місце), та «Інноваційна спроможність» (58-ме місце), [81]. А за індикатором «Рівень електрифікації» Україні навіть вдалось зайняти перше місце. Втім, це перше місце Україна поділила з 66 учасниками рейтингу.

Компонентами, які тягнуть Україну донизу, виявились «Макроекономічна стабільність» (131 місце), «Фінансова система» (117 місце) та «Інституції» (110 місце), а також «Здоров'я» (94 місце), «Динаміка бізнесу» (86 місце), [81].

Найближчими сусідами України в рейтингу є Домініканська республіка (82 місце) та Македонія (84 місце).

Географічні сусіди України обігнали її: Росія зайняла місце 43-тє місце, Польща – 37-ме, Словаччина – 41-е та Угорщина - 48-ме, Румунія – 52-ге. Нижче опинилась тільки Молдова (88-ме місце), а Білорусь традиційно не рейтингувалась [81]. Найнижчий рівень конкурентоспроможності незмінно у Ємена та Чаду.

Рейтинг України за підіндексом «Інноваційні можливості» у доповіді 2018-2019 рр. відповідає 58 місцю. Україна покращила свої позиції в рейтингу за всіма показниками цього підіндексу, окрім показників «Витрати на НДДКР% ВВП» – 56 місце «Індекс якості дослідницьких інститутів» - 44 місце та «Стан розвитку кластерів» - 106 місце. А за показниками «Різноманітність робочої сили» (62 місце), «Застосування міжнародних спільних винаходів» (56 місце), «Співпраця між багатьма зацікавленими сторонами» (56 місце), «Наукові публікації» (50 місце), «Заявки на патентні заявки» (62 місце) та «Складність покупця» (74 місце Україна навіть покращила свої значення.

Рейтинг України за підіндексом «Застосування ІКТ» у доповіді 2018-2019 рр. відповідає 77 місцю. Україна покращила свої позиції в рейтингу за всіма показниками цього підіндексу «Підписка на мобільний стільниковий телефон» (33 місце), «Підписки на фіксований широкопasmовий Інтернет» (66 місце), «користувачів Інтернету» (83 місце), а інші показники цього річного рейтингу раніше не досліджувалися, а саме: «Мобільні широкопasmові підписки» (105 місце) та «Підключення до Інтернету» (38 місце).

Динаміка The Global Competitiveness Index 4.0 2018–2019 України відображено в таблиці 2.9:

Таблиця 2.9

Динаміка Індекс глобальної конкурентоспроможності України в 2007-2019рр.

	Позиція в рейтингу	Сума балів (1-7)
GCI 2018-2019	83	57 (1-100)
GCI 2017-2018	81	4,1
GCI 2016-2017	85	4
GCI 2015-2016	79	4
GCI 2014-2015	76	4,14
GCI 2013-2014	85	4,05
GCI 2012-2013	84	4,12
GCI 2011-2012	82	4
GCI 2010-2011	89	3,9
GCI 2009-2010	83	4
GCI 2008-2009	72	4,1
GCI 2007-2008	71	4
The Global Competitiveness Index 4.0 2018-2019		
Включення середовища		
1. Якість інститутів	11	46,3
2. Інфраструктура	57	70,1
3. Застосування ІКТ	77	51
4. Макроекономічна стабільність	131	55,9
Людський капітал		
5. Здоров'я	94	72
6. Навички	46	68,9
Ринки		
7. Ринок продуктів	73	55,3
8. Ринок праці	66	59,5
9. Фінансова система	117	48,7
10. Розмір ринку	47	62,7
Інноваційна екосистема		
11. Динаміка бізнесу	86	55,3
12. Інноваційні можливості	58	39

Примітка. Складено автором за даними The Global Competitiveness Report – 2007-2019.

Для покращення конкурентоспроможності експерти Всесвітнього економічного форуму радять країнам будувати економіку, менш залежну від зовнішніх і внутрішніх шоків, створювати інноваційну екосистему, бути більш

гнучкими. Четверта промислова революція може покращити економічні умови для країн. Але поширення технології країни повинні інвестувати в людей та інститути.

Однією з найвідоміших міжнародних методик оцінки конкурентоспроможності національної економіки є щорічне рейтингове дослідження «Ведення бізнесу». Рейтинг Світового банку «Doing Business» - це результат щорічного дослідження, що оцінює простоту ведення підприємницької діяльності за десятьма показниками у 190 країнах світу. Компоненти рейтингу оцінюють нормативні акти, що регулюють діяльність малих і середніх підприємств протягом усього життєвого циклу, та їх фактичне використання на практиці.

Так, у міжнародному рейтингу легкості ведення бізнесу Doing Business (2020), який складає Світовий банк, Україна посіла 64 місце серед 190 країн світу. Лідером за сумарним значенням сприятливих умов для підприємницької діяльності стала Нова Зеландія. Також, в першу десятку країн із найбільш сприятливими умовами для ведення бізнесу увійшли: Сінгапур, Гонконг, Данія, Південна Корея, США, Грузія, Великобританія, Норвегія та Швеція. Найбільш несприятливими для ведення бізнесу стали Венесуела (188 місце), Еритрея (189) та Сомалі (190), [77, 79].

Сусідні з Україною 63 місце посіла Індія, а 65 - Пуерто Ріко. При цьому усі географічні сусіди України мають кращі показники у цьому рейтингу. Так, Росія посіла 28 місце, Польща - 40, Білорусь - 49, Словаччина - 45, Молдова - 48, Румунія - 55, Угорщина - 52.

Україна за рік покращила свою позицію в рейтингу легкості ведення бізнесу на 7 позицій, піднявшись з 76 на 64 сходинку. За останній рік Україна суттєво покращила бізнес-клімат [89, 90]. Підвищення позиції України у рейтингу Світового банку «Doing Business» є одним з ключових стратегічних індикаторів реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020», затвердженої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5 [9].

Динаміку позицій України у рейтингу «Doing Business» за 2015-2020 роки представлено на рисунку 2.14.:

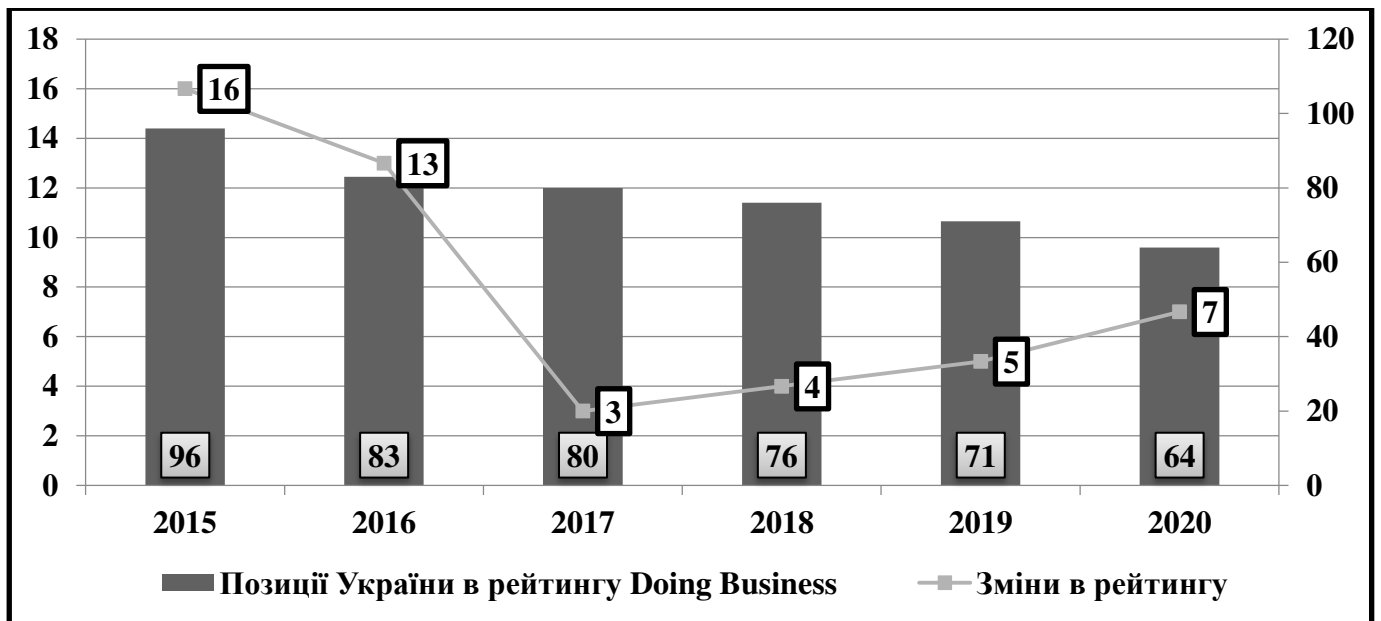


Рис. 2.14. Позиції України в рейтингу Doing Business за період 2015-2020рр., (місце).

Примітка. Побудовано автором за даними Index «Doing business-2020».

Таблиця 2.10 містить зведений рейтинг України за показником сприятливих умов ведення бізнесу, а також дані по десяти індикаторах регулювання підприємницької діяльності [77]:

Таблиця 2.10

Динаміка показників України в рейтингу «Ведення бізнесу» за 2015-2020рр.

Показник	Місце в рейтингу						Абсолютний приріст 2019/2020
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Легкість ведення бізнесу	96	83	80	76	71	64	7
Започаткування справи	69	24	20	52	56	61	-5
Отримання дозволів на будівництво	68	137	140	35	30	20	10
Доступ до електрики	182	140	130	128	135	128	7
Реєстрація власності	88	62	63	64	63	61	2
Захист інвесторів	107	101	70	81	72	65	7
Сплата податків	157	83	84	43	54	45	9
Одержання кредиту	14	19	20	29	32	37	-5
Зовнішня торгівля	153	110	115	119	78	74	4
Виконання контрактів	44	93	81	82	57	63	-6
Відшкодування через процедуру банкрутства	141	148	150	149	145	146	-1

Примітка. Складено автором за даними Index «Doing business 2015-2020».

Україна поліпшила свої показники за шістьма з 10 індикаторів, які враховуються фахівцями Світового банку при складанні рейтингу. Найбільший прогрес (на 27 пунктів) Україна продемонструвала за компонентом "Захист міноритарних акціонерів" завдяки відкриттю інформації про кінцевих вигодонабувачів.

На 10 пунктів покращилась позиція за компонентом "Отримання дозволу на будівництво" за рахунок усунення вимог до найму незалежного проектанта й інженера технагляду, запровадження системи онлайн-повідомлень, а також зменшення вартості дозволів на будівництво в межах Києва.

Також, на підвищення позиції в рейтингу вплинули позитивні зміни за компонентами "Підключення до електромереж", "Міжнародна торгівля", "Реєстрація майна" та "Доступ до кредитів" [79], (рис. 2.15.):

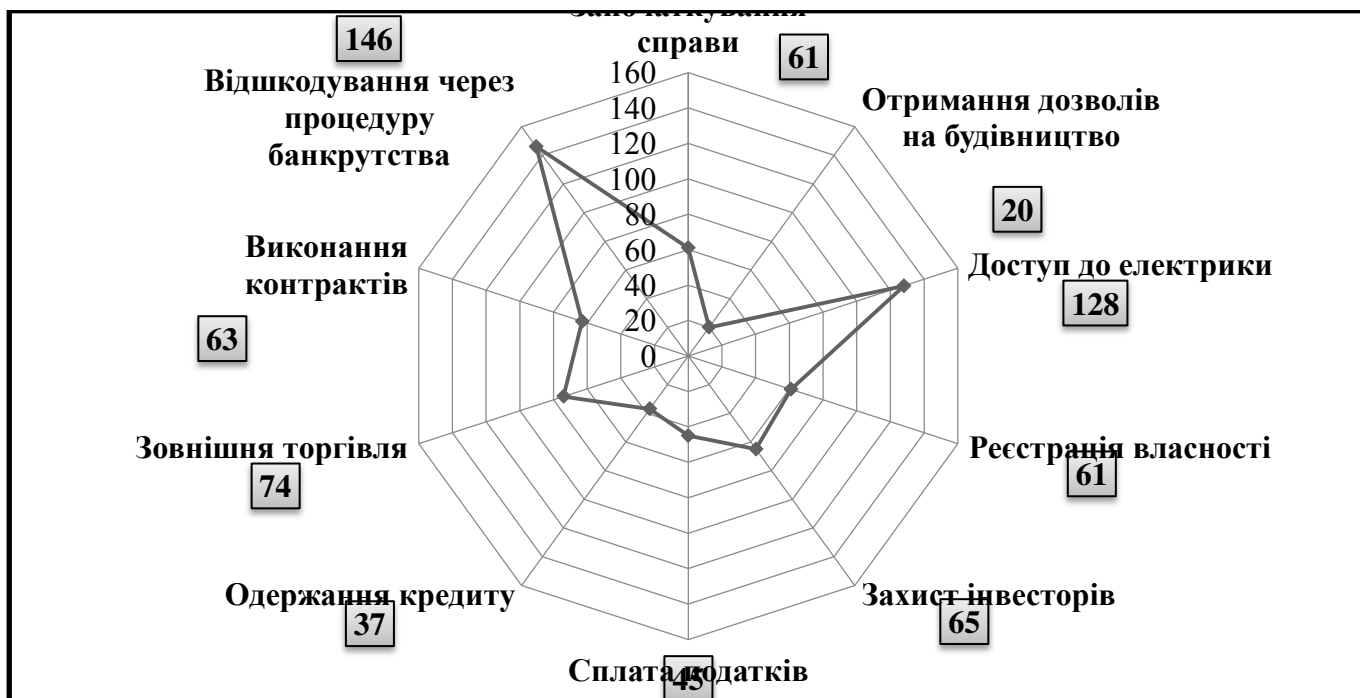


Рис. 2.15. Умови ведення бізнесу в Україні в 2020 році.

Примітка. Побудовано автором за даними дослідження СБ «Ведення бізнесу» – 2020».

Наступним показником оцінки інноваційного розвитку України **Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (Global Talent Competitiveness Index)**.

Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (GTCI) продовжує набувати популярності в усьому світі, і сьогодні міцно зарекомендував себе як глобальний еталон для питань, пов'язаних з талантом конкурентоспроможності та майбутнього роботи [80].

На своєму шостому році видання Global Talent Competitiveness Index (GTCI) 2019 розглядає тему підприємницького таланту та глобальної конкурентоспроможності і намагається визначити, яким чином великі та малі фірми, нації та міста можуть сприяти підприємницькому таланту в епоху цифрової трансформації.

Дане щорічне дослідження готує Міжнародна бізнес-школа INSEAD у партнерстві з Adecco Group і Інститутом лідерства людського капіталу (HCLTI) Сінгапуру. У ньому розглядається вплив технологічних змін на конкурентоспроможність талантів і підтверджується, що, незважаючи на тенденцію витіснення робочих місць на всіх рівнях машинами, технології також створюють нові можливості. Основні навички, які є ключем до успіху, – це вміння працювати як з новими технологіями, так і з людьми, гнучкість і співробітництво. Сумарний індекс розраховується на основі середнього арифметичного шести критеріїв: ринкові і нормативні умови на ринку праці; шанси для кар'єрного зростання; можливості роботодавців залучати таланти з усього світу (Індекс приваблювання талантів); здатність утримувати кваліфікований персонал; виробничі навички співробітників і глобальні знання показники.

Згідно з Глобальним індексом конкурентоспроможності талантів 2019, Швейцарія (показник 81,82) і Сінгапур (77,27) займають лідируючі місця, США (76,64) і Норвегія (74,67) – третє і четверте місце відповідно. До топ-10 традиційно входять країни Північної Європи (Данія, Фінляндія, Швеція), а також Велика Британія, Нідерланди та Люксембург [80]. Україна у 2019 році погіршила свою позицію на 2 пункти та посіла 63 місце в загальному рейтингу серед 125 досліджуваних країн (2018 році – 61 місце). За показником «Дохідна група» Україна відноситься до країн з доходами нижче середнього рівня, регіональної групи – Європа, а сам показник становить – 39,41. Середня оцінка GTCI нашої дохідної

групи становить – 31,64. Для порівняння у Швейцарії, яка очолює рейтинг 81,82, а Польщі та Росії 47,41 та 43,47 відповідно [80], (рис. 2.16.):

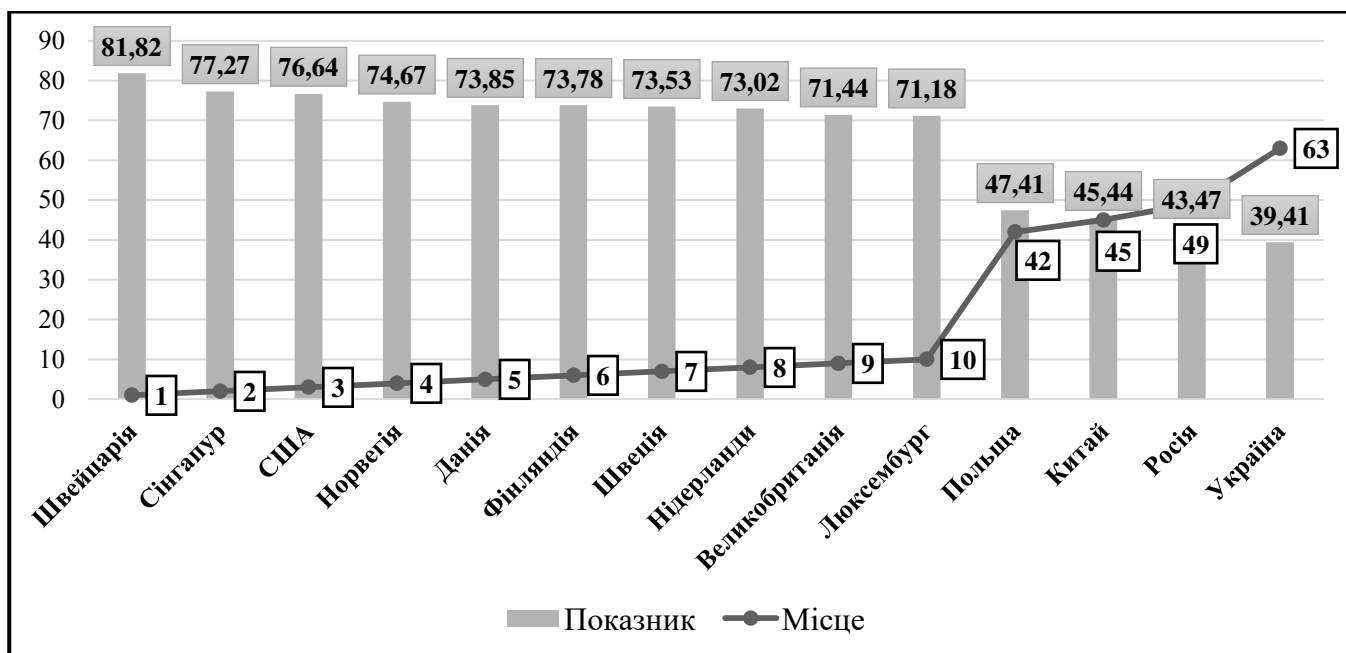


Рис. 2.16. Рейтинг країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності талантів в 2019 році.

Примітка. Побудовано автором за даними Global Talent Competitiveness Index 2019.

На падіння сумарного рейтингу України в 2019 році за даним індексом вплинуло погіршення позиції за такими складовими: індекс приваблювання талантів – 105 позиція проти 98 у 2018 році; шанси для кар’єрного зростання – 68 позиція проти 66 у 2018 році; Індекс утримання талантів або здатність утримувати кваліфікований персонал – 66 позиція проти 58 у 2018 році та виробничі навички співробітників – на 45 позиції (в 2018 році 44 позиція).

Лише за двома позниками Україна в 2019 році покращила свої позиції: ринкові і нормативні умови на ринку праці – зростання на 3 позиції та глобальні знання – зростання на 15 позицій в порівнянні з 2018 роком.

Але основною проблемою продовжують залишатися Індекс приваблювання талантів (105 місце) та ринкові і нормативні умови на ринку праці (96 місце), [80], (табл. 2.11):

Динаміка основних критеріїв Глобального індексу конкурентоспроможності талантів для України за 2016-2019 рр.

Показник	2016	2017	2018	2019
Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів	66	69	61	63
Ринкові і нормативні умови на ринку праці	91	103	99	96
Індекс привабливості талантів	97	94	98	105
Шанси для кар'єрного зростання	72	64	66	68
Індекс утримання талантів або здатність утримувати кваліфікований персонал	56	54	58	66
Виробничі навички співробітників	40	66	44	45
Глобальні знання	61	53	52	37

Примітка. Складено автором за даними Global Talent Competitiveness Index 2019.

Розвиток технологій змінює профіль необхідних талантів і їх основні компетенції, роблячи ключовими незвичайне поєднання технічних і соціальних навичок. Продумана політика в галузі освіти і підготовки фахівців під нові потреби бізнесу є основою успішного розвитку країни.

У процесі дослідження було виділено кілька тенденцій:

- технології та високий рівень комунікабельності змінюють природу роботи: поряд з демографічними, економічними і соціальними чинниками, вони ведуть до формування більш незалежної та різноманітної робочої сили;
- технічні навички разом із соціальними/проектними компетенціями мають вирішальне значення для нового профілю талантів, так як інновації народжуються в результаті співпраці;
- адаптація ринку праці та освіти до нових умов є основними викликами майбутнього.

Ключовим фактором успіху є співпраця між державними органами, бізнесом і освітніми установами. Від цього залежить швидкість реформування системи освіти і розробка політики в області зайнятості, що поєднує в собі гнучкість ринку праці і соціальний захист [80].

Таким чином, з метою розвитку інноваційного середовища та активізації інноваційної діяльності в Україні необхідно зосередити зусилля на формуванні її розгалуженої законодавчої та нормативно-правової бази, яка забезпечувала б широкі можливості для юридичних і фізичних осіб у здійсненні та підтримці інноваційної діяльності незалежно від базових державних замовлень, необхідно створити умови зацікавленості промислових підприємств у розробці та впровадженні інновацій.

Виконання сформульованих стратегічних завдань дозволить національній економіці вирішити питання забезпечення істотного росту валового продукту, підвищити інвестиційну привабливість, створити умови для розвитку сучасних і залучення нових великих компаній, створювати нові сектори економіки в сфері малого та середнього інноваційного бізнесу, сформувати кластери інноваційних підприємств, забезпечити інтеграцію науки, влади та бізнесу шляхом участі їх у єдиній інноваційній системі, заснованій на комерціалізації знань і науковотехнічних досягнень.

Висновки до розділу 2

Таким чином, проведений теоретичний аналіз дослідження процесу інвестування в інновації ТНК дозволив дійти до висновку, що інновації для ТНК – це є реалізація новаторських ідей, які лежать в основі прогресу і спрямовані на отримання прибутку корпораціями. Рушійною силою глобалізаційних процесів виступають ТНК, які відіграють важливу роль у світових НДДКР та поширенні інновацій. ТНК займають домінуючу позицію не тільки у виробництві та експорті, але й в торгівлі патентами і ліцензіями, зосереджуючи основну частину науково-технічних досягнень і передового виробничого досвіду.

Порівняльний аналіз динаміки показників інноваційного розвитку країн та регіонів висвітлює співвідношення сил у світовому інноваційному просторі. Частка країн Азії в 2019 році є найбільшою (43,9%) і продовжує зростати, у т.ч. завдяки Китаю. В той час як частка країн Північної Америки (27,2%), в т.ч. США, та Європи (20,31%) у глобальних витратах на НДДКР відчутно скорочується.

Важливе значення для розвитку інноваційної діяльності та характеристики національної інноваційної системи у економіках країн відіграє частка витрат на НДДКР у ВВП. Світовими лідерами щодо частки витрат на НДДКР до ВВП країн світу в 2019 році є Південна Корея, Ізраїль, Японія, Фінляндія та Швеція.

Інвестиції в промислові дослідження та розробки у всьому світі зросли з 752,1 млрд. Євро у 2018 році до 823,4 млрд. Євро в 2019 році. До складу 2500 компаній, які вкладають найбільші суми в дослідження і розробки в світі в 2019 році входять 551 компанія з країн ЄС, що становить 25,3% від загальної кількості фірм, 769 американських компаній або 38 %, 318 японських компаній або 13%, 507 китайських компаній або 12% і 355 ТНК з решти країн світу (RoW) або 12% від загальносвітового показника. 2500 компаній збільшили загальний обсяг досліджень і розробок в 2019 році на 8,9% від 2018 року та це дев'ятий рік поспіль значного зростання. Варто зазначити, що інвестиції в НДДКР 551 ТНК ЄС продовжують зростати значними темпами і в 2019 році збільшилися на 4,7% в порівнянні з 2018 роком. Європейські транснаціональні корпорації займають друге місце з інвестування, що доводить їх значну конкурентоспроможність серед інших країн.

З метою розвитку інноваційного середовища та активізації інноваційної діяльності в Україні необхідно зосередити зусилля на формуванні її розгалуженої законодавчої та нормативно-правової бази, яка забезпечувала б широкі можливості для юридичних і фізичних осіб у здійсненні та підтримці інноваційної діяльності незалежно від базових державних замовлень, необхідно створити умови зацікавленості промислових підприємств у розробці та впровадженні інновацій.

Виконання сформульованих стратегічних завдань дозволить національній економіці вирішити питання забезпечення істотного росту валового продукту, підвищити інвестиційну привабливість, створити умови для розвитку сучасних і залучення нових великих компаній, створювати нові сектори економіки в сфері малого та середнього інноваційного бізнесу, сформувати кластери інноваційних підприємств, забезпечити інтеграцію науки, влади та бізнесу шляхом участі їх у єдиній інноваційній системі, заснованій на комерціалізації знань і науковотехнічних досягнень.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ НА ГЛОБАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ РИНКАХ

3.1. Дослідження сучасного стану інноваційної діяльності України

В умовах становлення інноваційної моделі розвитку економіки орієнтація технічного розвитку підприємства на кінцеві результати діяльності є одним з найважливіших завдань управління. Впровадження та розвиток інноваційної діяльності є одними з головних факторів їх успішного зростання. Інтеграція у виробництво інноваційних розробок не лише приводить до підвищення конкурентоспроможності, але й допомагає вирішити низку економічних, соціальних та екологічних питань [27, с. 130].

Під **інноваційною діяльністю** розуміють організаційно-економічну активність наукових, проектно-конструкторських, технологічних організацій, підприємств, бізнес-структур та органів управління, що забезпечують створення та впровадження інновацій.

За концепцією професора Пола Ромера, який є автором нової теорії росту (New Growth Theory), сучасна економіка пов'язана з ефектом зростаючої віддачі, що забезпечується саме використанням нових знань та технологій, а важливі та перспективні інновації, нова конкурентоспроможна продукція можуть народжуватись тільки на надійному науковому фундаменті. Отже, наукову діяльність, яка є фактично виробництвом знань, можна розглядати в єдиному процесі створення інновацій. Власне, інноваційний процес передбачає «походження» інновації від наукової ідеї до її прикладного дослідження, через конструкторсько-технологічні розробки втілення спочатку в дослідно-експериментальному, потім серійному виробництві, зрештою, відповідний супровід у сфері її використання [27, с.131].

Впровадження інновацій можна назвати необхідною умовою розвитку виробництва, підвищення якості продукції та зростання виробничих можливостей підприємства, тому постійне підвищення якості з використанням інноваційних технологій має стати пріоритетним напрямом розвитку підприємств.

Інноваційна діяльність є одним із напрямів економічного зростання, що може забезпечити не тільки додаткові конкурентні переваги для підприємств, підвищити їхній потенціал та допомогти розв'язати економічні, соціальні чи інші проблеми, а й забезпечити стрімке зростання національної економіки загалом. За прогнозами фахівців, науковотехнічний прогрес як джерело економічного зростання в недалекому майбутньому буде забезпечувати до 90% реального збільшення виробництва (сьогодні це 65–70%), [31, с. 151].

Отже, розвиток інноваційної діяльності є вкрай важливим і для підприємств, і для економіки України, оскільки розроблення й упровадження інновацій дає змогу українським виробникам конкурувати як на внутрішньому, так і на світовому ринку.

Оскільки на стан та рівень розвитку інноваційної активності окремих підприємств впливають загальноекономічні фактори, то доцільно розглянути стан інноваційної діяльності у країні загалом.

На міжнародному рівні широко використовується інтегральна оцінка стану розвитку інноваційної системи. Україна представлена у кількох міжнародних рейтингах, які оцінюють інноваційний потенціал, технологічну та інноваційну конкурентоспроможність.

Одним із головних індикаторів, узагальнюючим показником для вимірювання рівня та результатів реалізації інноваційного потенціалу країни є Глобальний інноваційний індекс, у якому знаходять своє відображення основні складники інноваційного потенціалу країн.

Згідно з доповіддю «Глобальний індекс інновацій 2019», підготованою спільно Корнельським університетом, школою бізнесу INSEAD і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ), Україна посіла 47 місце. Глобальний індекс інновацій (ГІІ) в 2019 році охоплює 129 економік світу, в яких проживає 92% населення планети й котрі створюють 97% глобального ВВП та містить 80

параметрів, які використовуються для оцінки, дають повну картину інноваційного розвитку, включаючи огляд політичної ситуації, стану справ в освіті, рівня розвитку інфраструктури та бізнесу. Спеціальною темою цього річного випуску стало «Створення здорового життя – майбутнє медичних інновацій».

За даними **Глобального індексу інновацій (Global Innovation Index)**, Швейцарія є найбільш інноваційною країною у світі. Україна у 2018 році посіла у рейтингу найвищу позицію за останні вісім років – 43 місце, покращивши його з 2017 роком на сім позицій, а в 2019 Україна знизилася на чотири пункти, що обумовлено високим коефіцієнтом інноваційної ефективності – співвідношенням отриманого результату до інноваційних ресурсів [82].

Лідирує у рейтингу в 2019 році, вже дев'ять років поспіль, Швейцарія, індекс якої становить 67,24 бала. Другу сходинку посідає Швеція (63,65), поліпшивши свій показник одну позицію. На третьому місці США, піднявшись на три сходинки в порівнянні з 2018 роком. Також, в десятку найбільш інноваційних країн увійшли: Нідерланди, Велика Британія, Фінляндія, Данія, Сінгапур, Німеччина. Топ-10 замикає Ізраїль (57,43), [92], (рис. 3.1.):

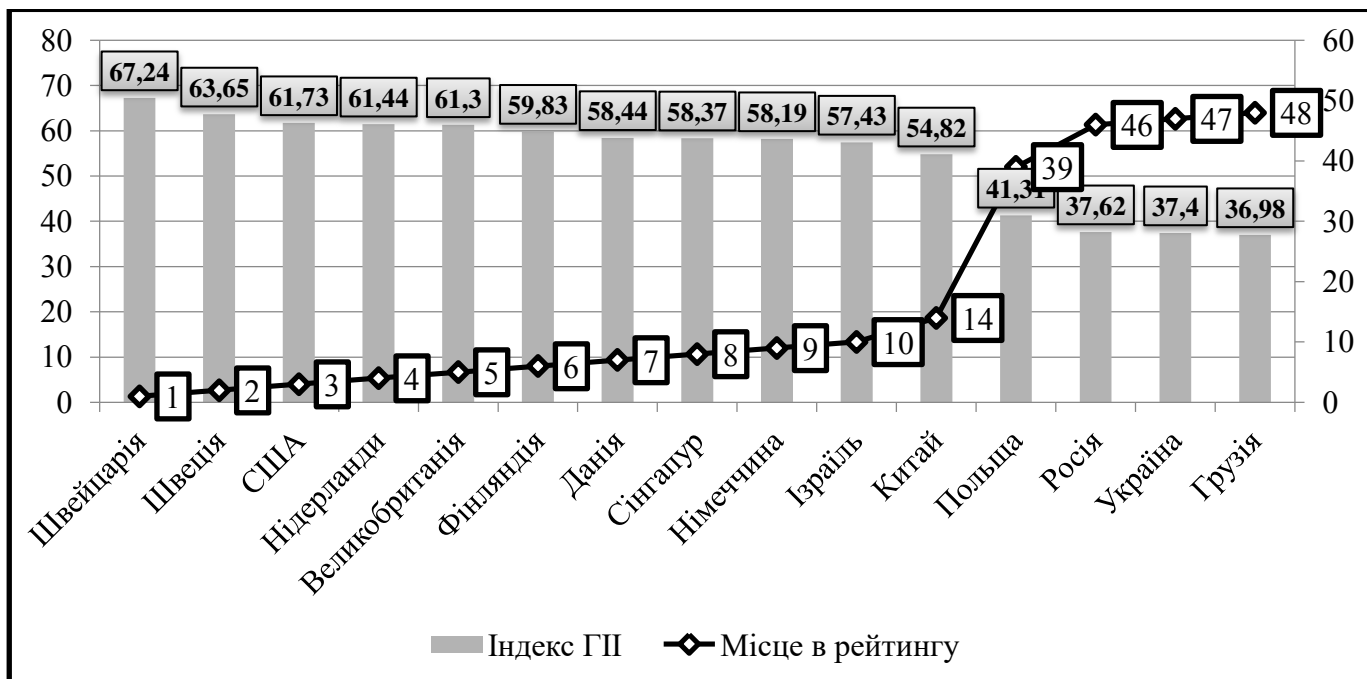


Рис. 3.1. Глобальний індекс інновацій по країнах в 2019 році, (місце; індекс ГІІ).

Примітка. Побудовано автором за даними The Global Innovation Index 2019.

Також, до топ-20 увійшов Китай (14 місце в рейтингу), який поліпшив свій показник за два роки на вісім позицій, а Україна закріпилася у топ-50, також, покращивши свої дані на 9 сходинок за три роки. Зростання ГІ економічними центрами, такими як Китай та Індія, перетворило географію інновацій. Запуск в Індії світового індексу інновацій у 2019 році є важливою подією та визнанням прихильності уряду Індії до інновацій за останні роки [92].

Місце України у світі за даними глобального інноваційного індексу та його окремими складниками протягом 2010–2019рр. відображено на рис. 3.2.:

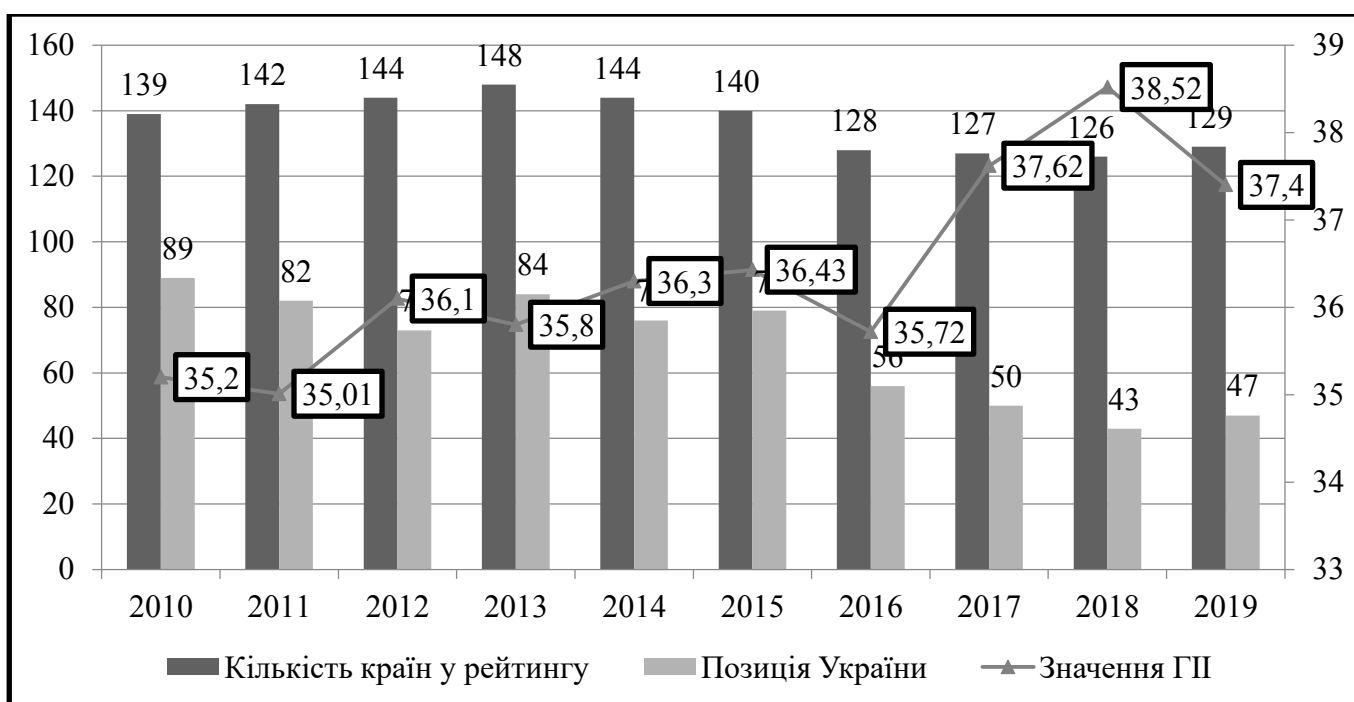


Рис. 3.2. Динаміка показника глобального інноваційного індексу України в період 2010–2019рр.

Примітка. Побудовано автором за даними The Global Innovation Index 2010-2019.

Індекс ГІ України в 2019 році становив 37,4 зі 100 можливих. Водночас Україна посіла друге місце серед європейських країн із доходом нижче середнього рівня. Зокрема, за показником політична і операційна стабільність – 125 місце з 129-ти, ефективність уряду – 95, верховенство права – 107, легкість вирішення проблеми неплатоспроможності – 115, інформаційні та комунікаційні технології – 81, урядові онлайн-послуги – 92, загальна інфраструктура – 95,

екологічна стійкість – 120, кредитування – 91, кредитування приватного сектора – 86, інвестиції – 115, креативні товари і послуги – 91[92].

Найвищі показники інноваційності Україна демонструє в освіті й науці та бізнесі. В той же час інституції та інфраструктура залишаються найменш інноваційними [92], (рис. 3.3.):



Рис. 3.3. Місце України за основними підіндексами ГІ в 2019 році, (місце).

Примітка. Побудовано автором за даними The Global Innovation Index 2019.

Зокрема, за показником вища освіта – 37, кваліфіковані працівники – 45, створення знань (патенти, винаходи) – 17 (в цьому розділі за показником корисні моделі за походженням – 1 місце), вплив на знання – 47, поширення знань – 47, нематеріальні активи – 17, освіта – 43, легкість отримання кредитів – 29, креативність в онлайн – 43, легкість початку бізнесу – 48 [82].

Серед сильних сторін країни також варто відзначити такі показники, як створення знань й результати наукових досліджень, співвідношення патентів за походженням до ВВП за паритетом купівельної спроможності, співвідношення корисних моделей за походженням до ВВП за паритетом купівельної спроможності, витрати на комп'ютерне програмне забезпечення у відсотках ВВП, експорт ІКТ послуг у відсотках від загального обсягу торгівлі.

Отже, інноваційність української економіки продовжує зростати – 47 місце за ГП в 2019 році. У рейтингу за 2017 рік Україна займала 50 місце, у 2016 році – 56, у 2018 – 43. Упродовж останнього десятиліття українці зареєстрували більше 140 тис. патентів на винаходи й моделі. Це рівень Польщі, яка, на відміну від нас, є частиною Євросоюзу, має вчетверо більшу економіку і державні програми з підтримки розвитку інновацій [82]. До того ж винахідники з України були авторами й співавторами понад 4600 патентів і заявок на патенти за кордоном, зокрема спільно з Bayer, BASF, Dupont, General Electric, Qualcomm, Samsung, Syngenta тощо. Найчастіше українські громадяни реєструють патенти у сфері будівництва, фармацевтики, медицини, металургії й транспорту.

В Україні дуже широкі можливості для інновацій, і законодавство їх зовсім не обмежує. Закон «Про наукову і науково-технічну діяльність» надав університетам – одним з головних джерел патентів в Україні – право організовувати господарські співтовариства (спін-офи) й отримувати доходи від інтелектуальної власності, яку вони створюють. Бізнес-структури також можуть вкладати гроші в співтовариства. В американських університетах у такий спосіб комерціалізуються майже 40% винаходів. Водночас права на технологію залишаються в навчального закладу, а спін-оф ліцензує цю технологію.

Шлях від винаходу до інновації потребує процесу впровадження або комерціалізації. І саме це є слабким місцем української інноваційної екосистеми. У розвинених країнах у кожному навчальному чи науково-дослідному інституті є підрозділи, що займаються патентуванням і продажем ліцензій. Наприклад, Ізраїльський науково-дослідний інститут ім. Вейцмана отримує від держави приблизно такі ж кошти, як Національна академія наук України, але це лише 25% його бюджету. Ще три чверті – це доходи від продажу патентів і ліцензій на розробки інституту [71].

У конкурентному світі виграє той, хто швидше і краще продає свої розробки. А для ефективної комерціалізації винаходів потрібна відповідна система. В Україні ж уряд, університети, корпорації, венчурні інвестори і сервіс-провайдери не лише мають низький розвиток, але й проблему взаємодії між собою. В українському уряді

немає структури, що відповідала б за розвиток інновацій, як Israel Innovation Authority в Ізраїлі. З іншого боку, бізнес не чекає державних дозволів і намагається самостійно побудувати хоч би окремі елементи. Наприклад, в Україні відкриваються інноваційні парки, які забезпечують резидентів не лише сучасною інфраструктурою, але й знаннями, міжнародним досвідом, зв'язками і доступом до капіталу.

Наступним показником оцінки інноваційного розвитку України є **Індекс інноваційного розвитку агентства Bloomberg (Bloomberg Innovation Index)**. Методологія, яку використовує Bloomberg, передбачає аналіз семи факторів: витрати на R&D у співвідношенні до ВВП; технологічні можливості; продуктивність праці; кількість високотехнологічних підприємств; ефективність вищої освіти та відсоток дипломованих спеціалістів; концентрація дослідників; патентна активність [82].

За даними щорічного дослідження американської медіакомпанії Bloomberg, яка опублікувала результати індексу інноваційності Bloomberg Innovation Index 2020 топ-60 країн з максимальним значенням 100 балів, Україна не входить у ТОП-50 найбільш інноваційних країн світу і опустилася з 53 на 56 місце [82], (табл. 3.1):

Таблиця 3.1

Показники Глобального інноваційного індексу Bloomberg
для України за 2017- 2020рр.

Показники	2017	2018	2019	2020
Загальний ранг	42	46	53	56
Витрати на R&D у співвідношенні до ВВП	44	47	54	57
Технологічні можливості	47	48	58	57
Продуктивність праці	50	50	60	57
Кількість високотехнологічних підприємств	34	32	37	35
Ефективність вищої освіти	4	21	28	48
Концентрація дослідників	44	46	46	49
Патентна активність	27	27	35	36

Примітка. Складено автором за даними Bloomberg Innovation Index 2017-2020.

Німеччині вдалося посунути Південну Корею, яка шість років поспіль очолювала рейтинг. Ця перемога стала можливою завдяки лідерству за трьома критеріями – з виробництва доданої вартості, концентрації високотехнологічних компаній і патентної активності. У Німеччині за інновації відповідає Федеральне міністерство економіки і енергетики Німеччини [82].

Україна у 2020 році втратила три позиції і зайняла 56 місце з 60-ти в рейтингу інноваційних економік світу 2020 року версією Bloomberg. Найменше балів Україна отримала за сферу інтенсивної високотехнологічності та за активність патентної діяльності. В Україні інноваціями займаються Міністерство освіти і науки України та Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Після безперервного шестирічного лідерства Південної Кореї вперше рейтинг в 2020 році очолила Німеччина (88,21 бала). На другій та третій сходинках - Південна Корея (88,16) і Сінгапур (87,01), [82], (рис. 3.4.):

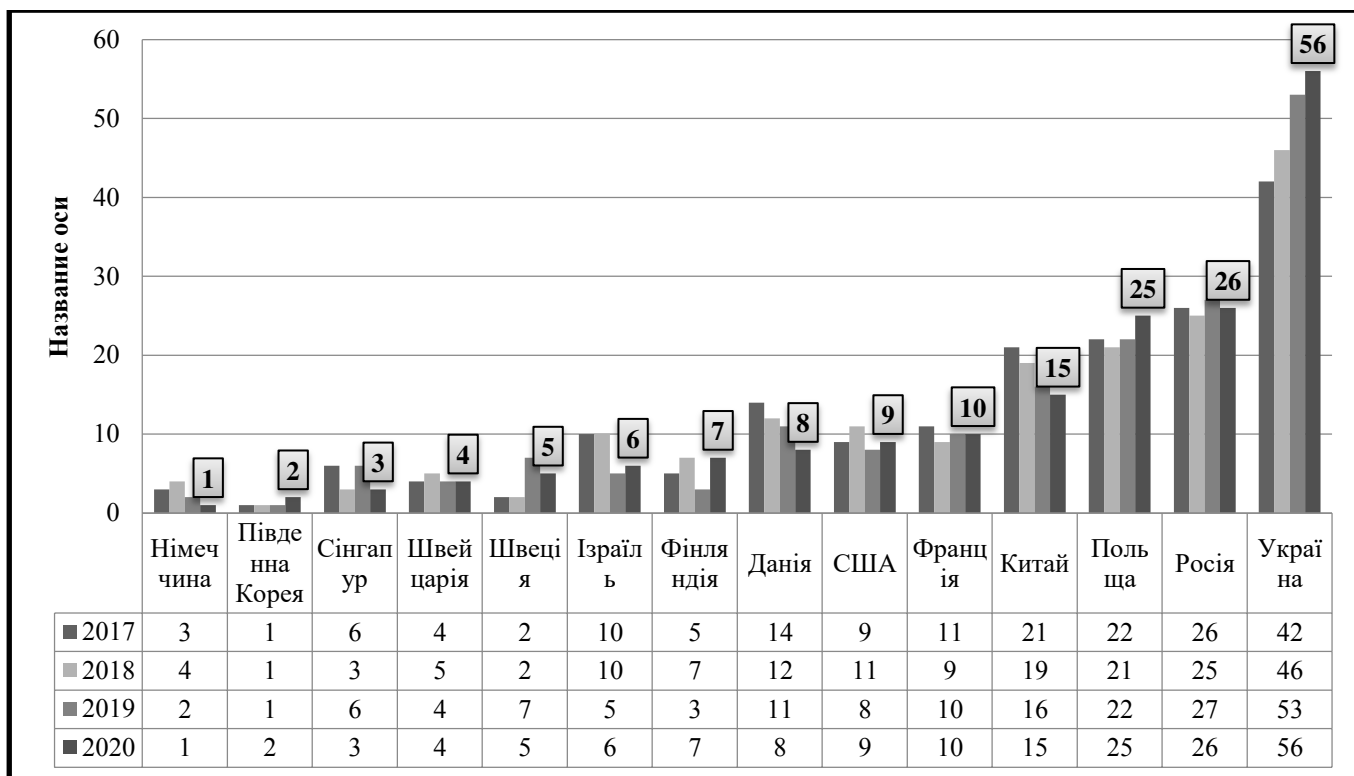


Рис. 3.4. Динаміка Глобального інноваційного індексу Bloomberg по країнах в 2017-2020рр., (місце).

Примітка. Побудовано автором за даними Bloomberg Innovation Index 2017-2020.

Південна Корея частково втратила своє “лідерство” через відносне падіння продуктивності, тут за інновації відповідає Міністерство економіки та знань. На третє місце вдалося знову піднятися Сінгапуру, за інновації тут відповідає Державне агенство інновацій. Також в п’ятірку лідерів увійшли Швейцарія (4-те місце) та Швеція (5-те місце), ці країни завдячують таким високим індексом Державному секретаріату з питань освіти, досліджень та інновацій та Міністерству підприємств та інновацій – відповідно. Росія у цьогорічному рейтингу посіла 26 місце, піднявшись на 1 позицію, а Польща - 26, втративши 3 [82].

Тим часом, серед найбільших «лузерів» рейтингу 2020 року Bloomberg називає Макао, Казахстан, Єгипет, В’єтнам та Україну. Україна за два роки «випала» з ТОП-50 найбільш інноваційних країн світу. Ще позаминулого року Україна посідала 46 місце, але за два роки втратила десять позицій і наразі посідає 56 позицію [82], (табл. 3.2):

Таблиця 3.2

Індекс інноваційності країн світу в 2017-2020рр.

2020	2019	2018	2017	Країна	Індекс	частка витрат на НДДКР у ВВП	технологічні можливості	продуктивність праці	кількість високотехнологічних підприємств	ефективність вищої освіти	концентрація вчених	патентна активність
1	2	4	3	Німеччина	88,21	8	4	18	3	26	11	3
2	1	1	1	Південна Корея	88,16	2	3	29	4	16	5	11
3	6	3	6	Сінгапур	80,01	12	2	4	17	1	13	5
4	7	2	2	Швеція	85,67	3	6	14	10	17	3	19
5	4	5	4	Швейцарія	85,50	4	16	19	7	13	7	18
.....
56	53	46	42	Україна	48,24	57	57	57	48	35	49	36

Примітка. Складено автором за даними Bloomberg Innovation Index 2017-2020.

Останні місця у рейтингу топ-60 найбільш інноваційних країн світу в 2020 році посіли Казахстан (59 позиція) та Макао (60 позиція), які лише у 2019 році приєдналися до рейтингу. Всього для складання індексу Bloomberg оцінив більш ніж 200 економік. По кожному з 7 критеріїв їм присвоювалися бали від 0 до 100, а потім вираховували середній бал. Середній бал України за рейтингом 2020 року становив 48,24 [82].

При цьому Україна виявилася майже найгіршою за продуктивністю праці (57 місце) та частка витрат на НДДКР у ВВП (57 місце), що свідчить про низький рівень застосовуваних технологій та виробництво товарів з низькою доданою вартістю, і потрапила до трійки аутсайдерів за «технологічними можливостями» (57 місце), [82], (рис. 3.5.):

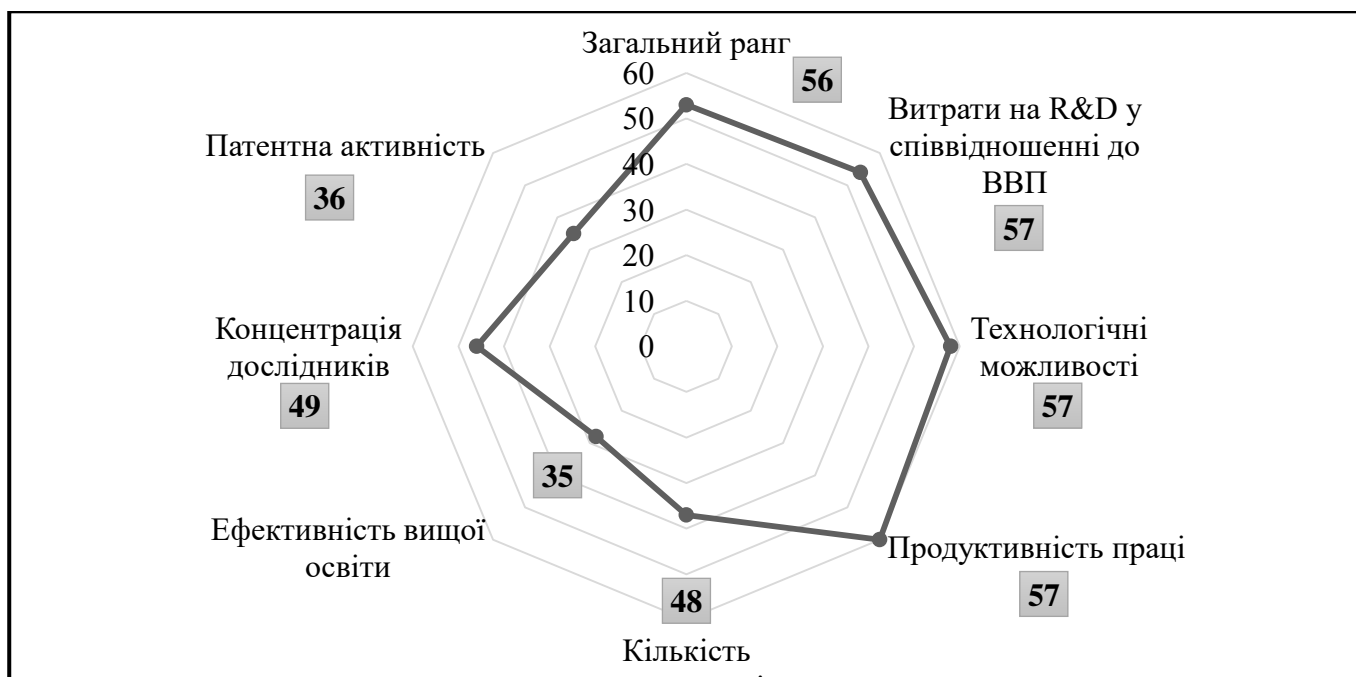


Рис. 3.5. Місце України за основними підіндексами Глобального інноваційного індексу Bloomberg по країнах в 2020 році, (місце).

Примітка. Побудовано автором за даними Bloomberg Innovation Index 2017-2020.

Водночас Україна зберігає високе 35 місце за ефективністю вищої освіти, яку розраховують за часткою працівників з дипломами ВНЗ і кількістю випускників з інженерною й технічною вищою освітою. Але варто зазначити, що у порівнянні з

рейтингом 2019 року Україна за рівнем вищої освіти втратила 8 позицій. За патентною активністю Україна посідає досить високу позицію – 36 місце, тобто має потенціал до розвитку [82].

Інноваційна модель розвитку економіки країни є на сучасному етапі пріоритетною з точки зору досягнення кращих економічних результатів суб'єктами господарювання, підвищення якості продукції та якомога повнішого задоволення потреб споживачів у сучасних товарах. Україна поки що не відноситься до країн з високою питомою вагою інноваційних підприємств, а, відтак, її економіка не може бути визнана інноваційною. Хоча останніми роками, після політичних і економічних потрясінь 2014 року, певні позитивні зрушення мають місце стосовно зростання деяких макроекономічних показників.

Утвердження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки є безальтернативним шляхом для України з метою забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, інтеграції в глобальні інтеграційні процеси їх рівноправним суб'єктом, а також підвищення темпів економічного зростання і створення економічного підґрунтя для запровадження високих соціальних стандартів, притаманних розвиненим країнам світу [45, с.92].

Важливим з точки зору отримання досвіду розбудови інноваційної моделі розвитку економіки виявляється практика країн ЄС. Інноваційна продуктивність країн ЄС поліпшується останніми роками, прогрес прискорюється і у цьому напрямі перспективи позитивні. З 2010 по 2019 роки середня продуктивність інновацій в країнах ЄС зросла на 5,8 %.

Загалом посеред інноваційної активності підприємств промисловості лідирує Німеччина, частка яких в країні 83%, а частка України становить лише 16,2% [70].

У 2019 році інноваційну діяльність у промисловості провадили 759 підприємств, або 16,2 % обстежених промислових підприємств. Питома вага інноваційно активних підприємств відносно загальної кількості підприємств впродовж жодного року не досягла рівня 2000 року та в середньому складає 16-17%. У більшості країн Європи діють доволі розвинені фінансові ринки, завдяки яким впроваджуються інноваційні проекти, зорієнтовані на формування потенційного

попиту на нові товари, технології, послуги. Однак їхній фрагментарний характер стримує створення великого венчурного капіталу [70].

Інноваційна активність підприємств промисловості в деяких країнах-членах ЄС та в Україні (у відсотках до загальної кількості підприємств), (рис. 3.6.):

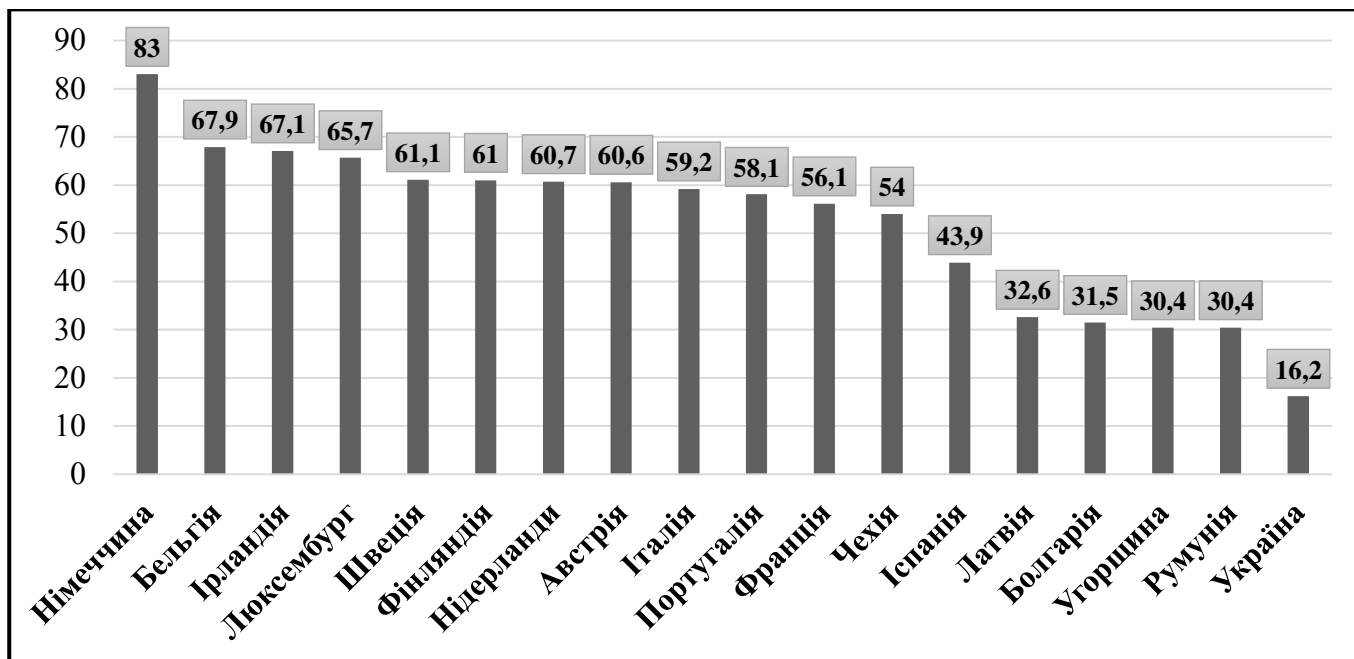


Рис. 3.6. Інноваційна активність підприємств промисловості в країнах-членах ЄС та в Україні в 2019 році, (% від загальної кількості підприємств).

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

Із загальної кількості інноваційно активних підприємств здійснювали внутрішні та зовнішні НДР – 25,3%, придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 65,9%, придбання зовнішніх знань – 5,7%, інші роботи – 22,8% підприємств. За видами економічної діяльності найбільша частка інноваційно активних підприємств припадає на виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів – 22,0 % [70], (див. Рис. 3.7.).

Загальними рисами для національних інноваційних систем країн, які стали на інноваційних шлях розвитку, є потужне інвестування в освіту та людський капітал, активна участь приватного сектору у фінансуванні НДДКР.

Проведений покомпонентний аналіз свідчить, що Україна має значні нереалізовані можливості в інноваційному розвитку, особливо щодо комерціалізації нововведень і у сфері захисту прав на інтелектуальну власність. Головними перевагами України є вигідне географічне положення, ємний ринок, наявність поглибленої та всебічної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та відносно високий рівень розвитку людського потенціалу.



Рис. 3.7. Структура інноваційно-активних промислових підприємств України у розрізі видів економічної діяльності в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

За результатами проаналізованих рейтингів видно, що «найбільш сильними» факторами інноваційного розвитку України є ті, що пов'язані з людськими ресурсами та рівнем освіти. У світовому рейтингу QS Higher Education System Strength Rankings 2019 Україна зайняла 38 місце в світі, увійшовши до топ-50 країн з кращою системою вищої освіти. Згідно щорічного рейтингу процвітання The Legatum Prosperity Index у 2019 році Україна зайняла лише 111 місце, однак за рівнем освіти - 43 місце в світі серед 149 країн.

Необхідно зазначити, що в останні роки спостерігаються тенденції до посилення позицій провідних вітчизняних ВНЗ у світових рейтингах, зокрема, Webometrix Ranking of World Universities, Scopus, Google Scholar тощо. Згідно рейтингу, що складається науковцями Університету Мельбурна (Австралія) «U21 Ranking of National Higher Education Systems» у 2019 р. Україна зайняла 38-у позицію серед 50 країн світу, порівняно з 42 сходинкою в 2016 р., хоча у 2012 р. наша країна знаходилася на 25 сходинці. За результатами розрахунку Індексу розвитку людського потенціалу у 2018 Україна зайняла 90-ме місце у світі із 189 позицій та належить до категорії «країн із високим рівнем потенціалу». Однак, українські показники Індексу розвитку людського потенціалу найгірші у Європі. Єдиний виняток — це Молдова, яка займає 107-у позицію.

Таким чином, аналіз рейтингів, що оцінюють інноваційність економік окремих країн світу, свідчить, що формування та реалізація інноваційного потенціалу та впровадження інновацій в Україні характеризується невисокими показниками. Як правило, такі передумови інноваційного розвитку, як людський капітал, освіта, наука отримують відносно вищі оцінки. Стабільно більш низькі оцінки (які й обумовлюють загальний рейтинг країни) мають фактори політичного характеру, стан регуляторного середовища та інституційні передумови для переходу на інноваційний шлях розвитку.

3.2. Перспективи участі України в процесах транснаціоналізації світової економіки в контексті використання інноваційних важелів

Для України процес входження у простір глобальної конкуренції засвідчує складність багатоаспектної взаємодії з іншими країнами, що передбачає необхідність мобілізації власного соціально-економічного та науково-технічного потенціалу при реалізації стратегій розвитку відповідно до «постіндустріальних» тенденцій. Зокрема, мова йде про такі аспекти:

- розширення науково-технічних зв'язків і співпраці міжнародних наукових інституцій;

- зменшення тривалості розробки та впровадження нових товарів з одночасним підвищенням їх наукоємності і технічної складності;
- скорочення життєвого циклу товарів та комерціалізації процесу продукування технічних знань, інформаційних технологій;
- інтеграція національних інноваційних систем через утворення мереж корпоративних, промислових і регіональних кластерів;
- посилення процесів злиття та поглинання інноваційних компаній з метою удосконалення продукції, модернізації технологічної бази, використання глобального науково-дослідного потенціалу;
- зростання частки іноземного фінансування наукових досліджень і створення дослідних підрозділів ТНК.

За даних умов з боку України доцільним видається надання преференцій високотехнологічним галузям, які володіють потенційними інноваційними конкурентними перевагами в аспектах виробництва та здійснення НДДКР (літакобудування, космічна галузь, сфера програмного забезпечення, виробництво енергозберігаючого обладнання тощо), задіяння можливостей яких сприятиме інтеграції національних інноваційних систем за участю України через утворення відповідних корпоративних мереж, у т.ч. через зростання частки іноземного фінансування НДДКР і створення дослідних підрозділів закордонних ТНК в Україні. Вирішення даного завдання є надзвичайно важливим, оскільки Україна погіршила свої позиції стосовно захисту прав інвесторів.

При цьому, з одного боку, не можна надмірно залежати від імпортованих ресурсів (у тому числі фінансових), а з іншого - надмірно використовувати протекціоністські бар'єри та занадто концентруватись на внутрішньоекономічному розвитку (через потенційні загрози обмеження можливостей опанування науково-технічних інновацій), [59, с.719].

Аспект транснаціоналізації при забезпеченні участі України у процесах міжнародної інноваційної взаємодії є надзвичайно важливим. Оскільки Україна відчуває нестачу фінансових ресурсів для створення, зміцнення та виведення

власних ТНК на світовий рівень, виникає необхідність у залученні іноземних інвестицій. У даному контексті транснаціональні компанії є найбільш вдалим інструментом, оскільки іноземні ТНК спрямовують значні інвестиційні потоки до країни-реципієнта, а враховуючи інтелектуальний потенціал України, найбільш ймовірним виглядає залучення ТНК до міжнародної співпраці саме в інноваційному сегменті.

До основних чинників, що сприятимуть міжнародній інноваційній співпраці України у стратегічному вимірі, можна віднести такі: [35, с.124]

а) зосередження на комерційному використанні наукових результатів та розподіл ринку, пов'язаного з розробкою та використанням нових технологій;

б) подолання перешкод на шляху отримання ліцензій на продаж товарів за кордоном і перешкоджання труднощам, що зумовлюються розбіжностями в патентних законодавствах;

в) розширення доступу до новітніх технологій, що застосовуються в інших регіонах, та спрямування витрат на проведення високотехнологічних наукових робіт;

г) об'єднання окремих виробів у межах нових систем виробничого чи споживчого призначення й використання уніфікації та стандартизації, що охоплюють усі стадії створення виробу.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що **стратегічними напрямками активізації участі України в процесах міжнародної інноваційної взаємодії** мають стати такі:

- скоординоване управління інвестуванням інноваційної сфери країни;
- визначення пріоритетів інноваційного розвитку;
- забезпечення ефективного використання переваг локального територіального розташування інноваційного потенціалу;
- активізація міжнародного співробітництва в інноваційній сфері.

Таким чином, особливої важливості у викладеному контексті набуває формування в країні привабливого **інноваційного клімату**, необхідність

формування якого обґрунтовано в теоретичному розділі. Комплексне застосування викладених підходів в контексті реалізації напрямів активізації участі України в процесах міжнародної інноваційної взаємодії у стратегічному вимірі створить передумови її перетворення з транзитивної країни на країну з високим рівнем економічного розвитку.

Важливість участі України у процесах міжнародної інноваційної взаємодії обумовлено тим, що:

- через відсутність модернізації економіки, в державі гальмується економічний розвиток, що загрожує подальшим технологічним відставанням і неспроможністю вітчизняної продукції конкурувати на зовнішніх ринках;

- через неможливість задовольнити внутрішній попит на засоби виробництва за рахунок вітчизняної пропозиції, економіка України стає більш залежною від імпорту, що становить загрозу подальшим інвестиційно-інноваційним процесам;

- ПІІ спрямовуються переважно у невиробничу сферу економіки України, тому їх нарощування загрожує подальшою деіндустріалізацією (Україна стає більш вразливою до зовнішніх фінансових потрясінь, ніж за умови розбудови промисловості із залученням ПІІ). Через відсутність в Україні чіткої стратегії щодо залучення іноземних інвестицій та спрямування їх у розбудову промислового потенціалу, ТНК, маючи власні стратегічні інтереси, не сприятимуть модернізації економіки й індустріальному розвитку країни;

- іноземні технології, залучені в Україну протягом 1992-2013рр., не забезпечили нарощування промислового потенціалу країни і не сприяли підвищенню його ефективності [35, с.125].

Головним напрямом подолання викладених проблем має стати посилення управлінської ролі держави та спрямування її зусиль на створення підґрунтя для використання інноваційних можливостей ТНК у вирішенні нагальних економічних проблем. Засадничими умовами, які має створити держава для залучення

технологічних ресурсів ТНК та збільшення ефекту від їх імплементації в інвестиційно-інноваційні процеси, мають стати такі:

1. Створення підґрунтя для залучення технологічних ресурсів ТНК - визначення завдань з формування сприятливого макроекономічного середовища (реалізація економічної політики, спрямованої на забезпечення макроекономічної стабільності, та компліментарності макро- й мікроекономічної політики); посилення переваг розміщення (доповнення наявних ресурсних переваг розміщення перевагами кластерного розміщення інноваційних компаній); забезпечення прав інтелектуальної власності (в межах СОТ захист інтелектуальної власності спонукає до просування технологічних інновацій, а також до трансферу і поширення технологій); інформаційно-аналітичне забезпечення рішень щодо трансферу технологій (інформація щодо науково-технологічного, інноваційного, інвестиційного, промислового, кадрового потенціалу мезо- й макrorівня сприятиме залученню в Україну технологій каналами стратегічно орієнтованих - *strategic asset-seeking* – та технологоорієнтованих - *technology-seeking* – ПІІ, що збільшить зовнішні ефекти для України).

2. Інтеграція ресурсів ТНК у національні плани розвитку – визначає завдання із забезпечення компліментарності заходів державної інноваційної, інвестиційної, промислової та зовнішньоекономічної політики (в контексті досягнення мети інвестиційно-інноваційної модернізації важливими є не лише обсяги ПІІ, а й те, наскільки вони інтегровані у національні плани розвитку та співвідносяться з потребами модернізації національного господарства) з метою спрямування технологічних ресурсів ТНК (в рамках обмежувальної ТНК-моделі) на розбудову національної високотехнологічної промисловості (наращування технологічного потенціалу макrorівня, у тому числі через зміцнення зв'язків індустрії з наукою і освітою), пришвидшення економічного зростання (спрямування залучення іноземних технологій не лише на нову індустріалізацію, а й на структурні технологічні зрушення), посилення міжнародної конкурентоспроможності України (інтеграція ресурсів ТНК з метою зміцнення технологічного потенціалу країни);

3. Сприяння максимізації ефекту від залучення технологічних ресурсів

ТНК – визначає завдання з підвищення абсорбційного потенціалу вітчизняних підприємств (вирішення даного завдання полягає, передусім, у нагромадженні людського капіталу – розширенні кола фахівців технологоорієнтованих професій, здатних генерувати нові знання, продукувати, адаптувати й використовувати передові технології); розбудови технологічних досліджень вітчизняної науки (через консолідацію та зміцнення державного і приватного науково-дослідного потенціалу), зростання технологічного рівня виробництв та сприяння поширенню технологій (через технологічні альянси та зв'язки між ТНК і вітчизняними компаніями);

4. Мінімізація негативних наслідків від залучення технологічних ресурсів

ТНК – визначає завдання з недопущення розвитку виробництв, які надмірно експлуатують природні ресурси, становлять загрозу державі в економічній та енергетичній сфері; запобігання імпорту застарілих, екологічно небезпечних технологій; попередження формування залежності від технологій ТНК та «консервації» технологічного рівня національної економіки (для вирішення даного завдання Україна має приєднатись до кола країн, які ухвалили Керівні принципи для багатонаціональних підприємств, розроблені ОЕСР. До потенційних негативних наслідків належать також такі: зменшення обсягів НДДКР вітчизняними науковими установами через скорочення попиту на них; витіснення філіями ТНК з ринку менш ефективних національних компаній; встановлення монопольних цін; швидке перебазування виробництв з території країни; контроль ТНК над активами і зайнятістю, що дозволяє їм впливати на політичні й економічні рішення країни, навіть всупереч національним інтересам.

Загалом максимізація використання інноваційних можливостей ТНК у вирішенні нагальних економічних проблем України може бути забезпечена на основі фокусування державної промислової політики на конкретних технологічних напрямках і виробництвах, що дозволить запровадити адресні преференції для залучення більш технологічних інвестицій ТНК у розбудову високотехнологічного виробництва в Україні. Ця ідея міститься в Посланні

президента до Верховної Ради України в 2017р., в якому також наголошено на необхідності формування державної політики, яка створить фундаментальні принципи забезпечення позитивного внеску іноземних технологій у забезпечення сталого розвитку України.

Слід також підкреслити, що формування передумов успішного залучення та імплементації іноземних технологій у модернізаційні процеси національної економіки вимагає поліаспектного підходу, що дозволить узгодити мотиви ТНК з міжнародного трансферу технологій та інтереси національної економіки.

З урахуванням вищезазначеного **на мікрорівні** формування стратегії транснаціоналізації бізнесу має передбачати такі етапи:

- прийняття рішення щодо транснаціоналізації;
- аналіз можливостей компанії і ринку;
- вибір стратегії виходу і присутності компанії на зовнішньому ринку;
- вибір місця розміщення підрозділів;
- прогноз розвитку діяльності компанії на зарубіжних ринках;
- оцінка рівня транснаціоналізації компаній галузі;
- оцінка соціально-економічних ефектів транснаціоналізації для країни

базування, країни перебування і самої ТНК.

Оцінка соціально-економічних ефектів транснаціоналізації для України має здійснюватись за такими напрямками:

а) для країни базування:

- зміна податкових надходжень (в тому числі соціальних, медичних і пенсійних внесків) в країні базування у зв'язку з перенесенням виробництва за кордон;
- зміна митних надходжень у країні базування у зв'язку з перенесенням виробництва за кордон;
- зміна ВВП країни;
- зміна обсягів виплат допомоги по безробіттю;

б) для країни перебування:

- зміна податкових надходжень (в тому числі соціальних, медичних і пенсійних внесків) в країні перебування у зв'язку з відкриттям нового виробництва;
- зміна митних надходжень в країні перебування у зв'язку з відкриттям нового виробництва;
- зміна ВВП країни;
- зміна обсягів виплат допомоги по безробіттю;
- зміна інвестиційних надходжень в країні перебування у зв'язку з відкриттям нового виробництва;
- сума субсидій, дотацій і податкових пільг для нового виробництва;

в) для ТНК:

- зміна доходів ТНК у зв'язку з розширенням виробництва;
- зміна витрат ТНК у зв'язку з відкриттям нового виробництва;
- сума субсидій, дотацій і податкових пільг для нового виробництва.

Загалом будь-яка технологічна інновація, здатна у глобальному масштабі вплинути на країни, стає для останніх найважливішим структурним чинником розвитку національної економіки. Такі інноваційні технології, як правило, вибудовують навколо себе певні системи взаємодій в рамках національних економік. Виступаючи матеріальною основою структуризації економічних взаємодій, технології (відповідно до теорії складності) із зовнішньої екзогенної сили перетворюється на структурну характеристику економічної системи, виступаючи найважливішим чинником зміни способу взаємодії суб'єктів останньої.

Відповідно, для збереження або підвищення своєї ролі у міжнародній економічній системі будь-яка держава у своїй національній політиці розвитку науки і інновацій повинна орієнтуватись, як на генерування нових знань і технологій, так і на контроль за дифузією інновацій, на управління глобальними потоками розповсюдження знань і технологій. Таким чином, інновації як провідний чинник розвитку нових технологій, перетворюються на найважливіший чинник самоорганізації міжнародної економічної системи, коли її конфігурація і домінуючі модули взаємодії між елементами генеруються складною системою технологічних

дифузій і конвергенцій за участю широкого кола учасників у глобальному масштабі. Отже, національна інноваційна політика об'єктивно буде орієнтуватись на стан інноваційного розвитку світогосподарської системи. [23, С.27-30]

Виробництво і дифузія інновацій знаходяться в тісному взаємозв'язку з такими ключовими аспектами життя глобального співтовариства, як економічна та політична стабільність та рівень добробуту в країні. Відповідно аналітичний інструментарій, необхідний для вивчення участі країн у процесах міжнародної інноваційної взаємодії.

В Україні на період 2011-2021рр. визначені наступні стратегічні пріоритети інноваційної діяльності:

а) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

б) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування;

в) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх обробка, створення індустрії наноматеріалів і нанотехнологій;

г) технологічне оновлення і розвиток агропромислового комплексу;

д) впровадження нових технологій і устаткування для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

е) широке застосування технологій більш чистого виробництва і охорони природного середовища;

ж) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки [9].

Таким чином, переосмислення ролі інновацій у сучасній світогосподарській системі надасть розуміння того, як повинна будуватись національна політика держави в області науки і інновацій для того, щоб сприяти підвищенню їх ролі у розвитку національної економічної системи.

Висновки до розділу 3

Дослідження основних міжнародних рейтингів в системі показників оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті основних параметрів інноваційного середовища свідчить, що оцінка результатів інноваційної діяльності та її ефективності у 2018-2019рр. знизилась. Основними причинами цього є зниження обсягів фінансування освіти, науки та інновацій по відношенню до ВВП, зменшення кількості дослідників і частки інноваційних компаній в загальній кількості підприємств. Значно погіршилися показники щодо приваблювання талантів, утримання талантів або здатності утримувати кваліфікований персонал.

Лише Глобальний інноваційний індекс та його модифікація Індекс інноваційної ефективності покращили позиції України через високі оцінки за показниками створення знань, отриманих патентів та корисних моделей по відношенню до ВВП, витрат на комп'ютерне програмне забезпечення, експорту ІКТ послуг у відсотках від загального обсягу торгівлі. Однак, навіть за традиційно високими місцями України за якістю людського капіталу та якістю результатів наукових досліджень, Україна втратила свої позиції.

Необхідно здійснити сукупність заходів на базі механізмів визначення та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, перспективних елементів інноваційної діяльності, що забезпечить прискорення економічного розвитку загалом, підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки. Тільки комплексний підхід до вдосконалення державного регулювання інноваційної діяльності з урахуванням дієвого зарубіжного досвіду дасть змогу очікувати на позитивні результати.

Таким чином, переосмислення ролі інновацій у сучасній світогосподарській системі надасть розуміння того, як повинна будуватись національна політика держави в області науки і інновацій для того, щоб сприяти підвищенню їх ролі у розвитку національної економічної системи.

ВИСНОВКИ

Динамічний розвиток країн на сучасному етапі є неможливим без всебічного і безперервного продукування і використання інновацій як каталізаторів загальноекономічного розвитку внаслідок того, що інноваційний чинник перетворився на стратегічний імператив розвитку світової економіки (якщо на початку ХХ ст. внесок науки і технології в економічний розвиток оцінювався на рівні 33 %, то на початку ХХІ ст. – на рівні 70–80 %).

Транснаціональні корпорації є головним суб'єктом глобального потоку інвестицій в інновації, так як володіють потужною можливістю акумулювання фінансових ресурсів для впровадження інновацій. Дослідження процесів фінансування інновацій в провідних корпораціях Японії, США та країнах ЄС дало змогу проаналізувати їх інноваційні стратегії та визначити необхідність застосування окремого фінансового механізму, який залежить як від стадії продукту, так і від оточуючого середовища (інвестиційного клімату приймаючої країни). Виявлено, що злагоджена та узгоджена взаємодія інвестиційної політики ТНК та національних урядів дасть максимальний ефект впровадження інновацій.

Таким чином, проведений теоретичний аналіз дослідження процесу інвестування в інновації ТНК дозволив дійти до висновку, що інновації для ТНК – це є реалізація новаторських ідей, які лежать в основі прогресу і спрямовані на отримання прибутку корпораціями. Рушійною силою глобалізаційних процесів виступають ТНК, які відіграють важливу роль у світових НДДКР та поширенні інновацій. ТНК займають домінуючу позицію не тільки у виробництві та експорті, але й в торгівлі патентами і ліцензіями, зосереджуючи основну частину науково-технічних досягнень і передового виробничого досвіду.

Порівняльний аналіз динаміки показників інноваційного розвитку країн та регіонів висвітлює співвідношення сил у світовому інноваційному просторі. Частка країн Азії в 2019 році є найбільшою (43,9%) і продовжує зростати, у т.ч. завдяки

Китаю. В той час як частка країн Північної Америки (27,2%), в т.ч. США, та Європи (20,31%) у глобальних витратах на НДДКР відчутно скорочується.

Важливе значення для розвитку інноваційної діяльності та характеристики національної інноваційної системи у економіках країн відіграє частка витрат на НДДКР у ВВП. Світовими лідерами щодо частки витрат на НДДКР до ВВП країн світу в 2019 році є Південна Корея, Ізраїль, Японія, Фінляндія та Швеція.

Інвестиції в промислові дослідження та розробки у всьому світі зросли з 752,1 млрд. Євро у 2018 році до 823,4 млрд. Євро в 2019 році. До складу 2500 компаній, які вкладають найбільші суми в дослідження і розробки в світі в 2019 році входять 551 компанія з країн ЄС, що становить 25,3% від загальної кількості фірм, 769 американських компаній або 38 %, 318 японських компаній або 13%, 507 китайських компаній або 12% і 355 ТНК з решти країн світу (RoW) або 12% від загальносвітового показника. 2500 компаній збільшили загальний обсяг досліджень і розробок в 2019 році на 8,9% від 2018 року та це дев'ятий рік поспіль значного зростання. Варто зазначити, що інвестиції в НДДКР 551 ТНК ЄС продовжують зростати значними темпами і в 2019 році збільшилися на 4,7% в порівнянні з 2018 роком. Європейські транснаціональні корпорації займають друге місце з інвестування, що доводить їх значну конкурентоспроможність серед інших країн.

З метою розвитку інноваційного середовища та активізації інноваційної діяльності в Україні необхідно зосередити зусилля на формуванні її розгалуженої законодавчої та нормативно-правової бази, яка забезпечувала б широкі можливості для юридичних і фізичних осіб у здійсненні та підтримці інноваційної діяльності незалежно від базових державних замовлень, необхідно створити умови зацікавленості промислових підприємств у розробці та впровадженні інновацій.

Виконання сформульованих стратегічних завдань дозволить національній економіці вирішити питання забезпечення істотного росту валового продукту, підвищити інвестиційну привабливість, створити умови для розвитку сучасних і залучення нових великих компаній, створювати нові сектори економіки в сфері малого та середнього інноваційного бізнесу, сформувати кластери інноваційних підприємств, забезпечити інтеграцію науки, влади та бізнесу шляхом участі їх у

єдиній інноваційній системі, заснованій на комерціалізації знань і науковотехнічних досягнень.

Дослідження основних міжнародних рейтингів в системі показників оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті основних параметрів інноваційного середовища свідчить, що оцінка результатів інноваційної діяльності та її ефективності у 2018-2019рр. знизилась. Основними причинами цього є зниження обсягів фінансування освіти, науки та інновацій по відношенню до ВВП, зменшення кількості дослідників і частки інноваційних компаній в загальній кількості підприємств. Значно погіршилися показники щодо приваблювання талантів, утримання талантів або здатності утримувати кваліфікований персонал.

Лише Глобальний інноваційний індекс та його модифікація Індекс інноваційної ефективності покращили позиції України через високі оцінки за показниками створення знань, отриманих патентів та корисних моделей по відношенню до ВВП, витрат на комп'ютерне програмне забезпечення, експорту ІКТ послуг у відсотках від загального обсягу торгівлі. Однак, навіть за традиційно високими місцями України за якістю людського капіталу та якістю результатів наукових досліджень, Україна втратила свої позиції.

Необхідно здійснити сукупність заходів на базі механізмів визначення та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, перспективних елементів інноваційної діяльності, що забезпечить прискорення економічного розвитку загалом, підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки. Тільки комплексний підхід до вдосконалення державного регулювання інноваційної діяльності з урахуванням дієвого зарубіжного досвіду дасть змогу очікувати на позитивні результати.

Таким чином, переосмислення ролі інновацій у сучасній світогосподарській системі надасть розуміння того, як повинна будуватись національна політика держави в області науки і інновацій для того, щоб сприяти підвищенню їх ролі у розвитку національної економічної системи.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV.
3. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII.
4. Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10.09.1991 № 1540а-XII.
5. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 № 93/96-ВР.
6. Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012 № 5080-VI.
7. Положення «Про порядок іноземного інвестування в Україну», затверджене постановою Правління Національного банку України «Про врегулювання питань іноземного інвестування в Україну» № 280 від 10.08.2005 р.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій» № 928 від 07.08.1996 р.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Програму розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» № 389 від 02.02.2011 р.
10. Постанови Кабінету Міністрів України «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2017 рік та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2018 і 2019 роки» № 907 від 31.08.2016 р.
11. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011-2015 роки» № 1990-р від 29.09.2010 р.
12. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів. URL: <http://kno.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.05.2020).

13. Антохов А.А. Інноваційний розвиток економіки України через призму зарубіжного досвіду / А.А. Антохов // Науковий вісник МНУ ім. В.О. Сухомлинського: зб. наук. праць. – 2015. – № 2 (5). – С. 7-15.

14. Біловодська О. А. Аналіз і чинники активізації інноваційної діяльності промислових підприємств регіонів України / О. А. Біловодська // Молодий вчений. – 2017. – № 4. – С. 592-598.

15. Бочарова Ю.Г. Концепція формування та стратегія розвитку інноваційної інфраструктури: монографія / Ю.Г. Бочарова. – Кривий Ріг, 2017. – 327 с.

16. Бочарова Ю.Г. Модель перспективного розвитку інноваційної інфраструктури України / Ю.Г. Бочарова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2018. – №1 (100). – С. 19–26.

17. Вергун В. А. Сучасні інноваційні стратегії ТНК і синергетичний ефект «технологізації» / В. А. Вергун, О. І. Ступницький [Електронний ресурс] // Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки». – 2014. – №3.– С.48-59.

18. Гаврилко Т.О. Транснаціоналізація економіки України в умовах глобальної конкуренції // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2017. – № 2. – С. 159-164.

19. Гаврилко Т.О. Дослідження міжнародної інвестиційної діяльності ТНК в умовах глобальної конкуренції// Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2017. – Вип. 26 (1). – С. 34-37.

20. Гернего Ю. Обґрунтування джерел фінансування інноватизації виробництва / Ю. Гернего // Банківська справа. – 2017. – № 2. – С. 120-126.

21. Гринь О.В. Роль ТНК в сучасній світовій економіці/ О.В. Гринь // Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки». – 2016. – № 9. – С. 78–92.

22. Даниленко А. І. Основні проблеми інноваційної перебудови та фінансові аспекти її забезпечення в Україні / А. І. Даниленко // Фінанси України. – 2017. – № 5. – С. 7-23.

23. Джаман М. О. Сучасний стан інноваційного потенціалу України / М. О. Джаман // Економічний форум. – 2016. – № 3. – С. 27-36.

24. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти:

міжуніверситетська колективна монографія / [Є. І. Масленніков, Е. А. Кузнецов, Ю. М. Сафонов, С. В. Філіппова] - Херсон: Видавець Грінь Д. С., 2016 - Вип. 1. - 854 с.

25. Ковтун О.І. Інноваційні стратегії в системі забезпечення конкурентоспроможності для вітчизняних підприємств: теоретико-методологічні засади формування та реалізації: моногр. – Львів: Видавництво ЛКА, 2018. – 352 с.

26. Колесник М. Е. Анализ показателей инновационной деятельности стран Европы и Украины / М. Е. Колесник // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2017. – № 2. – С. 172-181.

27. Колеватова А. В., Коваленко А. С. Проблеми розвитку наукової та інноваційної діяльності в Україні, основні шляхи їх подолання / А. В. Колеватова, А. С. Коваленко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2019. – Випуск 23. – С. 130-134.

28. Котельбан С. В. Сутність, методи та інструменти державного регулювання інноваційної діяльності / С. В. Котельбан // Економіка та держава. – 2017. – № 4. – С. 115-118.

29. Корнеєва Ю. В. Інститути міжнародного бізнесу [Текст]: навч. посіб. / Юлія Володимирівна Корнеєва. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 248 с.

30. Кривов'язюк І.В. Сучасне трактування та динамізм розвитку сектору транснаціональних корпорацій світу /І.В. Кривов'язюк// Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 2. – С. 74–78.

31. Куцик П.О. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку: [монографія] / П.О. Куцик, О.І. Ковтун, Г.І. Башнянин. – Львів : ЛКА, 2015. – 594 с.

32. Левківський В.М., Рибчук А.В. Глобальні тенденції інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій у сучасних умовах // Бізнес Інформ. - 2019. - №2. - С. 21–29.

33. Лопа Л. В. Формування інформаційного суспільства у світі та місце економіки знань у цьому процесі / Л. В. Лопа, В. А. Козирев // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 17. – С. 18-22.

34. Ломачинська, І. А. Інноваційна діяльність ТНК та її роль у розвитку світової економіки [Текст] / І. А. Ломачинська, Л. І. Аджадж // Науковий вісник Ужгородського національного університету/ голов. ред. М.М. Палінчак. – Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2016. – Вип. 7, Ч. 2. – С. 74–78.

35. Матвій І. Є. Інноваційна активність малого бізнесу в Україні: стан та перспективи / І. Є. Матвій // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. – 2016. – № 847. – С. 124-129.

36. Матвій І. Є. Інноваційна діяльність підприємств: тенденції, чинники впливу та шляхи активізації / І. Є. Матвій // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 17. – С. 375-379.

37. Міжнародний бізнес: підручник / За ред.. проф. В.А.Вергуна. – К.: ВАД ЕКС, 2014. – 810 с.

38. Мікаелян С. Г. Інтероперабельність і пропріетарність стратегічних альянсів ТНК на ринку високотехнологічної продукції / С. Г. Мікаелян // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 5 (156). – С. 25–29.

39. Михайлишин Л.І. Транснаціоналізація світової економіки: інноваційний аспект: монографія / Л.І. Михайлишин. – Вінниця: ДонНУ, 2016. – 314 с.

40. Михайлишин Л.І. Транснаціоналізація економічної діяльності: теорія і практика: монографія / В.Я. Брич, Л.І. Михайлишин. – Брошнів-Осада: Вид. «Талія», 2015. – 262 с.

41. Михайлишин Л.І. Системна трансформація інноваційного забезпечення економічного розвитку / Л.І. Михайлишин // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип. 17. – Ч. 3. – С. 28–33.

42. Михайлишин Л.І. Зарубіжний досвід активізації інноваційної діяльності / Л.І. Михайлишин // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – Вип. 6. – Ч. 2. – С. 99–105.

43. Немировська О. В. Економічна сутність транснаціональних корпорацій та методи оцінки ефективності їх взаємодії з іншими суб'єктами господарювання / О.

В. Немировська // Актуальные научные исследования. – Польша, Варшава: Wydawca. - 2014. – 92 с. – С. 82-88.

44. Немировська О. В. Механізм регулювання взаємодії національної економіки з транснаціональними корпораціями / О. В. Немировська // Економіка та держава. – 2015. – №12. – С. 121-125.

45. Побоченко Л.М. Оцінка інноваційних позицій ТНК розвинених країн світу// Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти: зб. наук. пр. Вип. 4. – 2019.– С.91-103.

46. Побоченко Л.М. Сучасні тенденції розвитку ТНК в конкурентному бізнес-середовищі// Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2017. – № 2. – С. 59-64.

47. Прохорова М.Е. Особливості та тенденції розвитку процесів транснаціоналізації в ХХІ столітті // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2015. – № 2. – С. 88-98.

48. Ракітіна Н.О. Конкурентоспроможність транснаціональних корпорацій високотехнологічного бізнесу: дис. ... кандидата екон. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Н.О. Ракітіна; КНЕУ Вадима Гетьмана. – К., 2016. – 285 с.

49. Рєпіна І.М. Інтелектуалізація суспільства як стратегічна передумова інноваційного розвитку України. Зб. наукових праць VI Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки» (Львів, 18—19 травня 2017 р.). Львів: Львівська політехніка, 2017. С. 828—829.

50. Рогач О. Багатонаціональні підприємства. Підручник. / Олександр Рогач. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2019. — 387 с.

51. Рогач О. Глобалізація виробництва та капіталу // Світова економіка. Підручник. За редакцією О.І. Шниркова, В.І. Мазуренка, О.І. Рогача. / О. Рогач. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. — 225 с.

52. Сусіденко Ю. Інноваційний розвиток підприємств: європейський досвід / Ю. Сусіденко, Т. Сіташ // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2016. –

№ 3. – С. 23-35.

53. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році: аналітична довідка /УкрІНТЕІ. Київ, 2019. 80 с.

54. Степанов О. П., Олешко А. А.Формування і розвиток інноваційного бізнесу в Україні: [монографія] / О.П. Степанов, А. А. Олешко; Київський національний університет культури і мистецтв. – Київ: – 2014. – 284 с.

55. Ткаченко Д.О. Сутність транснаціоналізації та особливості діяльності ТНК в умовах глобальної економіки / Д.О. Ткаченко// Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2016. – № 7. – С. 72–76.

56. Турський І.В., Сус М.М. Особливості сучасних інноваційних стратегій транснаціональних корпорацій / І.В. Турський , М.М.Сус // «Молодий вчений». – 2016. - № 12.1 (40). – С. 986-990.

57. Тимошенко О. В. Виклики та загрози четвертої промислової революції: наслідки для України. Бізнес Інформ. 2019. №2. С. 21–29.

58. Транснаціональні корпорації/ І.О. Давидова, К.Ю. Величко, О.І. Печенка–Харків: Видавництво «Форт», 2018. – 175с.

59. Федірко О. Інструментарій фінансування інноваційного розвитку в ЄС / О. Федірко // Ринок цінних паперів України. – 2016. – № 5-6. – С. 29-37.

60. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення / Л. Федулова // Економічна теорія. - 2016. - № 2. - С. 28-45.

61. Шипуліна Ю.С., Силка А.В. Фактори впливу на процес формування інноваційно сприятливого середовища. Київ: Економіка і суспільство, 2017. Вип.13. С.805-812.

62. Foreign Direct Investment and Growth: An Empirical Investigation Based on Cross-Country Comparison / Ilhan Oztruck, Huseyin Kalyoncu. – Munich Personal RePEc Archive: *Economia Internazionale*. – 2016. – Vol. 60. – No.1. – P. 75-82.

63. FDI and Growth in Central and Southern Europe / Elvira Sapienza. – Quaderno, 2016. – No.12. – 29 p.

64. UNCTAD. World investment prospects to 2016: foreign direct investment and the challenge of political risk / The Economist Intelligent Unit. – United Kingdom, London, 2016. – 248 p.
65. The 2017 EU Industrial R&D Investment Scoreboard. [Електронний ресурс] : Publications Office of the European Union. Luxembourg, 2017. – 114 p.
66. World Development Report 2017: A Better Investment Climate for Everyone / Copublication of The World Bank and Oxford University Press.–213 p.
67. <http://www.un.org> - офіційний сайт організації промислового розвитку ООН (UNIDO).
68. <http://www.imf.org> - офіційний сайт МВФ.
69. <http://me.kmu.gov.ua/> – офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.
70. <http://ukrstat.gov.ua/> – офіційний сайт Державної служби статистики України.
71. <http://www.worldbank.org/> – офіційний сайт Світового банку.
72. <https://www.bcg.com/>- офіційний сайт Boston Consulting Group.
73. <http://www.forbes.com> - офіційний сайт журналу «Forbes».
74. <https://www.PricewaterhouseCoopers> - офіційний сайт компанії PricewaterhouseCoopers (PwC).
75. <http://www.oecd.org/> – офіційний сайт Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).
76. <http://www.unctad.org> – офіційний сайт ЮНКТАД.
77. Доповідь Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації «Ведення бізнесу 2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua>.
78. Індекс інвестиційної привабливості України покращився [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/>.
79. Місце України за рейтингом “Ведення бізнесу 2020”. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bg-law.com.ua>.
80. Рейтинг економічних свобод: Україна найгірша в Європі [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org>.

81. Світові інвестиції досягли максимуму за 8 років [Електронний ресурс] // Forbes. – 2020-. – Режим доступу до ресурсу: <http://forbes.net.ua>.
82. Bloomberg Innovation Index 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://datawrapper.dwcdn.net>.
83. Europa-2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf>.
84. European Innovation Scoreboard 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en.
85. Forbes Global 2000 «The World's Largest Public Companies - 2019». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forbes.com/global2000/>. <https://www.forbes.com/global2000/#7eb61cf9335d>.
86. Global Innovation 1000 2019 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.strategyand.pwc.com>.
87. Global Investment Trends Monitor 2019 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://unctad.org/en>.
88. Global 500 FORTUNE [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://fortune.com/global500/>.
89. Global R&D funding forecast 2020 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://digital.rdmag.com>.
90. The World's Most Innovative Companies / Forbes, 2019. – [Electronic recourse]. – Accessed mode: <http://www.forbes>.
91. The Global Competitiveness Report 2019-2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports>.
92. The Global Innovation Index 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2019.pdf.
93. The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard/2019-eu-industrial-rd-investment-scoreboard>.
94. World Investment Report 2019: Special economic zones [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <http://unctad.org>.